

331
74.9
P 33

Зиёвуддин РАҲИМ



БОЛА – ОДОБИ БИЛАН АЗИЗ

Фарзанд тарбиялашда
ота-оналарга маслаҳатлар



БОЛА – ОДОБИ БИЛАН АЗИЗ

*(Фарзанд тарбиялашда
ота-оналарга маслаҳатлар)*

Нашрга тайёрловчи:
Зиёвуддин Раҳим

«SHARQ» НАШРИЁТ-МАТБАА
АКЦИЯДОРЛИК КОМПАНИЯСИ
БОШ ТАХРИРИЯТИ
ТОШКЕНТ – 2018



УЎК: 515.4.3

КБК 82.12(50'zb)4

Р – 40

Р – 40 **Раҳим Зиёвуддин.**

Бола – одоби билан азиз (Фарзанд тарбиялашда ота-оналарга маслаҳатлар). – Т.: “Sharq”, 2018 й. – 304 б.

“Бола – одоби билан азиз” китобида болалар одоб-ахлоқи ҳақида жуда керакли маълумотлар берилган. Мисол учун уйда ва мактабда ўзини қандай тутуш лозимлиги, кўчада юриш одоблари, ота-онага, устозларга, қариндошларга қандай муомала қилиш ҳақида муҳим йўл-йўриқлар кўрсатилган. Шунингдек, бу китобдан болаларнинг дунёқарашини кенгайтирадиган қизиқ мавзулар ва ибратли ҳикоялар ҳам ўрин олган.

Севикли фарзандларимиз бу китобни ўқиб, ҳаётнинг моҳиятини яхшироқ англаб етадилар, одоб-ахлоқ қоидаларини ўрганадилар, инсонларга ҳам, атроф-муҳит ва ҳайвонот оламига ҳам бирдек яхши муносабатда бўлиш нақадар муҳимлигини билиб оладилар.

ISBN 978-9943-26-769-5

УЎК: 515.4.3

КБК 82.12(50'zb)4

Abdulla Qodiriy nomidagi
viloyat AKM
INV № 169293-2020u

ISBN 978-9943-26-769-5

© Зиёвуддин Раҳим, 2018

© «Sharq» нашриёт-матбаа акциядорлик
компанияси Бош таҳририяти, 2018

КИРИШ

Ассалому алайкум, азиз болажонлар! Ота-боболаримиз болаларга ёшлигидан олим бўлма, одам бўл, инсон бўл, деб уқтириб келишган. Бу панд-насиҳат замирида улкан маъно мавжуд. Кўпчилик болалар олим бўлиш қийинлигини яхши билишади, аммо одам бўлиш ҳам оғир эканми, деб ўйлаши мумкин. Чунки олим бўлиш учун кўп китоб ўқиб, тунларни бедор ўтказиш керак. Бунга ҳамманинг ҳам тоқати етмайди. Келинглار, инсоний қадр-қиймат нима билан ўлчанади, деган саволга жавоб излаб кўрайлик. Бунга бир бола бойлик билан ўлчанади, деса, яна бири чиройли, қадди-қоматли бўлиш кифоя, деб жавоб беради. Яна бир бола либосни ва яна бири бошқа нарсани инсоний қадр қимматга ўлчов деб билади.

Донишманд зотлар инсоний қадр-қиммат асосида одоб-ахлоқ, гўзал хулқ ва муомала туради, деб айтиб кетганлар. Навоий бо-

Одоб нима?

Хурматли болалар, биласизларми, одоб сўзи қандай маъно беради? Яратган Парвардигорга ҳам, одамларга ҳам маъқул ва мақбул одатларга “одоб-ахлоқ” дейилади. Одоб яхши ишлар ва чиройли сўзлардан иборат. Ҳар бир инсон яхши одамга айланиши учун одоб-ахлоқни бошқалардан ўрганиб, ўзи ҳам уни бошқаларга етказиши керак. Одоб яхши ишларни бажариши керак. Масалан, уйқудан уйғониш, ювиниш, кийиниш, овқатланишнинг ҳар бири учун алоҳида қоидалар бор. Мана шу қоидалар одоб, деб айтилади. Бунга кийиниш одоби, овқатланиш одоби, ухлаш одоби ва ҳоказо одоблар мисол бўлади.

Болажонлар, шуни билингки, танамиз ҳаракати бевосита руҳимизга боғлиқ. Агар табиатимизга гўзал феъллар ва яхши одатлар ўрнашса, аъзоларимиз ҳаракати ҳам шунга

қараб яхши томонга ўзгаради. Бунга “яхши ахлоқ”, дейилади. Агар табиатимизга ёмон одатлар ўрнашса, аъзоларимиз ҳаракати ҳам шунга қараб ёмонлашади. Бунга “ёмон ахлоқ” дейилади. Сўз, ҳаракат ва хулқимиз яхши ва гўзал бўлиши учун руҳимизни ёмон хулқлардан поклаб, уни яхши феъл ва гўзал одатлар билан зийнатлаш керак. Дунёда одамлар бир-бирлари билан саломлашиб, мулоқот қилади, бир-бири билан борди-келди қилиб, ўзаро муносабат ўрнатадилар. Бу ишларни муомала, дейилади. Ҳаётда муомала турлари жуда кўп. Муомала турларидан ҳар бири учун муайян тартиб ва қоидалар бор. Бу қоидалар ҳам одобга киради. Масалан, саломлашиш одоби, сўзлаш одоби, меҳмон кутиш одоби ва ҳоказо. Демак, одоб қоидалари иккига бўлинади:

1) Шахсий одоблар; 2) Муомала қоидалари.

Шахсий одоблар ҳар бир инсон ёлғиз ўзи бажарадиган қоидалардир. Муомала қоидалари бошқалар билан биргаликда бажариладиган одоблар.

Одоб олтиндан қиммат

Инсон табиати бойлик, пул ва олтинни жуда яхши кўради. Чунки бойлик кўп нарсани ҳал этади, бой-бадавлат одам кўп нарсани осонгина қўлга киритади. Шу боис айрим болалар бой одамга ҳавас билан қарайди, бой бўлишни орзу қилади. Ҳаётда камчилик кўрмай, орзу-истакларига осонгина эришиш ҳақида ширин хаёллар суради. Тўғри, бой-бадавлат киши яхши яшаб, нима-ни истаса, шунга осонгина эришаётганини кўрамиз. Кўпчилик наздида шу нарса катта бахт. Аммо катта ва улкан бойликка эга бўла туриб, бахтли бўла олмаган ёки ўзини бахтсиз ҳис этадиган бойлар ҳам кўп. Улар камбағал ва фақир кишиларга қараганда кўпроқ изтироб чекиб яшайди.

Ҳақиқатда бахтли бўлиш учун дастлаб иймон, илм, яхши амал ва одоб сув ва ҳаводек зарур. Буни кўпчилик болалар яхши билмайди, билса ҳам бу тўғрида чуқур ўйлаб кўрмайди. Қандай бўлмасин, бой бўлиш керак, деб катта хатога йўл қўяди. Бахтли бўлиш учун одоб бўлиши керак, деб айтдик. Бу биз-

нинг гапимиз эмас, балки асрлар давомида тажрибада синалиб, донишманд боболаримиз томонидан айтилган. Одобнинг катта фойдаси шуки, қаерда одоб бўлса, ўша жойда тартиб ва интизом бўлиши аниқ. Тартиб ва интизом ҳар бир ишни ўз вақтида ва пухта бажаришни талаб этади. Бунга амал қилган бола доимо мақтовга лойиқ. Нега биз бошқа юрт одамларидан орқада қолганмиз, нега турли компьютер ва бошқа асбоб-ускуналар ҳамда ўйинчоқ турларини улардан сотиб оламиз, деб ўйласак, бунга улар ёшлигидан илм ва одобни юксак даражада эгаллагани сабабдир. Илмли ва одобли бўлишнинг фойдаси жуда катта. Одамлар ҳам одобли болани ёқтириб, унинг ота-онасига раҳмат айтишади ва илоё, бахтли бўлгин, асло кам бўлмагин, дея ҳақиқа хайрли дуолар қилишади. Аллоҳ интизомли бола учун номаи аъмолига алоҳида савоблар ёздиради, ризқини кўпайтириб, умрига умр қўшади. Одоб ана шундай ажойиб фазилатдир. Шунинг учун доно халқимиз “одоб олтиндан қиммат”, деб бежиз айтмаган. Буни тўғри тушуниб олган бола асло адашмайди, ҳаётда қоқилмайди ва ота-онасига кўпдан-кўп раҳмат келтиради. Мана бу ривоят одоб бойликдан афзал эканини тушунишда ёрдам

беради: Асмаий деган зот шундай ҳикоя қилади: Мен билан суҳбатлашиб турадиган араб болаларидан бири фасоҳати ва малоҳати билан лол қолдирди. Уни синамоқчи бўлиб, юз минг дирҳам эвазига аҳмоқ бўлишни хоҳлайсанми”, дедим. У саволимга йўқ, деб жавоб берди. Нима учун деб сўрадим. “Аҳмоқлигим туфайли бир жиноят қилишим ва бор-будимдан айрилиб, кейин шу аҳмоқлигим яна ўзимда қолишидан қўрқаман”, деди. Қарангки, ёш бола ўз ақлига суяниб бойлик ҳеч нарсани ҳал қилмаслигини англаб етди.

Фойдали маслаҳат



1. Бешикдан то қабргача илм ва тарбия олишга имкони етса ҳам, лекин болаликдан шунга кўникма ҳосил қилдириш фойдали ва муҳимдир.

2. Болани тарбия қилиш уни жисмонан, фикран ва хулқан камолга етказиб, саодатга эришишга ёрдам беришдан иборат.

3. Бефойда сўзни кўп гапирма ва фойдали сўзни кўп эшитишдан қайтма.

4. Кам гапир, оз егин ва кам ухла.

Одобли ва одобсиз бола

Келинглари, одобли ва одобсиз бола қандай бўлиши ҳақида суҳбатлашайлик. Одобли бола уйқудан эрта туриб, дарҳол юз-қўлини ювади. Ҳатто бадантарбия машқларини бажариб, баданини чиниқтиради. Бадани ва кийимлари доим тоза ва озода бўлишига эътибор беради. У кўп китоб ўқиш баробарида дарсларини ўз вақтида бажариб қўйишни яхши кўради. Ота-онаси ва устозларидан эшитган насиҳат ва ўғитлардан асло бўйин товламайди. Одобли бола ҳар доим аъло баҳоларга ўқийди. Агар яхши ва хушмуомала кишини кўрса, дарҳол ундан ибрат олиб, унга амал қилишга интилади. Бундай болани тарбияли ёки хулқи чиройли экан, деб мақталади. Одобли бола иложи борича одамларга яхшилик қилиш ҳақида ўйлайди. Кичик ёшидан бошлаб кўчада ёки бирон жойда қарияларни кўрганда салом бериб, қўлида юки бўлса, уни кўтариб уйигача элтиб беради. Қўни-қўшнилар томига тош отиб ўйнамайди, мушук ва шунга ўхшаш жонзотларга озор бермайди.

Аммо болалар ичида одобсизлари ҳам учраб туради. Бундай бола эрта ўринга ётиб, уйқудан кеч уйғонади. Уйқудан турганида юз-қўлини чала ювади, бадантарбия машқларини бажаришни ёқтирмайди. Усти-боши кир-чир ва ифлос бўлиб юради. У қўлига китоб ушламайди ва дарсларини тайёрлашга ҳафсала қилмайди. Ота-онаси бир ишни буюрса, уни лаббай деб, бажармайди, балки эринчоқлик қилиб, орқага суради. Устозлари берган уй вазифаларини қилмагани учун мактабга борганда гап эшитиб, синфдошлари олдида мулзам бўлади, ёмон баҳога ўқийди, яхши одоб ва хулқ ҳақидаги насиҳатларга қулоқ солмайди. Одобсиз болани ҳеч ким ёқтирмайди. Чунки у ақлини кам ишлатади-да. Шу боис одамлар уни хулқи ёмон бола экан ёки ота-онаси яхши тарбия бермабди, деб айтишади. Тарбиясиз бола қандай саломлашишни ҳам билмайди. Одобсиз бўлгани учун унинг атрофида дўстлари кам. Тарбия ва одоби йўқлиги учун болалар ундан узоқроқ юришга ҳаракат қилади, чунки у дилозорлик қилиб, кўпчиликнинг кўнглини қолдиради. Шу боис биронта бола у билан дўстлашишни истамайди. Демак, одобсиз бола бир ўзи яккаланиб, дўстларидан ажраб қолади.

Хўш, одобсиз бола қандай қилиб яхши бўлади, деб савол берарсан. Бунинг учун ҳар қандай одобсиз болага ҳам яхши тарбия берилса, у ўз айбини тушуниб, ундан воз кечиш ҳақида ўйлайди. Яхши болалар одобсиз болага чиройли насиҳат қилиб, уни тўғри йўлга бошлайди. Айниқса, кўчага чиққанда компьютерхонада ҳар хил бўлмағур компьютер ўйинларига берилиб вақтини зое кеткизаётгани ва ёмон болага айланиб бораётганини билдиради. Одобсиз боланинг одобли болага айланиши осон эмас. Агар у ақлини тўғри ишлата олса, аста-секин яхши болалар сафига қўшилиб олади. Бунинг фойдасини ёши улғайгандан кейин билади. Фақат у яхши ва одобли бола бўлишга ҳаракат қилиши керак. Бир донишманд: “Ўғлинг етти ёшгача райҳонингдир, яна етти ёш қўшилгунча дастёринг ва яна етти ёш қўшилганда вазиринг ва кейин эса у дўстинг ёки душманингдир”, дебди. Шундан биламизки, итоатли ва одобли фарзанд ҳар доим ота-она ёнида бўлиб, уларнинг кўзини қувонтиради ва ишларида кўмак беради. Итоатсиз ва одобсиз бола эса ота-она гапини олмаслиги ва айтганига юрмаслиги билан худди ота-онаси ундан жудо бўлгандек таассурот қолдирар экан.

Болалар лугати



Одоб – яхши хулқ, тарбия ва хушмуомалалик.

Ахлоқ – инсон табиати, муомала, хатти-ҳаракати ва одоби.

Тарбия – таълим, ахлоқ-одобни ўргатиш, инсонни вояга етказиш ва улғайтириш.

Эслаб қолинг: “Одоб ҳар бир инсон амал қилиш керак бўлган ҳаёт қонунидир. Инсон айнан одоби билан тилсиз ва ақлсиз ҳайвонлардан ажралиб туради”.

Фойдали насихатлар



1. “Ҳар кимда одоб бўлса, унда илм ҳам бўлиши қандай яхши. Чунки одоб ақл билан чамбарчас боғлиқ. Агар ақл устига одоб ҳам қўшилса, нур устига нурдир. Улуғлик ақл ва одобдан юзага келади. Ақлнинг қадри одоб, бойлик қадри саховат ва куч-қувват қадри баҳодирлик туфайли ошади” (“Фавоқиҳул-жуласо”).

2. Яҳё ибн Муоз шундай деди: “Қалб кўк-
ракдаги қозонга ўхшайди. Шу қозонда қай-
наган нарсани сузиб оладиган чўмич тил-
дир. Кимлигини билмоқчи бўлсанг, унинг сў-
зига эътибор бер. Чунки тил сенга қалбдаги
ширин, нордон, хуштаъм ва аччиқ нарса-
ларни кўрсатади”.

3. Одоб хулқни чиройли қилиш, сўз ва ҳа-
ракатни тузатишдир.

4. Гўзал сифат ва чиройли хулқ билан бе-
занмаган кишини чиройли кийимлар ҳеч қа-
чон кўркам қилолмайди.

Қайси бири яхшироқ?

(Ибратли ҳикоя)

Бозордан сават кўтариб қайтаётган уч
аёл дам олиш учун йўл четидаги ўрин-
диққа ўтиришди. Бир-бири билан ўз ўғилла-
ри ҳақида гаплаша бошлади. Биринчи аёл
шундай деди: “Ўғлим жуда ҳам чаққон бола.
Хатто бир неча дақиқа оёғини осмонга қи-
либ, қўлида тик юра олади”. Иккинчи аёл
ҳам ўғлини мақтаб қолди: “Ўғлимнинг бул-
булдек овози бор, эшитган одам эриб кета-

ди”. Учинчи аёл ўғли тўғрисида лом-мим демади, икки аёлнинг гапларига жимгина қулоқ солиб ўтирди. Икки аёл сен нега гапирмайсан, деб ундан сўрашганида тортинибгина шундай деди: “Менинг ўғлимда айтарли бирорта алоҳида фазилат йўқ. Аллоҳ берган бир бола-да”.

Бир қария нарироқда аёллар нима деб гаплашаётганига қулоқ солиб турган эди. Аёллар йўлга тушиб, юк кўтариб оғриётган бел ва қўлларини ишқалаб силай бошлашди. Шу пайт уч бола олдиларига чопиб келишди. Булар уч аёлнинг ўғиллари эди. Биринчи аёлнинг ўғли оёқларини осмонга кўтариб қўли билан ерда тик юришни амалда кўрсатди. Иккинчи аёлнинг ўғли харсанг тош устига чиқиб, онаси яхши кўрган қўшиқни хушовозда куйлай бошлади. Аёллар хурсанд бўлишиб, уни олқишлаб чапак чалишди. Учинчи аёлнинг ўғли эса онаси олдига келиб: “Ойижон, саватни менга беринг, уни мен кўтариб борай”, дедию уни кўтариб йўлга тушди. Аёллар кузатиб турган қариядан қайси биримизнинг ўғлимиз яхши экан, деб сўрашди. Қария: “Онасига ёрдам беришга шошилган ўғилни яхши бола деса бўлади”, деб жавоб берди.

Дуоси мустажоб бола

(Ибратли ҳикоя)

Бир куни мўминлар амири Умар ибн Хаттоб Мадина кўчаларининг бирида чопқиллаб юрган ёш болани кўриб қолди. Шу онда болага қараб:

– Эй бола! Ҳақимизга бир дуо қилгин, Аллоҳ таоло бизга раҳм қилсин, – деди. Шунда саҳобалар:

– Эй мўминлар амири, Аллоҳ таоло раҳм қилсин, деб шу боладан дуо сўраяпсизми? Ахир сиз жаннат башорат қилинган ўн кишидан бирисиз-ку! – дея ажабланишди. Шунда Ҳазрати Умар:

– Ҳа, мен ундан ҳақимизга дуо қил, деб сўраяпман, чунки у ҳали балоғат ёшига етиб улгурмаган. Ҳали унинг амаллар китобида гуноҳ амали йўқ. Шунинг учун унинг дуоси қабул бўлади. Аммо биз мукаллаф ёшдамиз, бизнинг устимиздан қалам юргизилган, – деб жавоб берди.

Луқмони Ҳакимнинг ўғлига насиҳатлари (1)

Луқмони Ҳаким ўз фарзандига насиҳат қилиб шундай деди: “Эй ўғлим, уч нарсадан бирини эҳтиёт қил. Аввал нариги дунё учун динингни эҳтиёт қил. Иккинчиси, саломатлик учун ҳикматни (табобатни) эҳтиёт қил. Учинчиси, таъмагир бўлмаслик учун пулни эҳтиёт қил. Эй ўғлим, нодонлар билан дўст тутинма, хасисдан бирон нарса сўрама. Илм ўрган, кимда илм бўлмаса, ҳурмат-иззатга етишмайди. Кимда мулойимлик бўлмаса, у илмдан баҳра ололмайди. Кимда саховат бўлмаса, ҳеч ким унга дўст бўлмайди. Кимнинг дўсти бўлмаса, мол-давлати бўлмайди.

Эй ўғлим, сабрни ва ўз нафсинг билан курашишни ўзингга шиор қил, ҳаром нарсалардан тийилиб, топганингга қаноат қил. Бировнинг ризқ-рўзига кўз олайтирма, шунда ўзингни қийнашдан қутуласан! Таомдан оч, ҳикматдан тўқ бўл. Одамларнинг фаҳмига яраша сўзла. Иложи борица сукутни ихтиёр қил, шунда одамларнинг ёмонлигидан омон бўласан. Аҳмоқларга қарши сукутдан кўмак қидир. Одамлар сенда йўқ хислатни бор, деб

сени мақтасалар, бунга керилмаки, одамлар гап-сўзи билан қуруқ бош косаси дурга айланмайди. Ўзингдан кучлилар билан низолашма, ўзингдан заифларни ерга урма. Бадгумонликка қалбингдан жой бермаки, у бирон-бир дўст билан самимий яшашингга йўл бермайди.

Эй ўғлим, сўзламоқчи бўлсанг, фақат ҳикмат ва насиҳатлардан сўзла, айтганларингга аввал ўзинг амал қил, ўз касбинг ва мартабангга яраша сўзла, одамларни ғазаб пайтида сина, дўстларингни эса бошингга кулфат ва мусибат тушганда сина, доим мақбул ишларни амалга оширишга урин, агар гапирмоқчи бўлсанг, далил ва ҳужжат билан гапир. Ёшликни ғанимат бил, доно кишилар билан ҳамсуҳбат бўл. Дўстларингни ҳурмат қил, одамларга очиқ юзлилик билан боқ.

Эй ўғлим, ота-онангни доимо ҳурмат қилиб, хизматларида бўл, устоз ва муаллимларингга жону дилингдан эҳтиром кўрсат, барча ишларда ўртача йўл тут, киришга қараб чиқим қил, сахий бўл, меҳмонни эъзозла, унга тилингни эҳтиёт қил, душманлардан бир лаҳза ҳам ғофил қолма, бирон сўзни айтишдан олдин унинг жавобини беришни ўйла, бахил ва такаббур кишилар-

дан узоқ юр, қаноатни ҳақиқий бойлик деб ҳисобла.

Эй ўғлим, илм талабида бўл, қайсар ва ўжар бўлма, ўз айтганигда туриб олма, ўзгалар сўзини ҳам эътиборга ол, муроса йўлини танла, ҳамиша одамлар ичида бўл, улардан ажрама, кексаларни ҳурмат қил, барчани эҳтиром билан тилга олгин, кимнинг тузини тотган бўлсанг, унинг ҳақини адо қилишни унутма.

Эй ўғлим, уст-бошингни тоза тут, ким билан гаплашсанг, унинг ўзига яраша гапни гапир, тунда кишилар билан суҳбат қурсанг, сўзни юмшоқ ва оҳиста гапир, сўзлаётган вақтингда бир кишига қараб гапираверма, ҳаммага назар сол, кам ейиш ва кам ухлаш яхши кўрган амалинг бўлсин! Ўзингга нима ни раво кўрсанг, уни ўзгаларга ҳам раво кўр. Ўзинг яхши ўқимаган ва билмаган ҳолда бировга ақл ўргатма ва устозлик қилма.

Эй ўғлим, сир сақлай олмайдиган кишиларга сирингни айтма, ҳамма ҳам яхшилик қилади, деб ўйлама, бирон кишининг бахил эканини билсанг, ундан яхшилик чиқади, деб ўйлама, бировнинг иши тушиб олдинга келса, уни ноумид қилиб қайтарма, ўзингдан катталар билан ҳазиллашма, уйда бор нар-

саларингни душман кўзидан яширин тут, ўз ака-укаларингни ҳурмат қил.

Эй ўғлим, бир кўришда синамай туриб, бировни дўст тутма, синалмаган одамга ишонма, ўз қадрини билмайдиган кишилардан яхшилик умид қилма, офтоб чиққунча ухлама, ҳадеб кулаверма, бадном (номи ёки хулқи ёмон) кишиларга суҳбатдош бўлма, кексалар ва улуғ кишилар олдига ўтиб, улардан олдин юрма, одамлар ўзаро гаплашаётган пайтда уларнинг сўзини бўлиб, гап солма, меҳмоннинг олдида бировга ғазабингни сочма, бошингни эса қуйи солмасдан ўтир...”

Ёдда тутинг: ҳикмат “билимдонлик”, “донолик”, “ҳикматли сўз”, “тиббиёт илми”, “шифокорлик” каби маъноларни англатади.

Болалар тарбиясининг ўзига хос жиҳатлари

Азиз болалар, тарбия ва одоб-ахлоқ қўйидаги муҳим жиҳатларни ўз ичига олади.

Феъл-атвор тарбияси.

Болалар ёш пайтидан яхши тарбияланса, одобли-ахлоқли ва маданиятли бўлиб вояга етадилар. Ёшлик пайтидан олинган илм ва одоб-ахлоқ бола хотирасига қаттиқ муҳрланади. Қайси бола ёшлигидан яхши таълим-тарбия олган бўлса, унинг комил инсон бўлиб етишишига шубҳа йўқ. Албатта бунда ота-оналар ва устозлар асосий ўрин тутди. Шу сабаб устоз ва мураббийлар сўзига қулоқ тутиш ва уларнинг ўғитларига амал қилиш лозим.

Эътиқод тарбияси.

Эътиқод инсон ҳаётида энг муҳим омил саналади. Чунки эътиқодсиз одамнинг онги бўш, фикри тарқоқ ҳамда бузуқ гоё ва қарашларга эргашиб кетиш хавфи бўлади.

Инсон қалбидаги эътиқодни ҳеч нарса кетказа олмайди, уни на пул, на мансаб ва на қўрқув ва на дўқ-пўписа билан кетказиб бўлмайди. Эътиқоди мустаҳкам одам улкан тоғдек бақувват, дарёдек тошқин ва серғайрат бўлади. Шунинг учун эътиқод ва у билан боғлиқ нарсаларни пухта ўрганиб олиш керак.

Бадан тарбияси.

Инсон модда ва руҳдан иборат. Шундай экан, унинг руҳий соғлом бўлиши билан бирга моддий соғломлиги ҳам муҳим омиллардан ҳисобланади. Бадан тарбияси баданни соғлом ва кучли ҳамда аъзоларни мукаммал даражага етказишдан иборат.

Фикр (ақл) тарбияси.

Инсон боласини дунё ва охират саодатига бошловчи нарса, албатта Аллоҳнинг энг буюк неъмати бўлган ақлдир. Ақл орқали инсон яхшини ёмондан, оқни қорадан ажрата олади. Мана шу нарса унинг саодатга эришишида восита вазифасини бажаради.

Болалар лугати:



Феъл-атвор – инсоннинг ўзига хос хусусияти, характери ва табиати.

Эътиқод – ишонч, қалб билан тасдиқлаш ва имон.

Фикр – ўйлаш, хаёл, мулоҳаза ва ғоя.

Одобли бўлиш йўллари

Одобли боланинг белгиси шуки, у бар-вақт, катталар билан баробар уйғонади. Улардан илгари ҳам турмайди, кейин ҳам қолмайди. Ҳамма уйқудан уйғонганида ҳам ўрнидан қўзғалмай ухлаб ётган болани дангаса деб чақирадилар.

Одобли бола уйқудан туриб, кийимларини кийиб юз-қўлини ювади, ота-онасига салом бериб, улардан ҳол-аҳвол сўрайди. Ёмон болалар эса уйқудан туриб, юзларини ювмасдан овқатланишга ўтиради, ота-оналарининг ҳолидан хабар олмайди.

Одобсиз боланинг яна бир белгиси шуки, у уйқудан туриши билан юз-қўлини ювмас-

дан кўчага ўйнашга чиқиб кетади, чой вақти ўтиб бўлгач, ҳаммадан ортда қолиб бир ўзи нонушта қилади. У чой ичиб бўлгунича мактабга бориш вақти ўтиб кетади. Дарсга кеч қолиб ўқитувчиларидан дакки эшитади, дарсларни яхши ўзлаштиролмайди. Чунки эрталаб йўл қўйилган биргина хато мана шундай натижага олиб келади. Шу сабаб барвақт туриб, ҳамма ишларни ўз вақтида бажариш керак.

Одобли бола ўрнидан туриб, чой вақти бўлгунича ўтган кундаги сабоқларини такрорлайди. Ушбу кунда ўтиладиган сабоқларини бир-икки марта кўздан кечиради. Чой вақти бўлганидан сўнг дарҳол ота-она, ака-ука ва опа-сингиллари қаторида одоб билан ўтириб чой ичади. Тайёр нонуштага ўтирмасдан катталар вақтини олмайди, ўзи дарсдан кечга қолганидек, уларни ҳам иши ва ўқишидан кечикишига сабабчи бўлмайди. Одобли бола мактабга яхши хулқ ва одоб билан боради. Катта кишилардек ўз йўлидан юради, лой йўлак ва юрилмайдиган жойлардан юрмайди. Кўчада катта ёшли кишиларни кўрса, улардан олдин салом беради. Уларга ҳурмат-эҳтиром кўрсатади, ранжитмайди ёки дилига озор бермайди.

Одобли боланинг белгиси

Одобли бола бирон ножўя ишни билмасдан қилиб қўйса, кишилар унга қараш билан иши нотўғри эканини тушуниб, хижолат чекади, қилган ишидан ўзини ноқулай ҳис этади ва уялади. Агар шу вақтда бир киши насиҳат қилса, унинг айтгани ўзининг фойдасига айтилаётганини ўйлайди. Бироқ индамай йўлига кетмасдан насиҳат қилган кишига: “Билмасдан қилиб қўйибман. Бошқа бундай хато ишга қўл урмайман!” деб кечирим сўрайди.

Аммо одобсиз ва тарбия кўрмаган бола эсa ундaн фaрқ қилaди, хaто ишларини тушуниб eтмaйди. Агaр унгa бирон киши нaсиҳaт қилсa, нaсиҳaт қилувчигa қaттиқ гaпириб, сўзини эътиборгa олмaйди, ҳaтто унгa ҳурмaтсизлик қилaди.

Азиз болажон, шунини доим ёдда сақла: одобли бола ҳар қанча кўримсиз бўлса ҳам тарбияли ва одобли бўлгани учун уни ҳамма яхши кўради. Одобсиз бола ҳар қанча чиройли бўлса ҳам, эътибор қозонмайди. Устига шинам ва яхши либослар кийиб олганига қарамай ҳеч ким унга ҳавас билан қарамайди.

Чунки болага баҳо берилганда ҳамма вақт унинг одобига қаралади, кийимларига эмас.

Одобли боланинг кундан-кунга қадри ва ҳурмати ошиб боради. Аммо у бундан талта-йиб кетмайди, шундай тарбия бергани учун ота-онасидан миннатдор бўлади, улар буюрган хизматни бўйин товламасдан бажаради. Одобсиз боланинг эса кундан-кунга ҳурмати тушиб боради.

Қайси бола ёши улуғ ва кекса кишиларнинг сўзига кирса, ўзи ҳам улуғ бўлади. Одобли бола яна ўзидан катталар ҳурмати-ни бажо келтиради, дуоларини олишга интилади. Зеро, дуо одамнинг ўсиб-униши учун қанот вазифасини бажаради.

Одобли болани ҳар ким хуш кўради ва уни мақтов билан тилга олади. Қандай ишни қилмоқчи бўлсалар, одамлар одобли болага ишонадилар. Аммо тарбия кўрмаган болани ҳеч бир ишга яқинлаштирмайдилар, унга бирон юмушни ишониб топшира олмайдилар. Балки уни изза қилиб, беодоблигини юзига соладилар.

Ота-она учун тарбия топган бола катта бойликдир. Одобли болани ҳеч қандай бойликка алмаштириб бўлмайди. Чунки бойлик билан одоб-ахлоқни сотиб олиш мумкин эмас-

да! Яна одоб билан эришиш мумкин бўлган ютуқларга бойлик билан етиб бўлмайди.

Эй фарзандим, энди ўзинг айт-чи: миллиард сўм пули, қўша-қўша данғиллама уй-жойлари, турли русумдаги машиналари бор одам бойми ёки бир одобли фарзанди бор одамми? Бойлиги бисёр одамнинг ўғли беодоб бўлса, қандай хунук, бойлиги ўртача ёки камбағал кишининг фарзанди одобли, ўқишлари аъло бўлса, қандай чиройли?! Икковини бир-бирига қиёслаш асло мумкин эмас. Демак, бойлик ҳамма нарсани ҳал қилади, деб ўйлаш тўғри эмас. Ҳақиқий истеъдод, адолат, одоб-ахлоқ, инсоф ва имон-эътиқод олдидан бойлик жуда ожиз нарсан бўлиб қолади.

Одобли бола ҳақорат ва қарғиш олмайди. Ўзи бировларни сўкиб, ҳақорат қилмайди, бошқаларнинг сўкиниши ва ҳақоратига сабаб бўлмайди.

Одобли бола қилган ишлари ёки ўзида бор фазилатлар билан мақтанмайди, керилмайди, кеккаймайди, балки камтар бўлади, ўзидаги фазилатларни дўстлари билан баҳам кўради, мулойим, очиққўл ва очиққўнгил бўлади. Бу “меники”, бу “сеники” деб ажратиш, ҳамма вақт фақат ўзини ўйлаш, бошқалар билан иши бўлмаслик одобли бола шаъ-

нига дуруст эмас. Демак, боланинг келажакда бахтли ва толеъли бўлиши унинг одоб-ахлоқи ва қанчалик илм олишига боғлиқ. Бола ота-онасининг сўзига кирса, айтганларидан чиқмаса, берган маслаҳатларини жон деб қабул қилса, бундай бола улғайганида, албатта бахтли бўлади.

Ота ҳақини адо этган ўғил

(Ибратли ҳикоя)

Қадим замонда қароқчилар йўлтўсарлик қилиб, ожиз ва заиф одамларни асир олиб бозорда қул қилиб сотардилар. Кунларнинг бирида қароқчиларнинг қўлига бир катта ёшли камбағал киши тушиб қолди. Қароқчилар бошлиғи унга: “Агар бозорда қул бўлиб сотилишни истамасанг, менга юз тилла танга келтирсанг, сени озод қиламан”, деди.

Шунда камбағал киши оиласига хат ёзиб, унга шундай сўзлар битди: “Биламан, сизларда мени қутқариш учун тўлашга пулинглар йўқ. Аммо бу хатни мен бошимга тушган ишдан хабардор бўлишингиз учун ёзаяпман”.

Ўша кишининг ғоятда яхши ва жасур бир ўғли бор эди. Хат етиб бориши билан қароқчилар турган жойга етиб келиб уларга: “Эй жаноблар! Мен отамни текиндан-текин олиб кетмоқчи эмасман, чунки, биламанки, сиз асло бундай қилмайсиз. Аммо отам қари, заиф ва ишга яроқсиз киши. Уни қул бозорида сотсангиз ҳам кўп пул беришмайди. Унинг ўрнига мана мени сотсангиз кўп пул оласиз”.

Қароқчилар унинг бу таклифига рози бўлишди ва бошлиқлари билан маслаҳатлашиб жавоб бермоқчи бўлишди. Қароқчилар бошлиғи бу гапни эшитганида ўз қулоқларига ишонмади ва қари кишининг ўғлига ажабланиб шундай деди: “Ё тавба! Бу дунёда мана шундай жасур ўғлонлар ҳам борми? Ўзини мана шундай қурбон қиладиган кишилар ҳам борми бу оламда?! Мендан одамгарчилик кетдими? Отангни сен туфайли авф этдим. Қани энди кета қолинглар”.

Фақир ота ва унинг учун ўзини қурбон қилмоқчи бўлган ўғли хурсанд бўлиб уйларига қайтишди.

Одобли бола бўлиш қийинми?

Одобли бола ғоятда қадрли ва бебаҳодир. Хўш, одоб-ахлоқ ҳар бир боланинг кўрки ва бойлиги экан, бунга қандай қилиб эришиш мумкин?

Бола одобли бўлиш учун кўп машаққат ва риёзат чекиши шарт эмас. Одобли бола бўлиш учун ҳамма мақталган сифатларни ўзига сингдириб, ахлоқ қоидаларига амал қилиш керак. Шунда боланинг билим олиши ҳам, хулқи ҳам жойида бўлади. Одоб бор жойда билим олиш ҳам осон ва баракали бўлади. Чунки одобли боланинг ҳар бир ишида тартиб ва самара бўлади.

Имом Аъзамнинг ўғлига насиҳатлари

Эй ўғлим, сенга айтадиган бир қанча васиятларим бор. Уларни жон қулогинг билан эшитиб, амал қилсанг, икки дунёда бахт-саодат қозонасан:

1. Барча ишларингда ниятни холис қил. Ҳалол луқма ейишга ҳаракат қил.

2. Барча аъзоларингни гуноҳ ва ёмон ишлардан сақла!

3. Нимани билишга муҳтож бўлсанг, уни билмай қолма!

4. Дунё ва охират йўлида фойдаси тегадиган кишилар билангина дўст тутин.

5. Мусулмонга ҳам, гайримусулмонга ҳам душманлик қилма.

6. Аллоҳ берган ризққингга қаноат қил.

7. Бошқаларга муҳтож бўлиб қолмаслик учун қўлингдаги бор имкониятдан тадбиркорлик билан фойдалан.

8. Одамлар сенга наст назар билан қарашларига сабаб бўладиган ёмон ишларни қилма.

9. Ҳожатингдан ортиқча нарсаларга берилишдан сақлан.

10. Одамлар билан кўришганда гапни салом беришдан бошла, майин ва мулойим сўзла, яхшиларга ёқимли бўл, ёмонлар билан муроа қил.

11. Одамлар орасида низо ва жанжал чиққанида душманларингдан кўра дўстларингдан эҳтиёт бўл. Зеро, душманинг дўстингдан фойдаланиши мумкин.

12. Сирингни, пулингни ва борадиган жойингни бировга айтма.

13. Яхши қўшничилик қил ва уларнинг азиятларига сабр қил.

Ёдда сақланг: Имом Аъзам – Нўъмон ибн Собит (мел. 699-769) ҳанафий мазҳабининг асосчиси ва жуда катта олим.

Қизалоқлар одоби

Қиз бола оиланинг зийнатидир. Қизи бор ҳовли файз таратиб туради. Қизнинг муомаласи унинг ҳуснидир. Қизнинг ҳаёси гўзаллигидир. Қизнинг ҳаёси билан андишаси бўлса, яسانيшнинг ҳожати йўқ. Ҳаёси бор қиз оддий кийим билан ҳам чиройли кўринади.

Тарбия топиш ва одобли бўлиш ўғил болаларга қанчалик лозим бўлса, қиз учун ундан ҳам кўпроқ лозимдир. Шу сабабдан баъзи ишлар ўғил болаларга айб кўринмаса ҳам, қиз болаларда катта айб саналади. Масалан, либос ва бош кийим йиртиқ бўлиши ўғил болаларда ҳам айб, лекин қизларда ундан кўпроқ айбдир. Одобли қизлар эркак одам назарини тортмайдиган кийимларни кияди, ярим

яланғоч кийим кийишдан уялади, уят сана-
ладиган аъзоларини беркитиб юради, кўчада
бегона эркак кишиларга қарамасдан, одобсиз
сўзларга қулоқ солмасдан мактабга боради.

Мактабдан қайтгандан сўнг сабоқларини
такрорлаб бўлиб, қизларга лозим бўлган уй
юмушларини қиладилар. Улар кўпроқ кийим
ва дўппи тикиш, ҳар хил таомлар пишириш,
пишириқ ва ширинликлар тайёрлаш ва ўр-
ганиш билан машғул бўладилар.

Одобли қиз ҳамиша онаси ёнида бўлади,
кўча-кўйларга чиқиб юрмайди, бирон иш би-
лан кўчага чиқса ҳам, кеч бўлмасдан уйи-
га қайтади ва ўфил болалар билан ўйнамай-
ди. Одобли қиз кир-чир, нопок ва йиртиқ,
очиқ-сочиқ кийимларни киймайди, бошяланг
ва оёқяланг юришдан ийманади. Одобли қиз
уст-бошини тоза тутиб, сочларини тараб озо-
да ва ораста бўлиб юради, оғзи ва тишлари-
ни тозаловчи воситалар билан поклаб, ноҳуш
ҳид таралишининг олдини олади.

Одобли қиз тиззалари ва билакларини
очиб, сочларини ёйиб юриш билан ўзини
бошқаларга кўз-кўз қилмайди. Қиз бола ўз
номусини пок сақлаши ва унга асло гард-ғу-
бор тегизмаслиги керак. Қиз боланинг сўзи
ва қиладиган иши ҳар доим одоб доирасида

бўлса, ҳамма уни мақтайди ва ўзига келин қилишни дилига тугиб қўяди.

Инсон жисм ва руҳдан иборат

Азиз болалар, инсон жисм ва руҳдан иборат. Бизнинг ўз танамиз олдидаги вазифамиз бўлгани каби маънавиятимиз – руҳиятимиз олдидаги вазифаларимиз ҳам бор. Буларнинг ҳар иккисини баробар олиб борилмаса, бирини қилиб, иккинчисини ўз ҳолига ташлаб қўйсак, комил инсон бўла олмаймиз. Шу сабаб ўз танамиз олдидаги вазифаларни билиб олишимиз лозим. Мазкур китобда биз болаларнинг моддий ва руҳий олами билан боғлиқ энг муҳим маълумотларни келтирамиз.

Ухлаш одоблари

Инсон ҳар куни ишлаб, уйига чарчаб қайтганидан сўнг дам олишни истайди. Худди шундай болалар ҳам кундузи ўйнаб чарчайдилар. Кеч бўлганда кўчада қо-

ронғи тушгунча санғиб юрмасдан дарҳол уйига кирадилар. Кечки овқатдан кейин дарсини қилиб, бошқа ишлари бўлмаса, маза қилиб ухлаб, дам оладилар. Эртанги кун учун куч тўплайдилар. Болалар ухлаганларида чарчоқлари чиқиб кетади. Улар уйқудан турсалар, яна аввалгидай кучли бўлиб қоладилар.

Уйқуга тайёргарлик

Болалар кеч бўлганда “мен эртaroқ ётишим керак”, деган фикрни хаёлларига келтирсалар, яхши бўлади. Чунки эртaroқ ётиш яхши одатдир. Эрта ётган бола қуёш чиқиб кетгунга қадар ухлаб ётмайди. Одобли болалар кечки овқатдан кейин дарс тайёрлаб, ундан кейин бошқа зарур иши бўлмаса, ҳар хил кераксиз ўйинга берилмасдан ухлайдилар. Чунки эрта ётган бола барвақт уйғонади. Кечқурун соат 21:00да ҳамма болалар уйқуга ётган бўлишлари керак. Баъзи болалар узоғи билан кеч соат 22:00да ухлашлари маъқул. Маълумки, бир ишга киришишдан аввал унга тайёргарлик кўрилади. Биз қуйида ухлашдан олдин қилинадиган амаллар ҳақида маълумот берамиз.

Уйқуга ётишдан олдин мана бу ишларни бажариш лозим:

- эшикларни қулфлаш;
- овқатлар устини ёпиш;
- техника асбобларини (компьютер, телевизор кабиларни) ўчириш;
- тишларни ювиш;
- олов ва чироқни ўчириш.

Техника асбоблари ишлаб турган пайтда улардан кўзга кўринмайдиган нурлар таралади. Бу нурлар инсон соғлигига салбий таъсир қилади. Шунинг учун уларни ишлатиб бўлиб, дарҳол ўчириш керак. Ётишдан аввал тишларни ва юз-қўлни ювишнинг фойдаси жуда кўп. Шундай қилган бола тинч ухлайди, ёмон тушлар кўрмайди.

Уйқу одоблари

Уринга ётиш олдидан қилинадиган амаллар:

- ўринни тайёрлаш ва текшириш;
- уйқу кийимида бўлиш.
- ўринга ётган пайтда қилинадиган амаллар:
- ўнг томонга ёнбошлаб ётиш;

– ўнг кафтни ўнг юзга қўйиб ётиш.

Уйқуга ётган пайтда мана бу ишларни қилиш номаъқулдир:

- авратларини ёпмасдан ётиш;
- қорнини ерга қаратиб ётиш;
- оғзида овқат билан ётиш;
- ёнбошлаб олган ҳолда китоб ўқиш.

Уйқудан эрта туришни ўрганинг

Уйқудан эрта туриш яхши одат. Эрта туришнинг жуда кўп фойдалари бор.

Мактаб ўқувчилари кун чиқмасдан олдин ўрнидан туриб, ўз юмушларини бажарадилар. Улар юз-қўлларини ювиб, нонушта қилиб, сўнг мактабга боришга тайёргарлик кўрадилар. Аммо кичик болалар кечроқ уйғонсалар ҳам зарари йўқ.

Уйқудан эрта туриш учун нима қилиш керак?

Бунинг учун учта нарсага эътибор бериш зарур:

- болалар кечқурун ҳаммадан эртароқ ухлашлари керак. Чунки эрта ётган бола эрта туриши осон бўлади;

– уйқуга ётаётган бола “эрталаб барвақт уйғонаман”, деб ният қилиши керак;

– ухлашдан аввал катталарга: “Мени эртароқ уйғотинглар”, деб тайинлаши лозим. Баъзи болалар кун чиққунча ўрнидан турмасдан ётаверади. Биров уйғотса ҳам туришга эриниб, катталарнинг ундовини кутади. Ундай бола – ялқов ва дангаса, дейилади.

Эрта туришнинг фойдалари

Уйқудан эрта туришнинг ақл, бадан ва иймонга фойдаси бор. Ақлнинг тиниқлашиб, яхши ишлайдиган вақти тонг пайтига тўғри келади. Ана шу пайтда уйқудан турган боланинг ақли тиниқ ва ўткир бўлиб, мияси яхши ишлайди. Бундай боланинг дарсида ҳам, ишларида ҳам унум ва барака бўлади. У кечгача ғайратли ва хурсанд бўлиб юради. Ўртоқлари билан ҳам хушчақчақ ва қувноқ ҳолда ўйнайди.

Тана доимо соғ бўлиши учун ҳар куни эртароқ туришга одатланиш керак. Эрталаб бадан тарбия билан шуғулланиш соғлиқни мустаҳкамлайди. Уйқудан кеч турган бола ўзини ланж ва лоҳас ҳис этади.

Уйғонгандан сўнг

Уйғонгандан сўнг қилинадиган ишлар мана булардир:

1. Уйғонгач, Яратганга шукр қилиш;
2. Кийимларни кийиш;
3. Жойни йиғиштириш;
4. Хонани шамоллатиш;
5. Бадантарбия;
6. Атрофдагилар билан сўрашиш.
7. Нонушта;
8. Мактабга тайёргарлик;
9. Ўқишга бориш.

Демак, сиз уйқудан кўзингизни очган заҳоти уйғониш дуосини ўқийсиз. Дуодан сўнг кийимларингизни киясиз. Ўрин-кўрпаларни чиройли қилиб йиғиб қўясиз.

Туни билан хона димиқиб қолган бўлади. Шунинг учун деразаларни бир оз очиб, ҳавони алмаштириш керак.

Уйғонгандан сўнг қилиш номаъқул ҳисобланган амаллар

1. Ўриндан турмай, ялқовланиб ётавериш;
2. Ётадиган кийим билан одамларга кўри-ниш;
3. Ўринни йиғиштирмай туриб кетиш;
4. Юз-қўлни ювмасдан бошқа ишга кири-шиш;
5. Эрталабки зарур ишларини орқага су-риш.

Эрталаб уйқудан тургач, озгина бадантар-бия қилишга одатланиш керак. Бундай қи-лиш одамнинг соғлиғи учун жуда ҳам фой-далидир. Машқлардан сўнг нонушта қиласиз. Нонушта тайёрлашда катталарга ёрдамла-шишни ўрганинг. Нонушта пайтида овқат-ланиш одобига риоя қилишни унутманг. Но-нуштадан сўнг дарс жадвалига қараб, китоб-ларингизни текшириб оласиз. Мактабга та-йёргарлик кўрасиз. Бугун керак бўладиган китоб-дафтарларингизни эсингиздан чиқар-манг. Мактабга кеч қолмасдан боришга одат-ланинг.

Луқмони Ҳакимнинг ўғлига насиҳатлари (2)

Эй ўғлим, Аллоҳга ширк келтирма! Чунки ширк энг катта гуноҳдир. Одамларга юзингни буриштирма. Ҳеч қачон кеккайиб, манмансираб юрма. Чунки Аллоҳ такаббур ва мақтанчоқ кимсаларни хуш кўрмайди. Ерга қараб вазминлик билан юргин ва ҳеч қачон овозингни баланд кўтарма!

Эй ўғлим, саломатлик бебаҳо бойлик ва гўзал ахлоқ беқиёс неъматдир. Катталар билан гаплашаётганингда ҳар бир сўзингга аҳамият бер. Қариндошлар билан алоқани узма. Бекорчи ва бемаъни одамлар олдида ўтирма. Ўзингдан катталар билан ҳазиллашма.

Ўғлим, имкон қадар уруш-жанжалдан сақлан! Дунё ишлари учун ортиқча ғам ема. Ёшлигингни ғанимат бил ва илмли кишилар билан маслаҳатлаш. Қайғуга ботма, ғамгин бўлма. Одамларнинг қўлидаги нарсаларга кўз тикма. Тақдирга рози бўл. Ўзингга берилган ризққа қаноат қил. Ўзингдан-ўзинг беҳуда ғамгин бўлма. Хафагарчилик билан қалбингни банд этма.

Эй ўғлим, аввало ўзингга насиҳат қил. Бошқаларга бир нарсани айтишдан олдин ўзинг унга амал қил. Билиминг ва ҳолингга қараб сўзла. Сукут қилсанг, пушаймон бўлмайсан. Сўз кумуш бўлса, сукут олтиндир. Катталар билан тортишма. Мусибатга сабрли, кишилар олдида камтар бўл.

Ўғлим, ёлғон сўзлашдан жуда эҳтиёт бўл. Чунки ёлғон динингни бузади ва одамлар олдида обрўйингни тўкади. Натижада эътибор ва даражангни йўқотасан. Очиқ чеҳрали, тўғри сўзли бўл. Саломлашишга одатлан.

Эй ўғлим, оз мол-дунё жўяли сарф-харажат ва тадбир билан кўпаяди. Кўп мол-дунё беҳуда сарф-харажат оқибатида камаяди. Агар қаноатли бўлсанг, дунёда сендан бой одам бўлмайди.

Эй ўғлим, меъдангни овқатга тўлдирма. Акс ҳолда ақлинг ва фаҳм-фаросатинг ўтмаслашади. Агар ошқозон тўлса, фикр ухлайди, ҳикмат сукутга кетади ва аъзолар ибодатдан бош тортади.

Эй ўғлим, ишларингда фақат олимлар билан маслаҳатлаш. Олим жоҳилни билади. Чунки унинг ўзи олдин жоҳил эди, жоҳил олимни билмайди, чунки у олдин олим бўлмаган.

Ўғлим! Яхшиликни унинг қадрига етадиганларга қил. Бўри билан қўй дўст бўлмаганидек яхшилик соҳиблари билан гуноҳкор кимсалар ҳам бир-бирига дўст бўлолмайди. Дунёда тоат-ибодатларга ҳам ғайрат қилки, охиратда сенга ҳамроҳ бўлсин. Дунёни батамом тарк этма. Ҳалолидан ризқ ишлаб топки, ҳеч кимга муҳтож бўлмайсан.

Эй ўғлим, ҳасад қилма, бировлар орқасидан ёмонлама. Агар сенга ёмонлик қилишса, кечиримли бўлгин, яхшилик кўрсанг, шукр қилгин, офат ва балоларга дуч келганингда сабр этгин. Ғайрлик ва кўра олмасликдан ҳазар қил, касалмандлар зиёратини канда қилма, ўтганларни ёмон сифатлар билан эслама.

Фарзандим, сўзни юмшоқ сўзла, қаттиқ сўзлама, аҳмоқ ва жоҳилларни сукут билан кутиб ол. Вақтингни кўпини сукут билан ўтказ. Кўпроқ тафаккур қилсанг, тилинг балосидан қутуласан. Сукут саломатлик эшигини очувчи ягона калитдир. Ўзингдан катталар билан тортишма ва уларга қайсарлик қилма. Ўзингдан кичикларга паст назар билан қарама, бир сўзни айтмоқчи бўлсанг, яхшилаб ўйлаб гапиргинки, ҳеч ким сенга “уф” демасин.

Эй ўғлим, ёзда сойдан, қишда кўзадан сув ичма. Очкўзлик баданнинг энг катта душма-

нидир, иштаҳасизлик ҳам шундай. Ювингач, маълум муддат ўраниб ётиш керак. Овқатдан сўнг юриш керак. Оёғингни иссиқ тут, бошингни салқин...

Эй ўғлим, бировга яхшилик қилсанг, яхшилигингни эслатиб, уни уялтирма, камситма. Бировга ичирган ва едирганингни миннат қилиб, заҳарга айлантирма! Эвазига нарсаси кутиб қилинган яхшилик яхшилик ҳисобланмайди, балки у оддий олди-бердидан иборат, холос.

Ҳожатхонага кириш ва ундан чиқиш одоблари

Одам боласи ҳар куни овқатланиб, сув ичадиган қилиб яратилган. Шундай экан, инсон ҳар куни ҳожатхонага боришга ҳам муҳтож. Ейилган овқат ошқозонда ҳазм бўлиб, бир қисми баданга озуқа ҳолида сўрилади, ундан қолган қисми эса ортиқча чиқиндига айланади. Чиқиндига айлангани бадандан ташқарига чиқишга йўл қидиради. Ҳожат ушатиш ана ўша ортиқча ва зарарли нарсалардан қутулиш бўлади. Инсон ҳар куни ҳожатхонага киради, лекин кўпчилик

унга киришнинг қоидалари борлигини яхши билмайди. Уларга амал қилишнинг инсон соғлиғи учун катта фойдаси бор.

Ҳожатхонага киришдан олдин

Хожатхонага киришдан олдин қуйида-
ги ишларга аҳамият бериш керак:

1. Оғзида овқат юқи қолмаслиги;
2. Қўлининг тозаллигига эътибор бериш;
3. Қалин кийимларини ташқарига ечиб кириш;
4. Қўлида бирон нарса бўлса, уни ичкарига олиб кирмаслик;
5. Муқаддас каломлар – оят ва ҳадислар бўлса, ташқарида қолдириш;
6. Ҳожатга киришдан олдин дуо ўқиш;
7. Ҳожатхонага чап оёқ билан кириб, у ердан ўнг оёқ билан чиқиш.

Оғизда чайнаб ютилмаган таом бўлаги бўлса, у билан ҳожатхонага кирилмайди. Шунингдек, қўл ёғ ёки ифлос бўлса, олдиниға қўлни яхшилаб ювиб олиш керак. Акс ҳолда қўл кийимни ушлаганда кийим ифлос бўлади. Ҳожатхонага киришдан аввал қалинроқ устки кийимлар нопок сув тегмаслиги учун ташқарида ечиб қўйилади. Устки кийим де-

ганда пальто, чопон ва куртка каби қалин кийимлар тушунилади.

Баъзи болалар қисталиб турса ҳам, ўйинни кўзи қиймасдан ўйнашда давом этаверадди, фақат иложи қолмаган вақтда ҳожатхонага югуриб қоладилар. Шунини унутмангки, болалар, ҳожати қистаганда ўзини зўриқтириш соғлиққа зарар. Чунки бунақа пайтда сийдик қонга шимилишни бошлайди.

Ҳожатхонага киргандан кейин

Хожатхонага киргандан кейин аҳамият бериш керак бўлган ишлар мана булар:

1. Ҳожатхона эшигини қулфлаб олиш;
2. Кийимни нопок нарсалар тегишидан эҳтиёт қилиш;
3. Тана аъзоларини покиза сақлаш;
4. Ҳожатдан сўнг тозаланиш;
5. Тозаланишда чап қўлни ишлатиш.
6. Ҳожат чиқариш вақтида гапирмаслик.

Ҳожатга кирган одам ҳеч кимнинг кўзига кўринмаслиги керак. Чунки уят (аврат) жойини бировга кўрсатиш ёки бировнинг авратига қараш асло мумкин эмас. Шунинг учун

ҳожатхона эшигини қулфлаб олиш даркор. Ҳожат ушатаётган жойда ўзидан бошқа ҳеч ким бўлмаслиги керак. Айрим болалар кўчада ўйнаб юрганда ҳожатхонага киришга эриниб, дарахт таги ёки шунга ўхшаш одамлар ўтадиган жойларга тик туриб чоптиради. Бу ҳолда сийдик кийимига тегиб, уни ифлос қилса, иккинчидан пойабзал ифлос бўлиб, шу ифлос нарса билан уйига кириши мумкин. Мусулмон боланинг кийимлари ҳамда танаси тоза ва беҳид бўлиши лозим. Агар кийимга ёки баданга нажосат тегса, албатта, уни тозалаш керак, шунда ҳам кетмаса, уни ювиш керак.

Инсон ҳожатхонада бўшаниб бўлгач, нажосат чиққан аъзони ювиб, тозаланади. Тозаланишда махсус қоғоз, кесак ёки сувдан фойдаланиш маъқул. Нажосат чиққан жойни олдинига қоғоз билан артилиб, ундан кейин илиқ сув билан ювилади. Бунда совуқ сувдан фойдаланилса, аврат аъзоларини шамоллатиб қўйиши мумкин. Тозаланишда тезак ва суяк каби нарсаларни ишлатиш асло мумкин эмас. Тозаланиш пайтида чап қўлдан фойдаланиш керак. Чунки ўнг қўлни одамлар билан сўрашиш ва овқат ейиш учун ишлатилади.

Ҳожатхонада қилиш таъқиқладиган ишлар

Хожат ушатиш пайтида баъзи ишлар-
ни қилиш мумкин эмас. Жумладан:

1. Қиблага қараб ёки орқа қилиб ўтириш;
2. Кўп ўтириш ёки мудраш;
3. Биров билан гаплашиш;
4. Бирор нарсани қўлида тутиб ўқиш;
5. Ейишга улгурмаган нарсани олиб кириб
у ерда еб-ичиш;
6. Сув ва қоғозни кўп ишлатиш;
7. Тозаланиш пайтида сувни сачратиш;
8. Узрсиз тик туриб ёзилиш;
9. Заруратсиз аврат аъзосига қараш;
10. Ҳожатхонани ифлос қилиб чиқиш.

Очиқ ерда ҳожат ушатишга тўғри келиб
қолса, қуйидаги ишлар таъқиқланади:

1. Ой ёки қуёшга қараб ўтириш;
2. Шамол эсаётган томонга қарши ўтириш;
3. Оқаётган ёки тўхтаб турган сувга чоп-
тириш;
4. Экинзорга ёки мевали дарахт остига
ёзилиш;

5. Ҷабристонга ҳожат ушатиш;
6. Тешик ва ковакка сийиш;
7. Ҳашаротлар устига ҳожат ушатиш.
8. Одамлар ёки ҳайвонлар ўтадиган йўл устида ҳожат ушатиш.

Ҳожатхонадан чиқиш

Хоҷатхонадан чиқишда қуйидаги ишларга эътибор бериш лозим:

1. Ахлат кетадиган ерни сув билан тозалаш;
2. Сув жўмракларини ўчириш;
3. Кийимларни чиройли кийиш;
4. Ҳожатхона қоғозини текшириш;
5. Чироқни ўчириш;
6. Ўнг оёқ билан чиқиш;
7. Чиққандан сўнг зикр айтиш.

Болалар, ҳожатхонадан чиқаётган пайтингизда у ернинг тозалигини кўздан кечиринг. Ҳожатхона сиздан кейин озода ҳолда қолиши керак. Баъзи беадаб болалар ўзлари ўтирган ерни тозаламасдан чиқадиладар. Бу яхши тарбия олмаганини кўрсатади. Сув жўмракларини ҳам яхшилаб ўчириш керак. Чала бураб чиқиб кетилса, сув оқиб, исроф бўлади. Ҳожатхонадан чиқмасдан туриб, кийимлар-

ни чиройли қилиб кийиб олинади. Уст-бошининг у ёқ-бу ёғига қарамасдан ёки тугмаларини яхши қадамасдан чиқиш уят бўлади.

Хожатхонадан ўнг оёқ билан чиқиш одобдандир. Хожатхонадан чиққандан кейин иккала қўлни яхшилаб, иложи бўлса, совунлаб ювилади.

Соғлиқни сақлаш чоралари

Болалар, сизлар яхши биласизларки, соғлиқ етук инсон бўлишда муҳим аҳамиятга эгадир. Чунки соғлом ва тетик кишининг ишлари ҳам унумли бўлади. Соғлик йўқотилган жойда иш ҳам унмайди, инсон бирон ютуққа эриша олмайди. Шунинг учун Аллоҳ тарафидан берилган соғликни сақлаш ҳар бир одамнинг бурчидир. Айниқса, бунга кўпроқ болалар аҳамият беришлари керак. Азиз болажон, сен ёшлигингдан соғлиқни сақлашга эътибор бериб, зарарли одатларни тарк қилсанг, катта бўлганингда ҳам соппасоғ ва бардам-бақувват юрасан, оғриқ, касаллик ва бошқа қийинчиликлардан холи бўласан. Айрим болалар кичик ёшидан катталарга тақлид қилиб, чекиш ва ичишга одатланади. Бу соғлик учун катта зарар, шунингдек,

кейинчалик бу одатни ташламоқчи бўлганида уни ташлашга қийналади ва афсусланади. Шунинг учун чекиш ва ичишга мутлақо яқин бормаслик керак. Катталар чекиб-ичиб юрибди-ку, зарар бўлганида буни ташлаган бўларди деб хато ўйламаслик керак. Балки улар қутулиш чорасини топа олмасдан ичичидан қийналиб юргандир ёки ўрганиб қолганидан ташлай олмаётгандир.

Болалар лугати



Соғлиқ – сиҳат, саломатлик, одамнинг касал бўлмай саломат ҳолда юриши.

Чора – тадбир, илож, йўл (масалан, қийин вазиятдан чиқиш йўли чорадир).

Фойдали маслаҳатлар



1. Соғлигини ўйлаган киши ўз овқатининг асосий қисми сабзавотлар, мевалар ва булардан ташқари шифобахш таомлардан иборат бўлишига эътибор қаратиши лозим.

2. Бадантарбия баданни соғлом ва кучли ҳамда аъзоларни мукаммал даражага етказишдир. Чунки инсон ҳаракат қилишга яратилган, ҳаракатсиз бахт-саодатга эришиб бўлмайди.

3. Ҳар кун бадантарбия қилишга одатланган одамга дард яқин келмайди.

4. Бадантарбия билан машғул бўлинса, ҳеч қандай дори-дармонга зарурат қолмайди. Бунинг учун маълум бир тартибга риоя қилиш ҳам шарт.

5. Бадантарбияни тарк этган киши ялқов ва дангаса бўлиб қолади. Зеро, ҳаракатсиз қолган аъзолар заиф ва нимжон бўлади.

6. Баданнинг саломат ва қувватли бўлиши инсонга энг керакли нарсадир. Чунки ўқиш, ўқитиш, ўрганиш ва ўргатиш учун инсон соғлом ва тетик бўлиши лозим.

7. Тананинг роҳати таомнинг озлигидадир. Дилнинг роҳати сўзнинг камлигидадир. Руҳнинг роҳати уйқунинг камлигидадир.

8. Кўп овқат ейдиганлар овқати бадҳазм бўлади. Овқати бадҳазм бўлган киши доим дардманд бўлади.

Озодалик соғлиқ гарови

Эй фарзанд, агар баданинг соғлом ва тетиқ бўлишини, ақлинг ўткир ва қалбинг хушнуд бўлишини истасанг, қуйидаги насиҳатларга қулоқ сол:

1. Қишда ҳар ҳафтада камида икки марта иссиқ сув билан, ёзда эса ҳар куни бир марта илиқ сув билан ювин.

2. Ухлашдан олдин ва уйқудан тургандан кейин юзинг, қўлларинг ва оёқларингни юв.

3. Одамлар олдида кўзинг, қулоғинг ёки бурнингни ўйнаб кавлама. Чунки бу ўша аъзоларга зарар беради ва одамларни сендан нафратлантиради. Агар уларни тозаламоқчи бўлсанг, бир чеккага ўтиб, тоза даструмол билан артиб тозала.

4. Одамлар олдида тишларингни кавлама ва тирноқларингни олма. Чунки бу жуда хунук одат.

5. Ухлашдан олдин ва уйқудан тургандан кейин мисвок ва тиш чўткалари билан тишларингни тозалаб ювгин. Чунки овқат қолдиқлари милк ва тишларга зарар етказиб, оғизнинг ҳидини бузади.

6. Юз артиладиган сочиқ, тиш чўтка, ухлайдиган кроват, ёстиқ, ёпинчиқ ва тароқ каби нарсалар ўзингники алоҳида бўлсин, уларни сендан бошқа одам ишлатмасин.

7. Сувни тоза ва соф ҳолида ич.

8. Юзинг, таоминг ёки ичадиган ичимлигингга пашша қўнишидан эҳтиёт бўл. Чунки у кўпинча юқумли касаллик микробларини олиб юради, ана шуларни сенга ҳам юқтириши мумкин.

9. Одамлар сенга ҳурмат-эътибор ва ҳавас билан қарашлари учун кийимларинг тозалигига ва кўринишинг чиройли бўлишига эътибор бер.

10. Зарарли ҳашаротлар бўлмаслиги учун яшайдиган уйинг тоза бўлишига ҳаракат қил.

11. Сен ухлайдиган хонанинг ҳавоси бузилмаслиги учун қуёш нурлари кириб турадиган тарафда бўлсин.

12. Мактаб қуроллари ва уйда ўйнайдиган ўйинчоқларинг тозалигига риоя қил. Шунда уларнинг кўркемлиги сақланиб, болалар билан ўйнаганда қўллари кир-чир бўлмайди. Қўлларинг ёки кийимларингни сиёҳ билан ифлослама.

13. Доимо тоза жойларда ўйна ва сайр қил.

Кўчада ҳолва еган бола

(Ҳикоя)

Бир кичкина бола кўчада ўйнаб ўтирган-да ҳолва сотувчи ўтиб қолди. У сотиб юрган ҳолвасини пашша ва чанглардан эҳтиёт қилмас эди. Бола бир танга бериб, ҳолвасидан сотиб олди. Бир неча кундан кейин қаттиқ касал бўлиб ётиб қолди ва отаси уйга табиб чақириб келди. Кўп савол-жавоблардан кейин табиб унинг касали ҳолва ейишдан келиб чиққанини аниқлади. Уни даволаш учун безгак касалликлари шифохонасига олиб боришга буюрди. Оиласи изтироб чекиб, отаси уни даволашга кўп пул сарфлади. У касалхонада бир ой ётиб, тузалиб чиқди.

Тоза тутиш керак бўлган нарсалар

Биз ўзимизни ҳам, атрофдаги нарсаларни ҳам доим озода сақлашимиз лозим. Ҳар биримиз беш хил нарсани тоза сақлашни ўрганишимиз керак. Озода сақланиши шарт бўлган беш хил нарса мана булар:

- 1) Тана аъзолари;
- 2) Кийимлар;

- 3) Шахсий буюмлар;
- 4) Уй ва хоналар;
- 5) Атроф-муҳит.

Тана аъзоларини тоза тутиш

Тарбияли бола ўз танасини озода ва пок тутади. Аммо баъзи аъзоларни бошқасига қараганда кўпроқ ювиб туриш керак.

Тез-тез ювиб туриш лозим бўлган тана аъзолари қуйидагилар: 1) Қўл; 2) Юз; 3) Тиш; 4) Бурун; 5) Бош; 6) Оёқ.

1) Қўл. Қўл жуда кўп фойдали хизматларни бажаради. Биз қўлимиз билан юзимизни ва танамизнинг барча аъзоларини ювамиз. Қўлда овқат еймиз, бир-биримиз билан қўл бериб сўрашамиз. Қўлда бир нарсани оламиз ёки берамиз. Шунинг учун қўлларимиз доимо тоза бўлиши шарт. Тирноқларни ўстириб юбормасдан олиб туриш ҳам қўлнинг тозалигини таъминлайди. Бола тирноғини ўзи ололмаса, катталарга айтиб олдиради.

2) Юз. Юз ҳаммага кўриниб турадиган аъзодир. Тананинг бошқа аъзоларини кўпинча кийим ёпиб туради. Аммо юзни кийим ёпмайди. Чанг ва кирлар юзга тез ёпишади. Шунинг учун юзни бошқа аъзоларга қараганда

кўпроқ ва тез-тез ювиб туриш зарур. Одамлар бир-бирлари билан гаплашганда юзга қараб гаплашадилар. Юзи кир бўлган ҳолда бошқаларнинг кўзига кўриниш уят саналади.

3) Тиш. Аллоҳ тишларни чиройли қилиб яратган. Уларни авайлаб асраш керак. Тишлар соғлом ва оппоқ бўлса қандай яхши! Оппоқ тишлар инсонга чирой бағишлайди. Тишлар овқатни чайнаб, майдалаб беради. Агар улар тоза бўлса, овқат ҳам қоринга покиза ҳолатда киради. Тишларни тез-тез ювиб турилмаса, улар орасида кир тўпланади ёки ҳидланади. Бу кирлик овқатга қўшилиб, қоринга тушса, одам касал бўлиб қолади.

Тишини яхши ювмайдиган боланинг тиши кўп оғрийди. Тиш оғриғи жуда ёмон. Тишга эътибор берилмаса, у сарғайиб, хунук тус олади. Тиши хунук бўлиб юриш ҳам дуруст эмас. Овқатланиб бўлгандан сўнг тишларни яхшилаб ювиш зарур. Акс ҳолда оғизда ёқимсиз ҳид пайдо бўлиб, ёнидаги одамга озор беради.

Тишни ҳар куни икки марта мисвок ёки паста (маъжун) билан ювиш керак. Пайгамбаримиз (с.а.в.) таҳорат олаётганда тишини мисвок билан ювганларни мақтаганлар. Одамларнинг олдида тишни кавлаш ху-

нук одат. Бу беодобликдир. Агар кавламоқчи бўлса, қўли билан оғзини тўсиб кавлашнинг зарари йўқ.

4) Бурун. Аллоҳ бурунни ҳам муҳим вазифа учун яратган. У нафас олишимизга ёрдам беради. Агар бурун тоза бўлса, инсон ютаётган ҳаво ичкарига соф ва безарар ҳолатда киради. Одобли бола ҳеч кимнинг кўзи тушмайдиган жойда бурунларини қоқиб, тозалаб олади. Бировнинг олдида асло бурнини тортмайди ва кавламайди. Баъзи болалар эса ҳадеб бурнини тортаверади. Бунақа одат ҳеч кимга ёқмайди.

Инсон аксирганда ёки йўталганда юзини четга буриши керак. Оғзи ва бурнини дастрўмол ёки енги билан тўсиши лозим. Чунки бундай пайтда бурун ва оғиздан зарарли моддалар отилиб чиқади.

5) Бош. Инсон ҳаёти учун жуда зарур ҳисобланган аъзолар – мия, қулоқ, кўз, бурун ва оғиз бошда жойлашган. Демак, бошга яхши аҳамият бериш лозим. Уни тез-тез ювиб туриш талаб этилади. Қизлар сочларини ҳафтада камида бир марта ювиб туриши керак. Ўғил болалар сочларини кўп ўстириб юборишлари дуруст эмас. Соч бир ойда бир марта олинадиган ёки қисқартирилади. Бош,

кўз, қулоқ, бурун ва оғизни ойнага қараб то-
залигини текшириб туриш керак.

6) Оёқ. Оёқ кўпинча пайпоқ ичида бўлгани
учун кўзга ташланмайди. Аммо уни ҳам вақ-
тида ювиб турилмаса, ундан ёмон ҳид тар-
қала бошлайди. Шунинг учун таҳорат пай-
тида оёқнинг панжалари орасини бармоқ би-
лан ишқалаб ювилади. Шунда улар покиза
ва соғлом бўлади.

Ҳар бир соҳада тозалик муҳимдир

Хар бир соҳада тозаликка аҳамият бе-
риш ва поклик сари интилиш тарақ-
қиятнинг асосидир. Юқорида инсоннинг та-
наси, уй-жойлари ва либослари тоза бўли-
ши лозимлиги айтиб ўтилди. Аммо биз яна
бир аъзонинг поклигига алоҳида эътибор бе-
ришимиз лозим. Бу қалбдир. Тўғри, болалар
қалби туғилганида пок ва маъсум ҳолда ту-
ғилади. Бу аъзони одоб ва хуш хулқлар ҳар
хил чирк ва ифлосликлардан асрайди. Аммо
тенгдошларингиз ичида ёмонлик қилишни
қалбида асраб юрадиган болалар ҳам учра-
ши мумкин. Шундай экан, ҳар қандай зарар-
ли ишлардан сақлансак, қалбимизни ҳам то-

за сақлаган, уни турли маънавий кирлардан пок тутган бўламиз.

Зарарли одатлардан узоқ бўлинг!

Хурматли болажонлар, ҳаётда инсон соғлиги ва руҳий ҳолатига зарар келтирувчи нарсалар кўп. Масалан, маст қилувчи ичимликлар ва тамаки маҳсулотларини истеъмол қилишнинг соғлиғимиз учун зарари катта. Чунки маст қилувчи ичимликлар инсон ақл-ҳушини кетказади, унга ҳар тарафлама зиён етказади. Тамаки эса саломатлигимизнинг асосий кушандасидир. Ҳатто унинг ҳиди ҳам ўта зарарли. Тамаки чеккан одам хавфли рак касаллигига чалиниши илмий томондан тасдиқланган. Яна чекувчи кишиларнинг оғзи, кийимлари ва қўлидан бадбўй ҳид келиб туради. Шундай экан, болалар, бундай зарарли нарсалар ўрнига фойдали бўлган таомлар, мева-сабзавотларни истеъмол қилиш соғлиқка жуда фойдалидир.

Жанжалкаш бола

(Ибратли ҳикоя)

Зокир аълочи ўқувчи, аммо уни ўртоқлари унча ёқтирмайди. Чунки у доим ким биландир жанжаллашиб-тортишади, муросани билмайди. Куз кунларининг бирида болалар кўл бўйида йиғилишди. Улар кўллар ва денгизлар ҳақида гаплашиб, денгизлар кўлларга нисбатан совуқроқ ва чуқурроқ бўлиши ҳақида тортишиб қолишди. Аммо Зокир ўз одатига кўра болалар фикрига қарши бориб, ўзининг гапини маъқуллади.

Бу гал дўстлари унинг одатини яхши билишгани учун фикрига қўшилишмади. Шундан кейин улар ўйнаб майда тошчаларни кўлга ота бошлашди. Бу майда тошчалар сув сатҳида чўкмасдан турарди. Шу куни Форуқ бошқаларга қараганда кўпроқ хурсанд эди. Форуқ отган тошлар сув сатҳида чўкмасдан турганини кўрган Зокир ҳасад қилиб ундан сўради: “Қўлингдаги тошларни кўрсам майлими?”. Форуқ кафтини очганда Зокир унинг кафтидаги тошларни бирма-бир кўздан кечира бошлади. Аслида эса бу тошлар бошқа тошлардан фарқ қилмас-

ди. Аммо уруш-жанжални яхши кўрувчи Зокир унга деди: “Кўриб турибманки, сен энг кичик ва энг енгил, қоғоздек юпқа тошларни йиғибсан. Бунақа тошлари бор киши ютиб чиқиши керак”.

Форуқ феъли кенг бола эди. Шунинг учун Зокирга қараб деди: “Тапингга қўшиламан, кел, бўлмаса тошларимизни алмаштирамиз, бу тошларни сен олгин-да, қўлингдагиларни менга бер”.

Лекин бу билан ҳеч нарса ўзгармади. Шунда автоҳалокатга учраб, чўлоқ бўлиб қолган Ҳайдар деган бола Зокирга яқин бориб, унга одоб билан деди: “Азиз дўстим, бугун ўйинда ютиб чиқа олмаганинг учун кайфиятинг яхши эмас”.

Ютқазгани алам қилиб, Зокирнинг роса жаҳли чиқди ва унга қараб бақирди: “Биз нима қилаётганимизни тушунмайсан, сен чўлоқ!” Зокирнинг Ҳайдарга айтган гапи бошқа болаларга таъсир қилиб: “Нега бундай дейсан? Унинг кўнглини оғритдинг”, деб Зокирга танбеҳ беришди. Зокир қилган ишидан пучаймон бўлди...

Овқатланиш одоби

Эй фарзанд, овқат ейишнинг ҳам бир қанча одоблари бўлиб, ҳар бир бола уларга амал қилиши керак. Шундай қилса, соғлиги яхшиланиб, тана бақувват бўлади. Овқатланиш одобларига риоя қилган боланинг ақли ва зеҳни ўткирлашиб, ҳар хил касаллик ва оғриқлардан саломат бўлади. Боланинг қай даражада тарбияли экани унинг дастурхон атрофида ўзини қандай тутишидан ҳам кўриниб туради.

Овқатланишдан олдин

Қачон овқатланиш керак? Ҳамма яхши биладики, қачон қорин очса, овқат ейишга иштаҳа пайдо бўлади. Аммо баъзи болалар овқатни кўриб қолса, одоб ва риояни ҳам унутиб дарҳол овқатга ташланади. Бу овқатланиш одоби ва тартибига зиддир. Шунинг унутмаслик керакки, фақат қорин очган вақтда овқатланиш танага фойда келтиради. Тўқ қоринга устма-уст овқат ейиш соғлиқка зарар етказди. Қорин очган пайтда ейилган ов-

қат баданга яхши ҳазм бўлади ва уни зўриқтирмайди. Имом Шофеъийнинг: “Ўн йилдан бери тўйиб овқат емадим. Чунки тўйиб ейиш баданни оғирлаштиради, фатонатни кеткизади, уйқуни келтиради ва соҳибини ибодатдан қолдиради”, деган сўзига эътибор беринг. У зот таом етарли бўла туриб, нафсини тўйиб овқатланишдан тийганлиги бежиз эмас. Кўп овқат ейиш баднафсликни келтириб чиқаради, сабр-қаноатли бўлишдан узоқлаштиради.

Овқатланишга тайёргарлик

Овқат пайти бўлди, дейлик. Демак, ўз-ўзидан овқатланишга иштаҳамиз очилади. Айрим беодоб болалар дарагини эшитган заҳоти овқат ейишдан олдин бажариш лозим бўлган одобларни унутади. Овқат ейишдан олдин қўлни кир бўлса-бўлмаса, дарҳол ювиб олиш керак ва шунга доимо одатланиш лозим. Дастурхон ва сочиқлар ҳам озода, овқат сузиладиган идишлар ҳам ювилган бўлиши керак. Синиқ, дарз кетган ёки чети учган пиёла ёки косаларда овқатланиш мутлақо мумкин эмас. Дастурхон солишда кўпроқ қиз болалар катталарга қарашиб, дастурхон-

да қайси нарсa қаерда туришини ёшлигидан билиб бориши керак. Ўғил болалар ҳам дастурхон ёзиш ва овқат келтиришда онаси ва опа-сингилларига ёрдам берса, фойдадан холи эмас.

Ёши катта биринчи бошлайди

Дастурхонга овқат келтирилганида атрофида ўтирганлар бир-бирини овқатланишга ундаши керак. Ҳамма ўзича қўл узатиб еявериши одобдан эмас. Агар ёши катта киши ёки меҳмон ўтирган бўлса, унинг дастурхонга қўл узатишини кутиб турилади. Овқатга қўл узатишдан олдин Аллоҳ таолодан ейиладиган таомни фойдали ва баракотли қилишини сўраймиз. Овқатга қўл узатилганда “бисмиллоҳ”ни тўлиқ айтиб, овқат ейишни бошлашни катталар ёши кичикларга ўргатиб бориши керак. Чунки кекса отабоболаримиз айтишларича агар бисмиллаҳ, деб айтилмаса, бу таомга шайтон шерик бўлиб, унинг баракасини кеткизар экан. Қолаверса, овқатга ёмон шерик қўшилгандан кейин унинг баракаси ҳам кетади.

Демак, овқат ейиш олдидан бажариш лозим бўлган амаллар мана булардир:

1. Қўллар тоза бўлиши;
2. Одоб билан ўтириш;
3. Ёнидагиларни таклиф қилиш;
4. Таом дуосини ўқиш;
5. “Бисмиллоҳ”ни айтишни унутмаслик.

Овқатланиш пайтида

Овқат ейиш пайтимизда мана бу одобларга амал қиламиз:

1. Ўнг қўл билан ейиш;
2. Ўз олдидан ейиш;
3. Луқмани кичикроқ олиш;
4. Яхши сўзлардан гапириш.

Бу саналган амалларнинг ҳар бири ҳақида устозлар истаганча гапириб беришлари мумкин. Овқатдан ҳаддан ошиқ тўйиб кетмасдан олдин қўлни тортган маъқул.

Овқатланиш пайтидаги ёқимсиз ишлар

Овқатланиш пайтида ёқимсиз саналган ишларни қилиш бирга овқатланиб ўтирганларга хуш келмайди. Уларнинг иштаҳасини бўғиб қўяди. Овқатдан ҳам барака кўтарилади. Овқатланиш одобига тўғри кел-

майдиган макруҳ (ёқимсиз) ишлар уч турга бўлинади:

1) Овқат ейишдаги макруҳ ишлар:

1. Чап қўлда овқатланиш;
2. Оғзидагини ютмасдан овқатга қўл чўзиш;
3. Тик туриб ёки юриб овқатланиш;
4. Ёнбошлаб ёки оёқни узатиб овқатланиш;
5. Оғзида овқат билан гапириш;
6. Чапиллатиб ейиш, хўриллатиб ичиш;
7. Шошиб овқат ейиш;
8. Имиллаб овқат ейиш;
9. Овқатга пуфлаш;
10. Тўйгандан сўнг ҳам еявериш.

2) Ўзини тутишдаги макруҳ ишлар:

1. Овқатни айблаш;
2. Ёқимсиз сўзларни гапириш;
3. Дастурхонга қараб йўталиш, аксириш;
4. Бурун, тиш ёки қулоқ кавлаш;
5. Бирор аъзосини қашлаш.

3) Бошқалар билан овқатланишдаги макруҳлар:

1. Овқатга чақирганда тез келмаслик;
2. Катталардан олдин овқатни бошлаш;
3. Бировнинг оғзига ёки овқатига қараш;
4. Таомнинг яхшисини ўзига олиш;
5. Бировнинг олдидагини олиб ейиш;
6. Ҳаммадан олдин қўлни тортиб олиш;

7. Одамлар еб бўлгандан сўнг ҳам еявериш;
8. Бошқалардан тез ва кўп ейиш;
9. Ҳаммадан кўп гапириш;
10. Сукут сақлаб ўтириш.

Булардан ташқари, қошиқ ва идишларни қаттиқ тақирлатиш, тўкиб-сочиб овқатланиш ҳам дуруст эмас. Синган ва дарз кетган идишда овқат ейиш соғлиқ учун зарарли.

Овқатлангандан сўнг бажариладиган ишлар

Овқатланиб бўлгандан сўнг мана бу ишларни қиламиз:

1. Тарелкани (ёки косани) нон ёки бармоқ билан ялаш;
2. Дастурхонга тўкилган ушоқ ёки овқатларни териб ейиш;
3. Бармоқдаги овқат қолдиқларини ялаш;
4. Таомдан кейин айтиладиган дуони ўқиш;
5. Овқат тайёрлаганга раҳмат айтиш;
6. Дастурхонни йиғиштириш;
7. Идиш-товоқларни ювиш;
8. Қўл ва оғизларни ювиш.

Овқатланишнинг умумий одоблари

Азиз болалар, қуйидагилар овқатланишнинг умумий одобларига киради:

1. Ейиладиган таом ҳалол йўл билан топилган, яхши ва тоза бўлиши керак.

2. Фақат рухсат этилган нарсаларни еб-ичиш, соғлиқ учун зарарли егуликлардан сақланиш.

3. Таомни етказгани учун Аллоҳ таолога шукроналар айтиш.

4. Таом ейишдан олдин қўлларни ювиш ва оғизни чайиш.

5. Таомни ўнг қўли билан ейиш.

6. Ўртадаги идишдан овқатланаётганда ўз олдидан олиб ейиш, бошқалар олдидagi нарсаларга қарамаслик ва ҳожатидан ошиғини емаслик.

7. Дастурхон атрофида тоза ва покиза кийимда ўтириш.

8. Луқмани кичикроқ олиш, катта луқма олиш ва яхши чайнамай ютиш ўта одобсизлик ва соғлиқ учун зарардир.

9. Овқат яхши ҳазм бўлиши учун уни яхшилаб чайнаш. Ҳар хил овозлар чиқариб, пишиллаб чайнамаслик.

10. Оғизни овқат билан тўлдириб олмаслик ва оғизда овқат бор пайтда гапирмаслик.

11. Бошқа бир кишининг еяётган таомига ва олган луқмасига қарамаслик.

12. Оғзига солинган овқатдан суяк ва бошқа нарсалар чиқса, оғиздан олиб дастурхонга қўймаслик. Ўзгалар эътиборини қаратмаслик учун шундай қилинади.

13. Ўзгалар иштаҳасини бузадиган ва дилини сиёҳ қиладиган ҳаракатдан ниҳоятда эҳтиёт бўлиш.

14. Одамлар овқат еяётганида тишни кавламаслик. Тишдан чиққан нарсаларни одамлар назари тушмайдиган жойга ташлаш.

15. Овқат ейиш вақтида иложи борича сув ичмаслик, агар ичмоқчи бўлса, пиёла ёки идиш ёғ бўлмаслиги учун олдин қўлни яхшилаб артиш керак.

16. Нонни ерга ташламаслик, нон устига товоқ ва бошқа идишларни қўймаслик.

17. Бир хил овқат билан кифояланиш ва ошқозон тўлиб кетгунгача овқат емаслик. Агар шундай қилинса, овқат ҳазм бўлиши оғирлашиб, касаллик келтириб чиқариши мумкин.

18. Агар аксирмоқчи ёки оғиздан бир нарсани чиқармоқчи бўлса, юзни дастурхондан бошқа томонга буриш ва оғизни беркитиш.

19. Овқат идишини яхшилаб тозалаб қўйиш, таомни охиригача еб, коса ва лагандаги ёғларни нон билан артиб олиш. Мана шунда барака ва файз ёғилади, исрофдан сақланилади.

20. Қўлдаги ёғни аввал ялаб, кейин сочиққа артилади. Қўл ёғини яламасдан ювиб ташлаш ёки артиш исрофдир.

21. Агар мактаб ошхонасида ўтирилса, тўполон қилмаслик ва ўз насибасидан кўпроқ овқат ейишга уринмаслик.

22. Агар ошхона хизматчисидан пиёла, қошиқ ва салфетка (қўл сочиқ) каби бирон нарса сўрамоқчи бўлса, мулойимлик билан сўраш.

23. Овқат еб бўлинганидан кейин қўллар ва оғизни ювиш, тишлар тозалигига эътибор бериш (айниқса, кечки овқат истеъмолидан кейин қўл ва оғизни яхшилаб ювиб, тишларни тозалаб кейин уйқуга ётиш керак. Қўл ва оғизда ёғ ва шира каби нарсалар қолдиғи қолиб кетса, соғликка зарар бўлади).

24. Қўлни юваётганда қўл ва тишлар орасини тозалашга алоҳида эътибор бериш.

25. Таомни еб бўлганидан кейин “Алҳамдулиллаҳ” (“бизни едириб-ичирган ва мусулмон қилиб яратган Аллоҳга шукр”), деб берган неъматлари учун Аллоҳга ҳамд айтиб, “раҳмат, овқат ширин бўлибди”, деб овқат тайёрлаганларга миннатдорлик билдириш.

26. Овқатдан ҳосил бўлган куч-қудратни яхши ва савобли ишларга сарфлаш.

Сақланиш керак бўлган нарсалар:

1. Қорин тўйганидан кейин ҳам ўзини зўрлаб овқат ейиш.

2. Овқатни исроф қилиш.

3. Меҳмондорчиликка чақирилмаса ҳам бориш.

4. Ўзгаларнинг насибасини ейиш.

5. Касаллик ва бошқа зарар келтирувчи нарсаларни ейиш.

6. Нима еяётгани ва ичаётганига эътибор бермаслик.

Таом ейишдаги одобсизликлар:

1. Овқатни чап қўл билан ейиш.

2. Овқатни ҳидлаб кўриш.

3. Нонни юмшоқ ё қаттиқлигини билиш учун ушлаш.

4. Овқатни шошилиб, яхши чайнамасдан ютиш.

5. Овқатни ўта иссиқ ҳолида ейиш (шу сабаб нонушта ва тушликни мактабга кетишдан олдинроқ қилиб олиш керак. Мактабга

кетишига 5-10 дақиқа қолганида шошилиб овқатланиш ўқувчиларнинг кун тартиби бузилиши ва соғлиги ёмонлашишига сабаб бўлади).

Ҳикоя

Бир ўқувчи касал бўлиб қолди ва унинг касали оғирлашди. Доктор келиб касалини текшириб кўргач, овқат ва ҳолвани ҳаддан зиёд кўп еб қўйгани учун ошқозони ишдан чиқиб, соғлиги ёмонлашганини аниқлади. Тасодифан доктор шу ўқувчининг қўлида пул тўла ҳамён борлигини кўриб қолиб унга деди:

– Агар сенга яна шунча миқдорда пул берсам, шу ҳамёнга сиғдира оласанми?

– Унга ичидагидан ортиқ пул сиғдириш мумкин эмас, – деб жавоб берди ўқувчи.

– Зўрлаб сиғдир.

– У қимматбаҳо ҳамён. Йиртилиб кетишидан қўрқаман.

Шунда доктор деди:

– Билгинки, эй ўғлим! Сенинг ошқозонинг ҳам шу ҳамёнга ўхшайди. Агар қорнингга сиққанидан ошиғини есанг, ҳар хил касалликларга чалинасан.

Фойдали насиҳатлар

1. Кўп ейиш оз ейишдан ҳам маҳрум қилади.

2. Баданнинг қуввати овқат, руҳнинг қуввати илмдир.

3. Қорин ейишдан завқ олади, ақл эса ҳикматдан.

4. Олимлардан бири Низомиддин шундай дейди: “Қуйидагилар ёқимсиз, хунук ва номақбул ишлардандир: ўзгаларни масхаралаш, кўп кулиш, аччиқ нарсаларни кўп ейиш, мевалари пишиб турган дарахт тагига ётиш ёки унинг остига ҳожат ушатиш, сочни бошқа кишилар тароғи билан тараш, қозондан қўл билан овқат ейиш, жамоат олдида тупуриш, сичқон еган нарсани ейиш, бозорда кўпчилик назари тушиб турган жойда овқат ейиш, қабристонда ўтириб овқатланиш ва у ерда қаҳқаҳа отиб кулиш!”



Бекинмачоқ ўйини

(Ибратли ҳикоя)

Шокир дўстлари билан бекинмачоқ ўйини ўйнаётган эди. Бекиниш учун

ҳар томонга тарқаб кетганларида Шокир йўл четидаги улкан каштан дарахтининг орқасига бекинмоқчи бўлди. Бу ўйинда бирор боланинг уни топиб олиши қийин эди.

Шу пайтда оппоқ соқолли мусофир киши шаҳарга келиб, Шокир бекиниб турган каштан дарахтига яқинлашиб қолди ва унга деди: “Ўғлим, сендан бир манзил ҳақида сўрамоқчи эдим”. Шокир бироз шошилиб қолди ва ундан жим бўлишини сўраб қўллари билан ишора қилди.

Ҳалиги киши Шокир нима учун жим бўлишини талаб қилаётганига тушунмади ва унга ажабланиб қараб деди: “Сендан бир нарс ҳақида сўрагандим. Агар билсанг хабарини бер, билмасанг ўзинг жим бўл!” Сўнгра таажжубланиб деди: “Шаҳар болалари соғсаломат экан-ку, аммо уларнинг аҳволи кулгили ва қизиқ!”

Ўйиндаги болалар анави ерда бир кекса ёшли киши дарахт ортига бекинган ўртоғи билан гаплашиб турганини кўргач, ўша бола Шокир эканини билишди. Оёқ учида юриб секин-аста ўша дарахтга яқинлашишди.

Улардан қаттиқ норози бўлган қария келган томонига қайтиб кета бошлади. Шунда Шокир қаттиқ хижолат бўлиб ўйинини таш-

лади, бекинган жойидан чиқди. Нуроний қариянинг ортидан югурди ва ундан кечирим сўради. Кейин қарияни кетаётган манзилига олиб бориб қўйди.

Болалар учун нонуштанинг фойдаси (Тиббий маслаҳат)

Болаларнинг нонуштаси ҳар кунлик ҳа-
ракатлари ва ўқишни қай даражада
ўзлаштиришларига таъсир қилади. Кунни
яхши нонушта билан бошлаган болаларнинг
мактабда яхши ўқишлари ва танловсиз ис-
теъмолга хоҳиш билдирмасликлари маълум
бўлган. Нонуштада тоза меванинг шарбати
ёки сут, пишлоқ, тухум, кепаги олинмаган
унли нон истеъмол қилиш жуда фойдали.

Нонушта қилмаган ўқувчиларнинг фик-
рини жамлашда қийналишлари, беҳузур бў-
лишлари ва қондаги қанд миқдори пасайиб,
янада тез чарчашлари кузатилган. Уйқу ҳам
етарли бўлмаса, стресс (тушкунлик, руҳий
босим) гармонлари ортади ва керагидан зиёд
калория истеъмолига замин ҳозирлайди.

Тадқиқотлар нонуштанинг имтиҳон баҳо-
ларига ҳам таъсир кўрсатишини тасдиқла-
ди. Нонушта қилиш одатини давом эттириш

болаликдаги депрессия ва гиперактивлик борасида ҳам ҳимояловчи таъсирга эгадир. Нонушта билан кунни бошлаган болаларнинг диққат ва зеҳни ўткир бўлади.

Ҳалол ризқ ва ҳалол меҳнат

Болалар шуни зинҳор унутманг, ҳалол ризқ еган одамнинг тани соғлом, қилган ишлари тўғри бўлади. Ҳаром ризқ еган одамнинг қилган иши унумсиз бўлади. Унинг дуоиси ҳам, ибодати ҳам қабул бўлмайди.

Ҳалол ризқ соғлиқ учун фойдали. Ҳаром овқат ва ичимлик инсон танасига зарар етказди ва жамиятни бузади. Таом ва ичимлик ҳалол бўлиши учун нималарга эътибор бериш лозим? Таом ҳалол бўлиши учун унда учта шарт бўлиши керак:

1. Ҳалол йўл билан пул топиш.
2. Ҳалол ҳайвон ёки зарарсиз ўсимликдан овқат тайёрлаш;
3. Ҳайвонни шаръий йўл билан сўйиш.

Ҳалол ризқ топиш учун, аввало ҳалол меҳнат қилиш лозим. Ўғирлик, порахўрлик, қиморбозлик каби йўллар билан пул топиш ҳаром. Бундай пулга озиқ-овқат сотиб олган одам ҳаром овқат еган бўлади.

Маълумки, овқат гўшт ва ўсимликлардан тайёрланади. Уй ҳайвонларидан туя, мол, қўй, эчки ва отнинг гўшти ҳалол. Ёввойи ҳолда яшайдиган баъзи ҳайвонлар ҳам ҳалол. Буларга кийик, буғу, тоғ эчкиси, ёввойи мол киради. Ёввойи ҳолда кун кечирадиган ҳайвонларнинг гўшти ҳаромдир. Ифлос нарсаларни ейдиган жониворлар ҳам ҳаром саналади. Сув ҳайвонларидан балиқларнинг ҳамма тури ҳалол. Ўсимлик ва донлар ҳам ҳалол саналади. Аммо қайси ўсимлик зарарли бўлса, ўшани истеъ-мол қилиш ҳаром бўлади. Масалан, ақлга зарар етказадиган наشا ҳаром. Маст қиладиган ичимликлар ичиш ҳаром. Шаръий йўл билан сўйилмаган ҳайвон гўштини ҳам еб бўлмайди.

Болалар лугати:

Ҳалол – рухсат этилган, қонуний, тўғри, пок (шариат томонидан рухсат этилган иш ва сўз).

Ҳаром – ман қилинган, ноқонуний (шариат томонидан ман қилинган иш ва сўз).

Ризқ – насиба, улуш, неъмат (таом ва ичимликлар ҳам, истеъдод ва қобилият кабилар ҳам инсонга берилган ризқдир).



Ҳаром луқма

Абу Зафар Мағрибий бир асарида Муҳосибий ёшлигидан зукко ва ҳозиржавоблиги билан танилганини шундай ҳикоя қилади: “Ҳорис Муҳосибий ёшлигида хурмо сотувчи бир кишининг эшиги олдида ўйнаётган болалар олдидан ўтиб қолди. У болалар ўйинини бироз томоша қилиб турди. Бир вақт ҳовли эгаси қўлида бир қанча хурмо билан уйдан чиқиб, манави хурмолардан егин, дея Ҳорисга хурмоларни узата туриб, ҳозиргина бир кишига хурмо сотганида ундан тушиб қолганини айтди. Ҳорис уни танийсизми, деди. У танийман, деди. Ҳорис бошқа бир сўз демасдан уйига йўл олди. Хурмофурушнинг орқасидан чопиб бориб, елкасидан тутиб шундай деди: “Аллоҳга қасамки, менга ичингдагини айтмагунингча, қўйиб юбормайман”. Ҳорис унга: “Эй шайх, агар мусулмон бўлсангиз, қаттиқ чанқаган вақтда сувни излагандек ҳисобидан қутулиш учун хурмо эгасини изланг. Мусулмон болаларига ҳаром луқмани едирасизми?”, деди. Шайх: “Аллоҳга қасамки, шундан кейин савдо қилганда жуда эҳтиёт бўлиб иш тутдим”, деди.

Қулининг қулидан нарса сўрамаган одам (Ибратли ҳикоя)

Бир бой пули кўплиги учун мақтаниб,
Олим одамга шундай дебди:

– Сизга қанча пул ва олтин керак бўлса,
мана мендан сўранг!

– Йўқ, – дебди олим. – Мен қулимнинг қу-
лидан нарса сўрамайман!

– Ие, қанақасига сизга қул бўлай? – дар-
ғазаб бўлибди бой. Олим жавоб берибди:

– Нафс менинг қулим, сен эса нафснинг
қулисан!..

Фойдали насиҳатлар

1. Ўзи поку кўзи покни инсон
деса бўлади.

2. Ҳалол покиза киши доим
хотиржаму тинчликдадир. Би-
ровга хиёнат қиладиган киши
эса ҳалокатга гирифтордир.

3. Ҳалоллик-поклик зеҳн ва идрокни кенг
ва ўткир қилади. Халқ орасида эътибору
шухратга сабаб бўлади.

4. Ҳаром оз бўлса ҳам зарари кўпдир.



КИЙИНИШ ОДОБИ

Нима учун кийим кийилади?

Болалар, нима учун кийим кийилади, биласизларми? Кийим кийишдан уч нарсаси мақсад қилинади:

1. Уят аъзоларни бекитиш;
2. Иссиқ ва совуқдан сақланиш;
3. Одамларга чиройли кўриниш.

Инсон ҳар куни уйқудан кўзини очиб, Яратганга шукр қилади. Шундан сўнг энг биринчи қиладиган иш — кийимларни кийиш. Уйқу вақтидаги юпқа кийим билан одамларга кўриниш одобдан эмас. Яна биздан соғлигимизни сақлаш ҳам талаб қилинади. Шунинг учун биз иссиққа ва совуққа мослаб кийинамиз.

Чиройли ва озода кийиниш ҳам мақталган сифатлардандир. Кийимнинг содда бўлиши ҳам яхши фазилат.

Кийим кийиш ва ечиш одоблари

1) Кийиниш пайтидаги одоблар.

1. Кийим кийишда “бисмиллоҳ”, деб айтиш;

2. Ўнг томондан бошлаб кийиш;

3. Кийимни шошилмасдан кийиш. Агар шошилсанг, кийимни тескари кийишинг ёки тугмаларини узиб юборишинг, янги либосингни тез эскиртиб қўйишинг мумкин. Шу сабаб либосни авайлаб кийиш керак.

2) Кийим ечишдаги одоблар.

Кийим ечаётганда ҳам “бисмиллоҳ” дейилади ва чап томондан бошлаб ечилади. Ечилган кийимлар чиройли қилиб тахлаб қўйилади. Кийим қўйиладиган жой одамнинг кўзи тушмайдиган, масалан, шкаф ичида бўлгани афзал. Шунда кийимлар тоза сақланиб, уларга чанг юқмайди. Ўғил болалаларнинг баъзи кийимлари (кўйлак, костюм, устки кийимлар) вақтинчага кўз тушадиган ерда туриши мумкин. Аммо шим, шалвор ва ички кийимларни кўз тушмайдиган ерга қўйиш керак. Қизларнинг кийимлари одамларнинг кўзи тушмайдиган пана жойда туради. Ўғил болаларнинг кийимига аралашмайди.

Одобсиз боланинг кийим ечишини кўрган-мисиз? У кўчадан келса, кийимларини ечиб, дуч келган ерга улоқтиради. Эртасига мактабга кетаётганда кийимларини топа олмайди. Чунки ечган жойини эсидан чиқариб қўйган бўлади. Баъзида у ичдан киядиган юпқа кийим билан кўчага чиқиб, ҳаммага кулги бўлади...

Кийим турлари

1) Ўғил болалар кийими. Ўғил болаларнинг кийимлари пахта, жун ёки канопдан тайёрланади. Уларнинг ранги ҳар хил бўлиши мумкин. Аммо оқ рангли кийимлар мақталган. Чунки оқ ранг тоза ва ёқимли бўлади. Озгина кир бўлса ҳам тезда билинади ва тез ювилади. Яна яшил рангли кийим ҳам яхшидир.

Кўйлак ўғил болалар учун энг яхши кийимлардан биридир. Эркаклар кўйлагининг турлари кўп. Ҳар бир миллатнинг ўзига хос кўйлаклари бўлади. Баъзилари узун, баъзилари қисқароқ.

Тикилиши оддий шимлар ўғил болалар учун яхши шимлардир. Шим ва шалварларнинг почаси тўпиққача тушиб туради.

Шортик – ёзда кийиладиган калта шалвар. Шортикнинг почаси тиззани ёпиб турадиган бўлиши керак. Ўғил болалар чўмилганда ҳам шортикка ўхшаган иштон киядилар.

2) Аёл-қизлар кийими. Қизлар ва аёлларнинг кийими каноп, пахта, жундан ташқари ипакдан ҳам тикилади. Ранглари ҳам ҳар хил ва ранг-баранг бўлади.

Рўмол – қизлар ва аёллар энг яхши кўрадиган кийим бўлиб, унинг катта-кичиклиги ҳар хил бўлади. Хотин-қизлар уйда кичикроқ рўмол ўрашади. Кичкина рўмол билан кўчага чиқишмайди.

Кўйлак ва лозим. Қизларнинг кўйлаги кенг ва узун бўлади. Узунлиги тўпиққача тушиб турадиган кўйлак – яхши кўйлакдир. Лозим ҳам узун ва кенг бўлиши керак.

Кийиш мумкин бўлмаган кийимлар

1) Ўғил болалар учун. Ўғил болаларнинг кўйлаги қизларникига ўхшаган гулли ёки ялтироқ бўлмайди. Ипак кийимлар кийиш ҳам мумкин эмас. Ўғил болаларга қип-қизил, сап-сарик, оловранг ёки пушти рангли кийимлар ярашмайди.

Ўғил болалар тор шимларни киймайдилар. Баъзи шимлар одамнинг орқасини аниқ билдириб туради. Буларни кийиш мумкин эмас. Шимнинг почаси ҳаддан ташқари узун бўлмаслиги керак. Тўпиқдан тушиб кетадиган шим мақталинмайди.

Шортикларнинг узунлиги, агар тиззадан тепада бўлса, одобли болаларга тўғри келмайди. Ўғил болалар қизларникига ўхшаган кийимларни киймайдилар. Кийимлари ва баданларига ҳар хил бемаъни нарсаларни осиб юрмайдилар. Тилла соат тақмайдилар. Тилла тақинчоқлар қизларга ярашади.

2) Қиз болалар учун. Бели тор, кўкраги очиқ, енги калта кўйлак қизларга тўғри келмайди. Қиз бола шим ёки шортик киймайди. Чунки булар эркаклар кийимидир. Қизлар ўғил болага ўхшатиб қўядиган кийимларни кийиш мумкин эмас.

Одобли қизлар бегона одамлар олдида тақинчоқларини кўрсатиб юрмайдилар.

3) Ҳамма учун. Қизлар ва ўғил болаларнинг кийимлари баданга ёпишиб турадиган тор бўлиши тўғри эмас. Тор кийим ахлоққа хилоф саналади ва соғлиққа зиён келтиради. Танада қон айланишига халақит беради. Танани кўрсатиб турадиган юпқа кийим кийиш ҳам ёмон.

Юпқа кийимлар инсон авратини яшира олмайди. Хулққа салбий таъсир кўрсатади.

Ақлли болаларга бачкана кийимларни кийишдан сақланиш тавсия қилинади. Масалан, жонли нарсаларнинг сурати солинган ва ёмон сўзлар ёзилган кийимлар одобли болалар кийими эмас. Одобли бола бизнинг диний ва миллий қадриятларимизга бегона, ўзга диндагиларга хос бўлган кийимларни киймайди.

Демак, азиз болалар, кийиш мумкин бўлмаган кийимлар қуйидагилардир:

1. Баданга ёпишиб турадиган тор кийим;
2. Терини кўрсатиб турадиган юпқа кийим;
3. Жонли нарсаларнинг расми солинган кийим;
4. Ёмон сўзлар ёзилган кийим;
5. Ҳаммани ўзига қаратадиган ғайри оддий кийим;
6. Бошқа дин ва миллатнинг рамзи туширилган кийим;
7. Ҳаром йўл, масалан, ўғирлик билан топилган кийим;
8. Қиз болани ўғил болага ўхшатиб қўядиган кийим;
9. Ўғил болани қизларга ўхшатиб қўядиган кийим;
10. Ўғил болалар учун ипак кийим.

Кийимларни тоза сақлаш Тоза кийим – покиза табиат

Азиз болажонлар, сиз эгнингиздаги кийимни доим тоза тутишга ҳаракат қилинг. Шунда сизни кўрган одам: “Бу боланинг табиати покиза, хулқи яхши экан”, деб ўйлайди. Кийим ҳашамли бўлиши шарт эмас, аммо тоза бўлиши зарур.

Кир-чир кийимда юрган болани кўрган одам нима дейиши мумкин? “Э, бу боланинг кўнгли ҳам тоза бўлмаса керак”, дейди. Сўнг ундан узоқ бўлишни истаб қолади. Чунки кийимга аҳамият бермаслик инсон табиатининг тоза эмаслигини кўрсатади. Ақлли бола тез-тез ювиниб, ҳар доим озода бўлиб юради. Унинг бадани тоза бўлгандан кейин кийимларнинг ҳам тозасини кияди.

Агар бадан тоза бўлса-ю кийимлар кир бўлса, нима бўлади? Кийимдаги кирлар баданга ўтади. Шундан кейин ювинишнинг ҳам фойдаси қолмайди.

Кийимлар тез-тез ювилиши ва дазмолланиши керак. Каттароқ болалар кийимларини ўзлари ювишга ўрганадилар. Кичкина бола-

лар эса кийимларини оналари ёки опаларига ювдириб оладилар.

Устки кийимлар

Пальто, куртка, чопон, костюм ёки шимга пўхшаш кийимлар устки кийимлардир. Уларни эҳтиёт қилиб кийиш лозим. Кўчада юрганда кийимни нопок нарсалар тегишдан сақлаш керак. Кўчадан келганда уйга киришдан аввал устки кийимларга бир қараб олиш керак. Агар чанг ўтирган бўлса, қоқиб тозаланади. Агар қиш фасли бўлса, кийимга ёпишиб қолган қорлар тушириб юборилади. Шундан кейин уйга кирилади. Уйга киргач, қалинроқ кийимларни эшик олдида ечилади, сўнг ўз ўрнига қўйилади. Дуч келган томонга улоқтирилмайди. Шунда улар тоза сақланади. Баъзи болалар кўчада тоза кийим билан ифлос жойга ўтириб оладилар. Ҳеч иккиланмай ерга думалайдилар. Бунақада кийим кир бўлиб кетади ва тез йиртилади.

Кўйлак ва ички кийимлар

Кўйлак уйда ҳам, кўчада ҳам кийиб юриладиган доимий либос. Шунинг учун у

тез кир бўлади. Кўйлакнинг энг кўп кир бўладиган қисми ёқаси ва енги. Демак, кўйлакнинг ёқа ва енгини тез-тез текшириб туриш керак. Агар кирланган бўлса, ювдириш ва дазмоллатиш лозим.

Болалар овқат еяётганида эҳтиёт бўлсинлар. Баъзи болалар овқатни худди биров еб қўядигандек шошиб еганларидан кўйлакларига тўкиб, оқизиб юборадилар. Яна баъзи болалар беадаблиги боис овқатни еб, қўлини кийимига артадилар. Бунақада кийим доғ бўлиб қолади, уни ювса ҳам кетмайди.

Ички кийимлар (майка, ички иштон) одамнинг баданига бевосита тегиб туради. Шунинг учун уларнинг тоза бўлиши жуда муҳим. Ички кийим бошқаларга кўринмайди. Ҳар бир бола ўзининг ички кийимларини текшириб туриши керак. Сал кирланган бўлса, алмаштириш лозим.

Болалар ҳожат ушатганда эҳтиёт бўлишлари зарур. Чунки бу пайтда кийимга нажосат (сийдик, ахлат) тегса, албатта ювиш шарт. Нопок кийимда юриш киши соғлигига зарардир. Агар ички кийимга эътибор берилмаса, у ҳидланиб, бирон-бир касалликни юзага келтиради.

Оёқ кийимлари

Туфли, этик, шиппак, сандал каби оёқ кийимлари кўчада ва ҳовлида ҳар хил ерларни босиб юради. Уларга чанг, лой ёки нажосат илашиб қолиши мумкин. Одобли бола йўлда юрганда нопок ерларни босмайди. Мабодо оёғига бирор ифлос нарса тегиб кетса, дарров тозалайди. Кўчадан қайтганда уйга киришдан олдин оёқ кийимларига бир қараб олади. Агар ифлос нарса текканига кўзи тушса, оёғини ерга ишқалаб тозалайди. Ёки бирор чўп билан нажосатни кетказди. Одобсиз бола лой, кир оёқ кийими билан уйига кириб кетаверади ва уйни ифлос қилиб қўяди.

Пайпоқ доимо пойабзал ичида ва ечиб қўйилганда гиламга ўхшаш нарсалар устида бўлади. Шунинг учун у тез кирланади. Бундан ташқари баъзан оёқ пайпоқ ичида терлайди. Оёқдан чиққан тер ва ҳид пайпоққа ўтади ва кейин ундан атрофга бадбўй ҳид тарқала бошлайди. Шунинг учун оёқни ҳам, пайпоқни ҳам тез-тез ювиб туриш керак.

Дастрўмол

Уйдан ташқарида бўлганда баъзида қўлни ёки оғиз-бурунни ювишга тўғри келиб қолади. Ўша пайтда ювилган аъзоларни артиш учун дастрўмол ёки бир марталик салфетка ишлатилади. Дастрўмол чўнтакда олиб юриладиган нарсас. У ювилган ва тахланган ҳолатда бўлиши керак. Айтайлик, сиз автобусда кетаяпсиз, ёки кўпчилик билан гаплашиб ўтирибсиз. Кутилмаганда аксириб қолдингиз. Нима қиласиз?

Бунақа пайтда бурунни дастрўмол ёки салфетка билан тўсилади, кейин унга артилади. Баъзи жойларда аксирганда ва йўталганда оғиз ва бурунни енг билан тўсиш одати бор. Баъзи болалар дастрўмол тутишни эсдан чиқариб қўйишган. Дастрўмолни кўрмаганларига анча бўлиб кетган. Бир марталик қоғозни ҳам билишмайди. Бу яхши эмас. Одоби бола ҳар сафар кўчага чиқиб кетишдан аввал дастрўмолни бир текширади. Ё бўлмаса чўнтагига бир марта ишлатиладиган салфеткадан бир неча дона солиб олади.

Аҳмаднинг яхши иши (Ибратли ҳикоя)

Совуқ қиш куни. Мактабга кетаётган Аҳмад йўлда бир камбағал болани учратиб қолди. Бу ночор боланинг устида пальтоси йўқ эди. Йиртиқ этигидан сув ўтиб кетгани яққол кўриниб турганди.

Аҳмад унинг аҳволи яхши эмаслигини сезиб, ўзида унга нисбатан ачиниш ва ғам ҳис қилди. Оиласининг аҳволи яхши бўлмаса-да, Аҳмад муҳтожларга ёрдам беришни кечиктирмасди.

Аҳмад бу ночор камбағал боланинг ортидан кета бошлади. Боланинг ўзи ўқийдиган мактабга кириб кетганини кўрганида ажабланди. Олдин мактабда бу болани кўрганини эслай олмади. Унга қандай ёрдам бериш ҳақида ўйлай бошлади, аммо бир тайинли фикр келмади. Агар унга ўзининг икки йилдан бери кийиб юрган пойафзалини берса, ўрнига ўзи нима кийишини билмасди.

Танаффус пайтида бу ночор бола билан учрашиб унга деди: “Мен сен билан дўстлашмоқчиман”.

Бир пасда унга ўрганиб қолди. Бечора боланинг отаси бир неча йил аввал вафот қи-

либ, у онаси ва икки укаси билан яшар экан. Бу туманга яқинда кўчиб келишган экан. Аҳмад ёнидан бир-иккита сомса чиқариб уни бола билан бўлишиб еди.

Кечқурун отасига деди: “Ўқитувчимиз бизга уй вазифаси бериб, камбағал кишиларга ёрдам бериш йўлини излаб топишимизни буюрдилар. Шунда отаси унга камбағалларга ёрдам бериш йўллари ҳақида тушунтириб берди.

Келгуси куни мактабга чиққанида тўппатўғри муҳтожларга ёрдам берадиган ташкилот томон кетди. У ерда бир истараси иссиқ инсонга ўзининг камбағал ва муҳтож дўсти ҳақида гапириб берди ва унга ёрдам бериш ниятида эканлигини айтди. Тоза қалбли бу инсон Аҳмаднинг ишидан жуда хурсанд бўлди. Уни мақтади. Ўртоғининг турар жойини билиб беришини сўради.

Шундай қилиб, Аҳмад бир ночор болага ёрдам беришларига сабабчи бўлди. Зеро, савобли ишга йўлловчи уни қилувчи каби савобга эга бўлади.

Демак, азиз болалар, биз яхши ишларни қилишга шошилишимиз, агар бу эзгу ишлар қўлимиздан келмаса, уни амалга ошира оладиган кишиларга айтиб, яхшилик қилинишига сабабчи бўлишимиз керак.

Нарсаларни тоза тутиш Буюмлар тозалиги

Болалар, ҳар бир инсон беш хил нарсани тоза тутиши шарт эканини билемиз. Шуларнинг учинчиси шахсий буюмлар эди. “Шахсий буюмлар” деганда уй ичидаги ҳамма нарса тушунилади. Уйдаги нарсалар ё сизники ё ота-онангизники ёки акангиз ё укангизники. Ўқувчининг шахсий буюмларига қараб, унинг қандай бола эканини билиш мумкин. Агар унинг буюмлари озода бўлса, демак у ақлли ва тарбияли бола. Агар буюмлари кир-чир ва бетартиб бўлса, демак, у унча ҳам ақлли бола эмас.

Ҳар бир бола ўз буюми ва нарсаларини тоза тутиш учун зарур бўлган биринчи шарт – тартиб. Тартиб ҳар бир нарсани жой-жойига қўйишдир. Нарсалар ҳар жойда сочилиб ёки қалашиб ётиши адабсизликни билдиради. Балки ҳар бир буюм ўзига муносиб жойда туриши лозим. Ҳар бир нарса ўзининг шериклари билан бирга қўйилиши керак.

Буюмлар ишлатилмаган тақдирда қаровсиз қолдирилмайди, балки вақти-вақтида

тозалаб турилади. Акс ҳолда уларни чанг ва кир қоплайди. Кир микробларни пайдо қилади. Микроблардан касаллик келиб чиқади. Агар буюмлар тоза тутилса, эгасига кўп хизмат қилади. Шу сабабли пул ҳам тежалади. Демак, буюмларни тоза тутишда учта фойда бор экан: уйнинг тартибли бўлиши, касалликдан сақланиш ва пулнинг тежалиши.

Китоблар

Китоб инсон учун улуғ неъматдир. Китоб туфайли биз билмаганимизни билиб оламиз ва тўғри йўлни, одоб-ахлоқни ўрганамиз. Шунинг учун китобларни авайлашимиз ва тоза тутишимиз зарур. Китобдан фойдаланган бола шунчаки эрмак учун унга ёзиши, чизиши, унинг варақларини буклаши ёки йиртиши мумкин эмас. Ўқиган вақтда китоб титилиб-тўзиб кетиши ва кир қилиши ҳам ёмон иш. Китоблар уйда алоҳида токчада ёки шкафда туриши керак. Китобни ўқиб бўлгач, яна ўз жойига қўйиб қўйилади. Китобларни ва улар турадиган токчаларни тез-тез артиб, чангдан тозалаб турилади.

Ўқув қуроллари

1. Дафтарлар. Ақлли боланинг дафтарлари тоза бўлиши керак. Агар дафтарга сиёҳ билан хато ёзиб қўйса, нима қилиш керак? Унинг устидан бир чизиқ тортилади – бўлди. Ақли камроқ бола эса хатони тирноғи билан ўчиришга уринади. Бунақада дафтар хунук бўлиб кетади. Ёзиш учун чиқарилган дафтарга расм солинмайди. Расм дафтари алоҳида бўлади.

2. Қалам (ручка). Қаламни ўйнаш, синдириш ва оғизга солиб кир қилиш мумкин эмас. Айрим одобсиз болалар қаламни найза қилиб отади, тишлаб ғажийди. Натижада қалам яроқсиз ҳолга келади. Бу ота-онаси пешана тери билан топган неъматни исроф қилишдир. Исроф қилиш эса гуноҳ.

3. Сумка-портфеллар. Китоб ва дафтар солинадиган сумкалар ҳам тоза бўлиши керак. Сумкага турли егулик, кийим-бош ёки турли ўйинчоқлар ҳам солинмайди. Бу нарсаларнинг сумкаси алоҳида. Аммо мактабга кетаётганда сумкага қуруқ мева солиш мумкин. Мевани сумкага солишда аввал коғозга

ўралади ёки махсус идишга солиниб, ундан кейин сумкага жойланади.

Сумка чанг жойларга қўйилмайди. Баъзи болалар мактабдан қайтаётганда сумкасини ифлос жойга ташлаб, ўзлари ўйинга берилиб кетади. Ёки уйининг олдига келганда сумкани ичкарига олиб кирмасдан кўча эшик ёнида қолдиради. Ўйинга овуниб, сумкасига ифлос бўлиш-бўлмаслигига аҳамият бермайди. Бу ёмон одат.

Сочиқ, тиш чўтка ва кўрпа-ёстиқлар

1. Сочиқ, тиш чўтка. Ҳар бир боланинг сочиқ ва тиш чўткаси алоҳида бўлади. Буларни ҳаммомнинг ичида тайинли жойга қўйилади. Яхши бола юз-қўллари ва тишларини ҳар куни бир неча марта ювади. Тиш чўткани ишлатиб бўлиб, яна ювиб қўйиш керак. Сочиқни ҳам тез-тез ювиш лозим. Агар тез-тез ювиб турилмаса, у ҳидланиб қолади.

2. Кўрпа-ёстиқ ва чойшаб. Уйқуга ётилганда юз кўрпа-ёстиқ ва чойшабларга тегиб туради. Шунинг учун чойшаб ва ёстиқ жилдлари ўз вақтида ювиб турилади. Агар улар тоза бўлса, нафас олганда ҳаво ичга тоза ҳолда киради. Китоб ва ўйинчоқларни

кўрпа, ёстиқ ва чойшаблар орасига қўйиш дуруст эмас. Кийимлар ҳам улардан алоҳида туриши керак. Одоби бола уйқудан тургандан кейин кўрпа-тўшакларини йиғиштириб, уларни чиройли қилиб тахлаб қўяди.

3. Каравот, стол-стуллар. Ҳар бир бола ўзи ётадиган каравот чанглариини артиб туришга одатланиши керак. Кўп болаларга уйда дарс қилишлари учун алоҳида стол-стуллар ажратиб берилган. Яхши болалар ўз стол-стулларини артиб туради, улар устига ҳар хил бўёқлар билан чизмайдилар. Столнинг устини доимо тартибли тутадилар. Унинг устига чиқиб ўйнамайдилар. Дарс тайёрлайдиган столда овқат емайдилар.

Техник жиҳозлар ва ўйинчоқлар

1. Компьютер, диск, магнитофон, плеер, телефонлар. Баъзи болаларнинг оталари “болам тезроқ ва кўпроқ илм олсин” деб қиммат турадиган замонавий аппаратларни олиб беришади. Бундай аппаратларни эҳтиёт қилинмаса, тезда бузилиб, ишдан чиқиб қолиши мумкин. Шунинг учун уларни қадрлаш керак. Компьютер каби техника асбобларни ишлатиб бўлгач, албатта токдан ўчирилади.

Эртасига ёққанда яхши ишлайди. Аппаратлар устини тез-тез артиб туриш керак. Артганда спирт ёки махсус модда ишлатилади. Шунда уларга чанг тушмайди. Аппаратда чанглар йиғилиб қолса, у бузилиб қолиши мумкин.

2. Ўйинчоқлар. Бошланғич синфда ўқиётган баъзи болаларга ота-онаси ўйинчоқ олиб беради. Шу ўйинчоқларни уйда қўйиладиган алоҳида жой бўлиши керак. Баъзи болалар ўйинчоқларини кийимлари ичига ташлаб қўяди ёки китоб ва дафтарлар билан аралаш-қуралаш қилиб ташлайди. Бунақанда ўйинчоқлар кирланади ёки синади. Китоб дафтарлар ҳам ўйинчоқ тегиб титилиб қолади. Ўйинчоқларни ҳам тез-тез артиб туриш керак. Уларни отиб юбориш ва синдириш дуруст эмас. Чунки ота-онаси унга пешана тери билан топадиган иш ҳақи ҳисобидан сотиб олган. Шунинг учун уни қадрлаб, авайлаб фойдаланиш керак. Дарс пайтида ўйинчоқ ўйнаш нотўғри. Балки дарсини тўлиқ тайёрлаб бўлгач, биров ўйнаб, чарчоғини кетказиш бола учун фойдалидир.

УЙ ВА ХОНАЛАРНИ ОЗОДА САҚЛАШ

Роҳат ва тарбия маскани

Болалар ҳар куни мактабга боришса, катталар ишга йўл олишади. Мактаб ва ишдан бўшагандан кейин ҳамма уйга қайтиб келади. Ҳамма ўз уйини жуда яхши кўради. Чунки катта одам ҳам, кичкина бола ҳам бошқа ердан кўра ўз уйида ўзини эркинроқ ҳис этади. Уй роҳат маскани. Одам ўз уйида бўлганда бемалол дам олади, ухлаб хордиқ чиқаради. Эртанги кун учун куч-қувват тўплайди. Инсон ўз уйида ҳордиқ чиқариб, чарчоғини унутади. Яна айтиш мумкинки, уй ўзига хос тарбия маскани. Ота-оналар уйда болаларига чиройли тарбия бериб, уларга одоб-ахлоқни ўргатадилар. Болалар ҳам уйда ўзларини эркин ҳис этиб, дарс қиладди, китоб ўқийди, баъзи ҳолларда уй ишларида катталарга қарашади. Шундай қилиб, ҳар бир инсон умрининг кўп қисми уйда ўта-

ди. Уй осойишталиги бебаҳо неъмат. Бундай неъмат қадрига етиб, уни асраб-авайлаш керак. Ақлли ва иймонли кишилар уйи ва хоналарини тоза тутиб, унга кир-чирни яқинлаштирмайди. Чунки озода ва сариштали ҳовли-жойда барака ва роҳат бўлади.

Меҳмонхона

Ўзбек хонадонларида энг яхши хоналардан бирини ташриф буюрадиган меҳмон учун алоҳида жиҳозлаб, беаб қўйилади. Меҳмонхона чиройли ва озода бўлиши лозим. Нима учун? Бунинг иккита сабаби бор.

Бирор меҳмон келиб қолса, унинг олдида хижолат бўлмайсиз. Қолаверса, саранжом-сариштали ва покиза уй меҳмон кўнглини кўтаради ва бемалол дам олади. Меҳмонхонанинг бу тариқа покиза ва чиройли бўлиши меҳмон ҳурмати учун қилинади. Меҳмонхонага чиройли гилам ва палос солинади. Замонавий меҳмонхоналарда диван-кресло ва стол-стуллар қўйиш одат тусини олган. Ёки юмшоқ кўрпачалар тўшаб қўйилади. Айрим меҳмонхоналарда китоб жавонига турли китоблар териб қўйилганини кўрамиз. Баъзи

ҳолларда девор дарахтлар ва гуллар, тоғлар ва дарёлар каби чиройли тасвирлар билан безатилади. Аммо уйга жонли ҳайвон ёки жонзотлар суратини осиш ёки рассомга чиздириш асло жоиз эмас. Иймон-эътиқодли кишилар ўз меҳмонхонаси деворига кўзмунчоқ, исириқ ва тумор каби бачкана нарсаларни илиб қўймайди. Меҳмонхонада ўйинчоқлар ва кийимлар ҳам турмайди. Одатда уйни саришта тутиш ва жиҳозлашга аёллар ва қизлар кўпроқ эътибор берадилар. Улар деразаларга қандай парда осишдан тортиб, тувакларда қайси гулларни ўстириш лозимлигини яхши биладилар.

Аммо ўғил болалар ҳамма ишни оналари ва сингилларига ташлаб қўйиб, бир чеккада қараб турмайдилар. Улар ҳам уй ишларига қарашиб юборишлари керак.

Ётоқхона ва дарсхона

Ота-оналар мактабда ўқийдиган болаларига уйда алоҳида хона ажратиб, керакли шарт-шароитни яратиб берадилар. Бундай алоҳида хонани ётоқхона ва дарсхона, деб айтилади. Ёки болалар хонаси, деб аталиши ҳам мумкин. Бу хона бир ёки бир

неча бола учун ажратилади. Бундай хонада бола дарс қилади, ўйинчоқ ўйнайди, ухлаб дам олади. Шундай хонаси бор болалар ўз хоналарини доимо озода ва саришта тутишлари керак. Олдин айтганимиздек, хона озода ва тоза бўлиши учун бир шартни бажариш зарур. Бу шарт тартибдир. Тартиб ҳар бир нарсани ўз ўрнига қўйишдир. Болаларга ажратилган бундай хонада фақат болаларга тегишли нарсалар туриши керак. Болалар ишлатмайдиган нарсаларни бу хонадан олиб чиқиш лозим.

Болалар хонасида нималар бўлиши керак? Бу хонада каравот, кийим шкафи, стол-стул ва китоб жавони бўлади. Ҳозирги вақтда яна ўйинчоқлар қутиси ёки компьютер туриши мумкин. Деворга илинадиган нарсалар – дарс жадвали, календар, соат, доска, харита ва жонсиз нарсаларнинг сурати бўлиши ҳам жоиздир. Жавонда турадиган китоблар, мактаб дарсликлари, дафтарлар, кундалик дафтар, ручкалар, қаламлар, қоғозлар ҳаммаси тартибли равишда тахлаб қўйилади. Уларни тез-тез текшириб, артиб туриш керак. Стол устида компьютер, стол лампаси, дераза тоқчасида анвойи гуллар туради. Китоб, дафтар турадиган жавон алоҳида, ўйинчоқлар тура-

диган шкаф ёки қути алоҳида бўлиши керак. Хонага қўйилган нарсалар, расмлар ва ўйинчоқлар боланинг ёши ва дарсларига мос бўлиши лозим.

Бола ётадиган ўриндаги чойшаб ва кўрпа-ёстиқлар тозалигига эътибор бериш керак. Каравот ва стол-стулларни тез-тез артиб туриш мақсадга мувофиқдир. Хонани ҳар куни йиғиштириш ва шамоллатиш лозим. Бу ишларни ўзи қила олмаса, унга ота-онаси ёки опа-акалари ёрдам беради. Агар хона ва ундаги нарсалар тозалаб турилмаса ёки хонада кераксиз нарсалар сочилиб ётаверса, нима бўлади? Бундай уйда яшайдиган бола дарсларини яхши тайёрлолмай қолади. Кечаси ухлаганда тушига ҳар хил нарсалар кириб чиқади. Чунки шайтон ва жинлар кир-чир ва тартибсиз жойларга келади. У тозалikka риоя қилмайдиган хонадонга осонгина кириб олади ва унда яшайдиганларни васваса қилади.

Ошхона ва омбор

Ошхона — овқат тайёрланиб, тановул қилинадиган хона. Бу хонада ҳар куни овқат пиширилади ва ейлади. Шунинг учун ошхона жуда ҳам озода бўлиши керак.

Бу жойни бир кунда бир неча марта тозалаб туриш лозим. Ошхонадаги идишлар ва жиҳозларнинг ҳаммаси чиннидек тоза бўлиши зарур. Уларни ювиб бўлгандан кейин қоғоз ёки сочиқ билан қуритилади. Шундан кейин турига қараб, ўз жойига қўйилади. Қошиқ, санчқи, пичоқлар алоҳида, тарелка ва коса каби идишлар алоҳида туради. Стол устида ёки сув жўмраги ёнида идиш қолиб кетмаслиги керак. Баъзиларнинг ошхонасида идишлар ва нарсалар столнинг устида кечгача ювилмасдан сочилиб ётади. Бу тўғри эмас. Баъзи одамлар ўз ошхонасини чиннидек тоза қилиб қўяди. У ерга кирилса, кўзингизга биронта ортиқча нарса кўринмайди. Ҳамма нарса дид билан ўз жойига қўйилган бўлади. Бу қандай яхши! Ҳар сафар овқат пиширгандан сўнг газ ўчоқ ёки плиталар устини артиб қўйилади. Чунки унга сув ёки овқат қолдиғи тўкилган бўлади.

Ошхонада қўлни ва идишларни артадиган алоҳида сочиқлар ва қоғозлар туриши керак. Озиқ-овқат турадиган ва сув солинадиган идишларнинг усти доимо ёпиқ туриши керак. Омбор – кейинроқ ишлатиладиган озуқа ёки бошқа маҳсулотларни ғамлаб қўйиладиган хона. Омборхонада кўпроқ хом

озиқ-овқатлар ҳам туради. Омборхона ҳам ошхона каби озода тутилиши лозим. У жой қуруқ ва қоронғироқ бўлгани яхши. Омборхонада турган озуқалар текшириб турилади, агар ачиганлари бўлса, дарҳол чиқинди идишга ташлаб юборилади. Омборда сичқон ва зараркунандаларга қарши дорилар қўйилади.

Ҳовли, йўлак ва ҳаммом

Ховли ва йўлак одам юрадиган ва кўпчилик кўзи тушадиган уй саҳни. Ҳовли ва йўлаклар доимо тозаланиб, супурилган бўлиши керак. Ҳовли саҳнига мевали ва манзарали дарахтлар ва чиройли муаттар гуллар экилади. Дарахтлар ва ўсимликлар ҳавони зарарли газлардан тозалаши инobatга олиниб, уларни кўпайтириш ва чиройли парвариш қилиш одамларга фойда келтиради. Баъзилар ўз уйида мол, қўй ёки товуқ боқади. Уларга махсус молхона ёки товуқхона қурилади. Бунини ёрдамчи хўжалик дейилади. У жойлар ҳам тез-тез тозалаб турилиши керак. Агар шундай қилинмаса, молхонадан ҳавога сассиқ ҳид кўтарилиб, қўни-қўшнилarga озор етади. Қўшнига озор бериш гуноҳ.

Ҳаммом – инсон соғлигини сақлаш учун ниҳоятда муҳим хона. У ерни ҳам чўмилиб бўлгандан кейин тозалаб, шамоллатиб турилади. Ҳаммомда учта асосий жой бор: юз-қўл ювадиган ("умивальник"); ҳожат ушатадиган жой ("унитаз"); чўмиладиган жой (ванна ёки душ). Ҳаммомхона доимо оппоқ ва озода ҳолда туриши лозим. Хушбўй нарсасепиб ёки ойнани очиб, ёмон ҳидларни кетказиш зарур. Уй эгаси қай даражада озодалигини унинг ҳаммомидан ҳам билса бўлади.

Азиз болалар, сизлар "ҳожатхона одоблари", деган дарсда кўп нарсаларни ўргандингиз. Ана шу қоидаларга, албатта, амал қилиш керак. Баъзилар ҳаммомга турли кийим ва сочиқларни қаторлаштириб илиб қўйиши дуруст эмас. Унча зарур бўлмаган кийимларни кўз тушмайдиган ерга тахлаб қўйиш керак. Яна баъзи ҳаммомларда эски чўткалар, соч оладиган асбоблар чанг босиб ётади. Кераксиз нарсаларни сақлаб юриш тўғри эмас. Яроқсиз бўлиб қолган нарсаларни чиқинди идишга ташлаш керак.

Қўшнисини ўйлаган Зокир

(Ибратли ҳикоя)

Зокир яхши бола. Отаси бой киши, унга ҳамма нарсани муҳайё қилиб қўйган. Шунинг учун Зокир камбағал ва йўқсил кишилар қандай ҳаёт кечириши ҳақида ҳеч нарса билмайди. Бир куни стадионга кетаётган йўлда Зокирни бир ит қувлади. У итдан қочиб бир тор кўчага кириб қолди. Шу пайт бир тошга қоқилиб ерга йиқилди. Кўзини очганида жароҳатларини боғлаб қўяётган ва уни парвариш қилаётган аёлни ва ўзига тенгдош болани кўрди. Муҳаммад билан онаси Зокирни итдан қутқариб, уни уйларига олиб киришди. Зокир уларга миннатдорлик билдирди. Уларнинг яшаб турган уйлари шу даражада оддий ва кўримсиз эканидан ажабланди. Кечқурун уларникида қолди. Зокирнинг томоғидан овқат ўтмади. У оддий таомни ейишга қийналиб, оғзига олган луқмаларни юта олмади. Кейинги куни онаси тайёрлаган овқатни кўтариб Муҳаммаднинг уйига борди ва таомини ўша ерда улар билан бирга баҳам кўрди. Демак, яхши кишилар ўзидаги бор нарсаларни қўшнилари билан баҳам кўришлари

керак. Зеро, ҳадиси шарифда “Кимки ўзи тўқ бўлиб ён қўшниси оч ҳолда эканини билиб туриб тунни ўтказса, у менга имон келтирмабди”, дейилган.

Ўқувчининг уйидаги одоби

Эй фарзанд, уйинг сен учун энг азиз макондир. Сен унда улфайиб, вояга етасан. Ота-онанг меҳр-муҳаббатини шу жойда кўрасан, улар сени севиб-ардоқлашади, сени яхши кўришади ва яхши инсон бўлишингни хоҳлаб, керакли шарт-шароитни муҳайё этишади. Сен у ерда ухлайсан, ўйнайсан, дам оласан, овқат ейсан ва чой ичасан. Шундай экан, сен чиройли ахлоқ ва гўзал одоб билан қуйидагиларга амал қилиб яшашинг керак:

1. Мактабдан қайтганингда, ухлашдан олдин ва уйқудан турганингда оила аъзоларингга салом бер.

2. Ота-онангга итоат қил, ўзингдан ёши катта акаларинг, опаларинг ва бошқа қариндошларингни ҳурмат қил ва ўзингдан кичкиналарга меҳрибон бўл.

3. Агар уйда хизматкорлар бўлса, уриб сўкиш билан уларга озор берма. Агар улардан

бирон нарса сўрамоқчи бўлсанг, мулойимлик билан сўра.

4. Уй жиҳозларини, электр қўнғироқларни ва сув жўмакларини беҳуда ўйнама. Девор, ўриндиқ ва кўрпачаларни ифлос қилма. Уларга бўр ёки қалам билан чизма. Агар уйда боғ бўлса, дарахт шохлари ва гулларни синдирма.

5. Копток тепиб, кўп бақириб ёки югуриб уйдагиларга ҳам, қўни-қўшниларга ҳам озор берма. Уйдаги нарсаларга зарар келтирадиган ўйинларни уй ичида ўйнама. Мактабдан қайтганингда кийимларингни илғакка осиб қўй, қидириб вақтингни бекор кетказмаслигинг учун китобларингни ўзинг биладиган жойга қўй.

6. Дарсларингни тайёрлаш учун алоҳида вақт ажрат ва ўша вақтда бошқа нарсага чалғима.

7. Қўшниларинг ва уларнинг болаларини ранжитма. Уларни кўрганингда салом бер, мулойимлик ва одоб билан муомала қил.

8. Агар бирон қариндошинг ёки меҳмон ота-онангни зиёрат қилиб келса, сен улар билан саломлашмоқчи бўлсанг, юз-қўлларинг ва кийимингни тозалаб, одоб билан унинг олдига бор.

9. Товуқ, қуён, мушук ва шуларга ўхшаш уй ҳайвонларига озор берма.

Ўқувчининг мактабдаги одоби

Эй фарзанд, мактаб сенинг иккинчи уйинг. Сен у жойда таълим-тарбия оласан, ўқувчи дўстларинг ва ўқитувчиларинг билан бир оиладек яшайсан. Сен мактабда яхши ўқинг ва доим хурсанд ҳолда юришинг учун қуйидаги насиҳатларга амал қилишинг керак:

1. Уйқудан эрта тур. Шунда нонушта қилиш, тоза кийимларингни кийиш, китоб ва ўқув қуролларингни олишга, шунингдек, ўз вақтида мактабга боришга улгурасан.

2. Дўстларинг билан самимий кўриш. Биринчи бўлиб уларга салом бер ва ҳар бирини ўз исмлари билан чақир, уларга лақаб қўйма. Мактабда ҳамма вақт ўз ишинг билан машғул бўл. Умрингни ва олтиндан ҳам қиммат вақтингни беҳуда ўтказма. Бирон ишни баҳона қилиб мактабдан кўчага чиқиб кетишни ўйлама, кераксиз сўзларни гапиришдан тийил.

3. Сафда турганингда ва синфга кетаётганингда шовқин қилиб гапирма.

4. Ўқитувчи синфга кирганда унга салом бер. Кейин жим қулоқ солиб ўтир.

5. Савол ёки жавоб бермоқчи бўлсанг, ўнг қўлингни кўтар. Агар ўқитувчи сенга рухсат берса, ўрнингдан туриб жавоб бер.

6. Овозингни баланд кўтариб шовқин қилма. Ҳар бир дарс оралиғидаги қисқа танаффусда синфдан чиқиб кетиб қолма.

7. Катта танаффусда эса ўртоқларинг билан соғлигингга ва ахлоқингга зарар бермайдиган ўйинларни ўйна. Хатарли ўйинларни ўйнама. Овозингни баланд кўтариб бақирма. Бирон кишини сўкма ёки у ёмон кўрадиган лақаб билан чақирма.

Мактабда ўзингдан катталарга ҳурматда, кичикларга эса иззатда бўл. Катталарни фақат улардан қўрққанинг учун ҳурмат қилма. Балки ёши сендан улуғлиги, илми ва тажрибаси кўпроқлиги сабаб уларга ҳурмат бажо келтир. Кичик ёшдаги ўқувчиларга зўравонлик қилишдан сақлан. Чунки уларга зиён келтириш одобли ва мард болаларнинг иши эмас.

8. Сенга ёрдам берган ўртоқларингга ва мактаб ишчиларига раҳмат айт. Чунки бу одобинг гўзаллигига далолат қилади ва сенга нисбатан меҳр-муҳаббатини оширади.

9. Ўқув қуроллариингни эҳтиёт қил, уларни тоза тут ва китоб жавонингга тартиб билан

қўй. Шунда керак пайтда уларни олишинг осон бўлади.

Синфдошларингга тегишли ўқув қуроллари ва бешқа нарсаларга сўрамасдан тегма, уларнинг жиҳоз ва буюмларини титма. Зеро, бу ўғриликка йўл очиши мумкин. Бирон нарса керак бўлиб қолса, уни эгасидан сўраб ол ва ишлатиб бўлишинг билан дарров қайтариб бер. Бирон нарсани қайтариб беришга олиб, ундан кейин ўзингникидек фойдаланиб юришдан жуда эҳтиёт бўл!

10. Мактабдаги жиҳозларни худди ўз уйингдаги жиҳозларни эҳтиёт қилганингдек эҳтиёт қил. Деворларга чизиб-ёзма, сув жўмракларини очиқ қолдирма, дераза ойналарини синдирма ва партани қалам билан бўяма.

11. Сенга берилган ҳар бир топшириқни ўз вақтида бажар. Бугунги ишни эртага қолдирма. Чунки ҳар бир кунда қилинадиган ишлар бор. Бирини кейинги кунга қолдирсанг, барча ишларинг орқага сурилиб кетаверади.

12. Мактабдан одамлар сендан рози бўлган ҳолда қайтгин. Шунда Аллоҳ сендан рози бўлади ва сенга ҳаётингда саломатлик ва баракалар беради.

Мактабдан чиқиб тўғри уйга бор. Одобсиз болаларга ўхшаб ўқиш тугаганидан кейин турли ўйинлар ўйнаб, кўчада тентираб юрма.

Мактабдан қайтгач, китоб-дафтар ва керакли нарсаларингни тартиб билан аниқ жойга қўй. Уларни дуч келган жойга ташлаб кетма. Шунда мактабга кетаётганда ёки дарс тайёрламоқчи бўлганингда, “дафтарим қани, китобимни ким олди”, деб ота-онанг ёки ака-укаларингдан сўраб безор қилмайсан. Мактабдан келгач, овқатланиб, биров хордиқ чиқаргач, уйга берилган вазифаларни бажар, машқларни бажар ва ўз устингда тинмай меҳнат қил. Фақат мактаб дарслари билангина чекланиб қолма. Қўшимча адабиётлар ва бадий асарлар мутолаасига ҳам вақт ажрат. Зеро, булар сенинг дунёқарашинг кенгайиб, билиминг кўпайишига сабаб бўлади.

Эй фарзанд, шуни унутмаки, одоб боланинг энг чиройли либосидир. Қара, агар мактабдаги бирон ўртоғинг чиройли кийимлар кийиб олган бўлсаю, аммо ўзи дангаса, ишёқмас, ҳамма билан урушиб юрадиган, сўкинадиган одобсиз бўлса, унинг кийган кийимига ким эътибор беради? Либоси учун ким уни яхши бола дея олади? Аксинча, бирон бола ўрта-

ча кийим кийган бўлсаю, аммо ўзи аълочи, одобли ва ҳаммага ҳурмат билан муомалада бўлса, унинг кийими жуда чиройли бўлмаса ҳам, барча уни яхши ва одобли ўқувчи дея тилга олади. Демак, энг биринчи ўринда мактабда ҳам, умуман ҳар қандай жойда одобли бўлишга ҳаракат қилиш керак.

Ўқимаган боланинг оқибати (Ибратли ҳикоя)

Бир ўқувчи мактабга кеч қолиб келади-
ган одат чиқарди. Ўқитувчи эса кун-
нинг охирида уни қамаб қўйиб жазолар эди.
Дарсга кўп кеч қолавергач, уни ҳайдаб юбо-
радиган бўлди. Натижада у уйда ўқиганини
тушунмайдиган бўлиб қолди. Чунки у уй ва-
зифаси шарҳини ўқитувчисидан эшитмас-
ди. Синфдошларининг биронтасидан сўра-
са, унга жавоб беришмас эди. У ўқувчилар
ва ўқитувчилар орасида одобсизлиги билан
танилганди. Кетма-кет икки марта имтиҳон-
дан йиқилгач, мактабдан ҳайдалди. Ҳар са-
фар отаси уни мактабга олиб келиб қўйса,
ахлоқи ёмонлиги ва дарсларга яхши қатнаш-
маётгани сабабли уни ҳайдаб юбораверишди.
Тўсатдан отаси вафот этиб, у бутунлай мак-

табдан узилди. Бир ўзи қолиб, ёмон болаларга қўшилди ва уларнинг йўлига кириб кетди. Онаси бир ўзи тарбиялай олмагани учун уни ўз ҳолига ташлаб қўйди. Натижада ўзига егулик ҳам топа олмай қийналди ва кўчаларда оёқ кийимларни мойлаб кун кечиришга мажбур бўлди. Ҳар сафар мактабни аъло баҳоларга битирган синфдошларидан биронтасини кўриб қолса, уларга ҳавас билан қараб, вақтини беҳуда кетказганига афсусланарди.

Кўчада юриш одоби

Эй фарзанд, кўчада турли одамлар ҳар хил ишлар билан юради. Баъзилари пиёда, баъзиси машинага минган, бири шошилган ва бошқаси шошмасдан секин кетаётган, баъзилари катта ёшли бўлса, бошқаси кичкина. Агар сен уларнинг орасида юрсанг, ўзингни ва бошқаларни йўл озорларидан сақла. Бунинг учун сен қуйидаги насихатларга қулоқ солишинг керак:

1. Тиқилинч кўчада кетаётганигда пиёдalar йўлакчасидан юр.

2. Агар бирор дўстинг ёки қариндошингни кўриб қолсанг ва у билан кўришмоқчи бўл-

санг, йўлдан четроққа ўтиб кўриш. Йўл ўртасида у билан узоқ турма.

3. Агар кўчада ўртоқларинг билан кетаётган бўлсанг, энига бир саф бўлиб кўчани тўлдириб олманглар, чунки йўл ёлғиз сизлар учун эмас.

4. Агар бир ожиз ёки заиф киши йўлдан ўтказиб қўйишни сўраса, дарҳол унга ёрдам бер. Бунинг савоби жуда катта. Бу бечора билан юришга уялма.

5. Кўчада кетаётганингда китоб ўқиш билан машғул бўлма, ён-атрофга кўп аланглама. Тижорат дўконлари ёки ўйингоҳлар олдида кўп туриб қолма.

6. Юрганингда шошилиб тез ҳам юрма, жуда секин ҳам юрма, ўртача юргин ва доимо олдинга қара.

7. Машинага ёки бирон-бир уловга минган бўлсанг ҳам йўлда кетаётганингда овқат ейишинг одобдан эмас.

8. Йўлда ётган тошни оёғинг билан тепма ва сотув дўконлари эшикларига осиб қўйилган молларни ўйнама.

9. Агар сен велосипед ёки машинада бўлсанг, кўчанинг ўнг томонидан юр.

10. Юриб кетаётган автобустга миниш ёки ундан тушишга уринма.

11. Агар йўлдан адашиб қолсанг ёки ўртоғинг яшайдиган жойни билмасанг, одоб билан ён-атрофдагилардан сўра.

12. Агар бирон кишига билмасдан озор етказиб қўйсанг, масалан, туртилиб кетсанг, йўловчи қўлидан бирон нарсани тушириб юборсанг, ёки унинг оёқ кийимини босиб олсанг мулойимлик билан кечирим сўра.

13. Ўзинг танимайдиган одамнинг юзига узоқ тикилиб турма ва ногиронларни масхара қилма.

Ҳақиқий паҳлавон ким?

(Ибратли ҳикоя)

Холид кучли, жуда қўрқмас бола. Стулни букмасдан туриб, бир қўлида кўтара оладиган кучи бор. Мактабда спортнинг кураш тури билан шуғулланарди. Ҳеч ким уни мағлуб қила олмаган. У билан энг кўп курашган Нуриддин деган бола эди.

Бир куни икковлари мактаб боғида жанжаллашиб, уришиб қолишди. Курашда Нуриддин енгилди. Синфга кирганида эса у Холиднинг китобини йиртиб, яроқсиз ҳолга келтирди. Бу ишни кўрган Холиднинг жаҳли чиқиб кетди, ўртоғига ташланиб, унинг

юзига мушт туширди. Натижада Нуриддиннинг бурни қонаб, кийимлари қонга беланди. Синф ҳам ифлосланди. Бу ҳодисадан бутун синф хафа бўлди. Холиднинг бу ишини оқлаб бўлмайди. Чунки бир ҳадиси шарифда: "Рақибини енгган паҳлавон эмас, балки ғазаб келганида ўзини босиб тура олган ҳақиқий паҳлавондир", дейилган.

Фарзанд ота-онаси учун нима қилиши керак?

Эй азиз фарзанд, ота-онанг сенга энг яқин, сени энг кўп яхши кўрадиган ва сенга жуда меҳрибон инсонлардир. Улар сенинг ҳаётга келишинг сабабчиларидир. Сенга ғамхўрлик қилиш, тарбиялаш ва сени барча озорлардан сақлашда уларнинг хизматлари жуда катта. Шундай экан, уларнинг фазилатларини билиб олиб, ота-онангни ҳурмат қилишинг керак.

Она фазилати

1. Онанг сени тўққиз ой қорнида кўтариб, шу вақт орасида кўп оғриқ ва қийинчиликларни бошидан ўтказган.

2. У сенинг жисминг ва кийимларингнинг тозалигига эътибор берар эди. Сени эмизганда тепангда узун тунларни бедор ўтказар эди.

3. У сенга қандай ейиш, ичиш, юриш ва ўйнашни ўргатган, сен ўшанда буларнинг биронтасига кучи етмайдиган бир ожиз бола эдинг. Сенга оғриқ берган нарса уни оғритар, сени хурсанд қилган нарса уни хурсанд қилар эди. Демак, сен онанг билан бир бутун танасан.

Ота фазилати

1. Отанг ҳар куни кўчага чиқиб, қийналиб меҳнат қилиб, сенга керакли таом, кийим, ўйинчоқ ва бошқа нарсаларни сотиб олиб келар эди.

2. Сен улғайгач, у сени мактабга юборди. Таълим олишинг учун пул топиб, сарфлади, сени одам бўлсин, катта бўлганида қийналмасин, деб изтироб чекди.

3. Агар касал бўлсанг, сени даволаш учун докторга олиб бориб, соғайишинг учун дори-дармон олиб келар эди. Демак, отанг сен учун таянчдир.

Сен ота-онангга қандай яхшилик қила оласан?

1. Эй фарзанд! Ота-онангга итоат қил, яхши кўр ва насиҳатларига амал қил.

2. Улар олдида одоб билан ўтир, сенинг ҳузурингга келсалар, ўрнингдан тур ва уларнинг овозидан овозингни баланд кўтарма.

3. Ота-онанг қувватли вақтларида улар хурсанд бўладиган ишларни қил. Агар қувватлари кетиб ишга яроқсиз бўлиб қолсалар, зиммангдаги ҳақларини адо этиш учун муҳтож бўладиган барча нарсаларда уларга ёрдам бер.

4. Улар сенга қаттиқлик қилсалар, уларга қўпол гапирма. Чунки фақат сенинг фойдангни хоҳлашади.

5. Эрталаб турганингда ва кечқурун ётишингдан олдин, уларни кўрганингда салом бер.

6. Уларни ғазаблантирадиган амаллардан йироқ бўл. Кўпроқ умр кўришларини яхши кўр ва шуни орзу қил. Чунки улар ҳам сенинг саломат бўлишингни ва умринг узун бўлишини орзу қилардилар.

7. Улар бирон иш буюрганларида зинҳор “уф”, дема.

8. Чақирганларида “лаббай”, деб тезда ҳузурларига етиб бор.

9. Уларга озор етишига сабабчи бўлма. Яъни, болалар билан уришма ва уларнинг ота-оналарини сўкма. Акс ҳолда ўша ёмон болалар ҳам сенинг ота-онангни сўкадилар.

Болалар лугати

Лаббай – биров чақирганда бериладиган жавоб (аслида “лаббай” сўзи “мана, ҳузурингдаман” маъносини англатади).

Уф – бирон нарсадан шикоят ва ранжишни ифодалайди (аслида “уф” сўзи “сендан безорман”, “жонимга тегдинг”, маъносини англатади. Шу сабаб бу сўзни зинҳор тилга олмаслик керак. Айниқса ота-онамиз олдида “уф” демаслигимиз лозим).



Ота-онага яхшилик қилиш

Эй фарзанд, атрофингга қара ва ота-оналарнинг ўз фарзандларига қилган ишлари ҳақида ўйлаб кўр. Ана шунда ота-онанг сени тарбиялаш ва касал бўлганингда даволатишда бошларидан кечирган қийинчиликларни билиб оласан.

Онанг сени тўққиз ой қорнида кўтарган вақтида анча оғриқларни тортиб, кўп машаққатларни бошидан ўтказди. Сени эмизиш, ювиб тараш, иссиқ-совуқдан сени ҳимоя қилишда у бечора кеча ва кундузларни қийинчиликда ўтказди.

Сен улғайгач, сенга қандай эмаклаш, қандай юриш, қандай ейиш ва ичиш, қандай гапириш, барча-барчасини ўргатди. У ҳар куни сен учун таом ва чой тайёрлайди. Кийимларингни ювиб, ётишинг учун жой солади. У сени кўриб кўзи қувонади, қалби шодланиб орзу-умидларга чўмади.

Отанг эса ишлаб Аллоҳ берган ризқни топиш учун ҳар куни уйдан чиқиб кетади. Сенинг роҳатингни ўйлаб қийналади, меҳнат қилади. Сенинг ейишинг, ичишинг, кийинишинг, турар жойинг ва таълим олишинг учун

кўпроқ пул топишга ҳаракат қилади. У сени яхши кўради ва сени ҳаётингда ютуқларга эришиб, муваффақият қозониб яшашингни кўришидан ҳам кўпроқ бирон нарсани яхши кўрмайди. Шунинг учун сен ота-онангга итоат этиб, уларга яхшилик қилишинг керак.

Ота-онага яхшилик қилишнинг аввали уларга итоатли бўлишдир. Чунки улар болаларини зарарли нарсага буюрмайди. Агар ота-онанг касал бўлиб қолсалар, уларни давола, агар ожизланиб камбағал бўлиб қолсалар, уларга пулдан ёрдам қил. Одамлар ота-онангни сўкмасин десанг, сен уларнинг ота-оналарини сўкма. Уларга мулойимлик билан гапир. Уларнинг сўзидан сиқилма. Агар тирик бўлишса, уларга узоқ умр сўраб, вафот этган бўлсалар, раҳмат сўраб ҳақларига дуо қил. Бу тарбия қилганликлари ва ёшлигингда меҳрибон бўлганликлари эвазига сендан уларга мукофот бўлади.

Фойдали насиҳатлар

1. Ўзинг ҳам, молинг ҳам отанг-никидир.

2. “Ота-онасини ҳурмат қилган кишининг умри узун бўлади”.



3. “Ҳақиқий фарзанд ҳар бир соҳада ўз отасининг ҳукмига бўйсунди”.

4. Ўғил доно бўлса, ота роҳат топибди.

5. Отанинг хатоси учун танбеҳ берувчи бўлма.

Ота-она ўрнини ҳеч ким босолмайди

Ота-она учун фарзандининг чиройли ҳулқи ва одоби муҳимдир. Одоби боланинг ота-онаси камбағал бўлса ҳам ҳеч айб эмас. Чунки ҳар бир нарса Яратганнинг хоҳиш-иродасига боғлиқ. Ота-онасининг фақирлигини айб санаш, буни ўзларига айтиб, тақдиридан нолиш жуда катта хатодир.

Эй фарзанд, сенинг ота-онанг ҳаёт экан, соғ-саломат экан, уларнинг қадрига ет, яшаб турганини ғанимат бил. Шунинг унутмаки, ота-онанинг камбағаллиги айб эмас. Аслида фарзанднинг одобсизлиги ниҳоятда катта айбдир. Одобсиз боланинг ота-онаси бой, мартабали ёки олим бўлса ҳам одамлар эътиборида бўлмайди. Ундай бола ота-она шаънига иснод келтиради. Фарзанди туфайли обрў-эътибордан қолган ота-она касалликка чалинади, вақтидан эрта қарийди, умри қисқаради.

Одобли боланинг ота-онаси фақир ва камбағал бўлса ҳам боласи туфайли қадрли ва ҳурматли бўлади. Эл-юрт орасида ҳурматда, иззатда бўлган ота-онанинг соғлиғи яхши, руҳи тетик бўлади. Тенгдошларига нисбатан ёш кўринади, умри узаяди. Шунинг учун сен одобли ва яхши бола бўлишинг керак. Шунда ота-онангни ҳурмат этиб, уларни хурсанд қилган ва қадрларига етган бўласан. Зеро, ота-онанг ўрнини ҳеч ким босолмайди.

Фарзанд ота-онадан доим қарздор

Азиз болажонлар, шуни билингларки, **М**атрофингиздаги болалар, ўрта ва катта ёшдаги кишилар марҳаматли ва шафқатли бўлишлари мумкин. Аммо ҳеч бир киши сизларга ота-онангиздек садоқатли бўлолмайди. Ота-онангиз ҳамиша сизларнинг баркамол ва солиҳ бўлишингизни хоҳлайдилар.

Ота-онангиз сизларни парвариш қилишда иссиқ-совуққа чалинтирмай, соғ-саломат, одобли ва илмли бўлишингизда чеккан машаққатларини, тортган кулфатларини, ўзи емаса ҳам сизларга едириб-ичирганини унутманг. Ҳамиша уларнинг розилиги йўли-

да хизмат ва ҳурматларини жойига қўйинг. Шунини унутмангки, ота-онангизнинг сизлардан умиди катта. Улар сизларни қадрли ва ҳурматли, улуғ кишилар бўлишингизни ҳамиша умид билан кутиб турадилар. Шундай экан, фурсатни қўлдан бой берманг. Ҳар соат ва кунни ғанимат билиб, ота-онангиз кўнглини кўтариш, хурсанд қилиш ҳаракатида бўлинг. Заиф ва нимжон вақтингизда ота-онангиз тарбиялари туфайли сизлар одамга айландингиз ва ўсиб вояга етдингиз. Шундай экан, ота-онага бунинг эвазига доим яхшилик қилиб, уларнинг дуоларини олиш керак.

Азиз болалар, ота-она дийдорини ғанимат билинг. Бугун ота-онамиз олдимизда, белимизга қувват, ғам ва хурсандчилигимизга шерик бўлиб туришибди. Шундай экан, уларни қадрига етиш керак

Фарзанд онанинг бир бўлагидир!

Оналаримиз бизларни вояга етказиш учун меҳру мурувватларини аямаган, оромидан кечиб, кечалари ухламай тарбиямиз билан машғул бўлдилар. Хафа бўлсак ёки кўнглимиз бир нарсадан ранжиб қолса, атрофи-

мизда парвона бўлган, тобимиз қочиб қолса, ҳузур-ҳаловатини йўқотган ҳам онадир.

Она биз учун боғбондир. У доим бизни парвариш қилиш пайида бўлади. Буни тушунган ҳар қандай бола ўз онаси ҳурматини барча нарсадан устун қўяди. Ақлли фарзанд бир дақиқа бўлса ҳам она меҳрини эсдан чиқармайди, кичикроқ бўлса ҳам ишга қўл урганида онани бундан хабардор қилиб, унинг розилигини олади. Айтган сўзларига қулоқ солиб, маслаҳатларига амал қилади, ҳар вақт онани миннатдор қилишга интилади. Биз онамизнинг бир бўлагимиз, агар бирор аъзомиз оғриса, онамизнинг тани оғрийди, агар биз хурсанд бўлсак, онамиз ҳам хурсанд бўлади. Шундай экан, доим онамизга эътиборли бўлайлик, уларни қаровсиз қолдирмайлик, ҳаммиша ҳолидан хабар олиб турайлик.

Бойиш “йўли”ни топган бола

(Ибратли ҳикоя)

Бир бола отасидан бир нарсага пул олиб, вақтидан олдин ишлатиб қўйди. Яқинда таътил бошланади. Йўлини топиш керак. Қўлига тушган журналда ҳар бир хиз-

мат учун ҳақ тўланиши лозимлигини ўқиб, кўзлари чарақлаб кетди. Бу мантиққа кўра, оиласи учун қилган ишларининг ҳар бирига ҳақ олиши керак! Дўкондан нон олиб келишни 1000 сўмга, онаси билан бозорга бориб келишни 2000 сўмга баҳоласа, қимматга тушмайдигандек эди. Худди шундай қилди. Бир варақча ой давомида бажарган ишларини ёзиб нарх қўйди. Умумий сумма 250.000 сўмни ташкил қилди. Хатни секингина онасининг ёнига солиб қўйди. Бойиш йўлини топганидан боши осмонда эди унинг!

Эрталаб дарс столи устидан 250.000 сўм пул ва бир хат топди: “Ўлим билан олишиб сени дунёга келтирганим, йиллар бўйи устингни тоза тутганим, минг бир азоб билан ўстираётганимнинг ҳаққи – фақат севгинг ва ёноғингдан олганим биргина ўпичдир! Ишлаб топган пулингни ўйнаб-кулиб ишлат, болажоним!..”

Ота-онага қандай муносабатда бўлиш керак?

Фарзандлар ота-онага итоат этиб, ҳар бир фурсатни розиликларини олиш учун ғанимат билмоғи керак. Боланинг бахт-саодатга эришиши, ютуқ ва муваффақият қо-

зониши ота-онанинг хурсандчилиги ва розили туфайли ҳосил бўлади. Болалар ота-онасини ҳурмат қилиш қаторида уларни шарманда қилмасликлари ва номларини булғамасликлари керак. Ота-онанинг сўзларига ишонмаган, улардан ўзини ақлли ва ишбилармон ҳисоблаган болалар ҳаётда кўп қийинчиликларга дучор бўлади. Чунки ишончсизлик одамда алдов ва ёлғончиликни пайдо қилади. Ёлғончилик ва иккиюзламачилик эса барча ёмон ишларга сабаб бўлади.

Аслида ҳар қандай одамга ёлғон гапириш катта жиноят, офир гуноҳдир. Аммо ота-онани алдаш жуда катта гуноҳ саналади. Ота-онасига билдирмай бирон ёмон ишни қилиш ота-онага нисбатан ҳурматсизлик, уларни ҳақоратлаш билан тенгдир. Аслида болалар қийин ҳолатга тушганларида ростини айтиб, ота-оналарини бундан хабардор қилсалар, ота-она ўзларининг ақли ва тажрибаси билан бу қийин ҳолатдан чиқиш йўлларини кўрсатиб берадилар. Демак, ҳар бир бола ўз ота-онасини қилаётган иши ва ҳолатидан хабардор қилиши баробарида унинг насиҳати ва маслаҳатларига қулоқ тутиши ва амал қилиши керак.

Ака-ука ва опа-сингилларимиз олдидаги вазифаларимиз

Азиз болалар, сиз ака-ука ва опа-сингилларингизни ҳаммадан кўра кўпроқ яхши кўриб, эҳтиром қилишингиз керак. Зеро, сизлар бир ота-онадан туғилгансиз ва энг яқин қариндош ҳисобланасиз. Ўзаро муносабат масаласида сизларнинг орангиздан қил ҳам ўта олмаслиги керак. Кўчадаги дўстлар бир куни келиб сизни ташлаб кетиши эҳтимоли бор. Аммо ўз жигарингиз яхши кунда ҳам, ёмон кунда ҳам асло сизни ташлаб кетмайди. Чунки сизларни ота-она боғлаб туради, сизлар ўзаро ака-ука ва опа-сингилсизлар. Сизларнинг алоқа ва муносабатингиз узилмас ришта билан боғланган, бирон манфаат устида қурилмаган. Шундай экан, азиз фарзандлар, бир-бирингизга меҳрибон бўлинглар, ҳурмат билан муомала қилинглар. Буни кўрган ота-онангиз ҳам хурсанд бўлади. Ака-ука ва опа-сингилларига ҳурмат кўрсатадиган болани бошқа одамлар ҳам яхши кўради.

Кичикнинг ўзидан каттани ҳурмат қилиши ва каттанинг ўзидан кичикка меҳрибонлиги

Эй фарзанд, ўзингдан ёши катта кишиларни ҳурмат қил ва ўзингдан кичикларга меҳрибон бўл. Шундай қилсанг, қариганинга сенга меҳрибонлик қиладиган ва ожиз бўлиб қолганинга сенга раҳм қиладиган кишиларни учратасан. Кичикнинг ўзидан каттани ҳурмат қилиши ва каттанинг ўзидан кичикка меҳрибонлик қилиши гўзал ахлоқлардан биридир.

Кичикнинг ўзидан каттага ҳурмати қуйидаги насиҳатларга амал қилиш орқали бўлади:

1. Автобус, троллейбус ёки трамвайда тик туришга ожиз кишини кўрсанг, сендан даражаси паст бўлса ҳам ўрнингдан туриб унга жой бер.

2. Сен танийдиган ёши улуғ кишиларни учратиб қолсанг, биринчи бўлиб салом бер.

3. Акаларингни ва сендан катта биродарларингни ҳурмат қил. Шунда улар сенга меҳрибон бўлишади ва сени яхши кўрадилар. Агар сенга яхшилик қилсалар, уларга раҳмат айтишни унутма.

4. Агар уйда хизматкорлар бўлса, уларга юмшоқ гапир, қўполлик қилма. Ота-оналарини ҳақорат қилма ва уларни урма. Чунки улар ҳам сенга ўхшаган одам.

5. Ҷамоат жойларига киришда ёки чиқишда чиройли дидли ва одобли бўлишга ҳаракат қил. Кексалар ва аёллар билан тиқилишма, йўл бўшагунча бироз кутиб тур.

Каттанинг ўзидан кичикка меҳрибонлиги

1. Ўзингдан кичик укаларинг ва сингилларингга меҳрибон бўл. Ҳолва ёки ўйинчоқларни улар билан баҳам кўр, қизғаниб ўзингники қилиб олма. Уларнинг жаҳлини чиқарма, улар билан жанжаллашма.

2. Кичкина укаларингни қўрқинчли ва бўлмағур ҳикоялар билан қўрқитма.

3. Агар кичик укаларингнинг дарсларига ёрдам беришга кучинг етса, ёрдам бер.

Ҳикоя

Исмоил одобли ўқувчи. У ўзидан кичик укалари ва сингилларини яхши кўра-

ди. Ҳар доим бирга ўйнайди, бирон нарсасини қизганмайди, меҳрибонлик қилиб, уларни хурсанд қилади. Ёши катта бўлишига қарамасдан, уларни ўзига яқин тутати ва худди тенгқуридек муомала қилади. Кунларнинг бирида синглиси қўғирчоғи билан кичкина аравага ўтириб, ундан боғда сайр қилдиришни сўради. У рози бўлиб аравани торта бошлади. Бундан синглиси ҳам, ўзи ҳам жуда хурсанд бўлди. Онаси бу ҳолни кўриб унга:

– Эй Исмоил, синглинг хурсанд бўладиган ишни қилишинг жуда яхши. Бу аканинг вазифасидир, – деди.

Бахил савдогарнинг оқибати

(Ибратли ҳикоя)

Кадимги замонда ёмон феълли хасис савдогар бозорда айланиб юриб, саккиз юз тилла тангаси бор ҳамёнини йўқотиб қўйди. Ҳар томонга зир югуриб, ҳамёнини сўраб-суриштирди, лекин ҳеч кимдан дарагини эшитмади. Шунда у ким ҳамёнимни қайтариб берса, унга юз тилла мукофот беришини эълон қилиш учун бозорга жарчи юборди. Йўқолган бу ҳамённи Вали исмли

бир этикдўз топиб олганди. У ниҳоятда ҳалол киши эди.

Эгаси топилгунча ҳамённи сақлаб қўйишга қарор қилди. Жарчининг гапи рост эканига ишонч ҳосил қилгач, савдогарнинг олдига бориб унга ҳамённи топширди. Савдогар бахил, ёлғончи ва бировга яхшилиқни раво кўрмайдиган ярамас одам эди. У йўқолган ҳамёни топилганига қанчалик хурсанд бўлмасин, буни билдирмади. Дарҳол ҳамёнини очиб санаб кўргач, бечора этикдўзга тухмат қилиб шундай деди: “Шундоқ ҳам оладиган пулингни аллақачон олиб бўлибсан!”. Вали этикдўз савдогарга шундай дебди: “Оғзингизга қараб гапиринг! Мен фақир кишиман, аммо ёлғончи, ўғри эмасман! Ваъда қилган пулингизни беролмасангиз, мени ўғирликда айбламанг”.

Нопок савдогар Вали этикдўзга тухмат қилиб, ҳатто иккови маҳкамага (қозихонага) боришди. Икки томон сўзини эшитган қози савдогарнинг алдаётганини сизди ва уни қаттиқ жазоламоқчи бўлди. Қози ғазабини билдирмай шундай деди: “Савдогар ҳамёнидан юз олтин танга олинганини даъво қилаяпти, этикдўз эса ҳамёндан ҳеч нарса олмаганман, деб айтаяпти. Мен ҳар иккиси-

нинг сўзига ишонаман, икковининг ҳам гапи рост. Шунинг учун этикдўз топиб олган бу ҳамён бошқа одамники, ҳамён то эгаси чиққунича маҳкамада туради”. Бахил савдогар этикдўзга қилган ишидан афсусланди, аммо энди кеч эди...

Устоз отангдек улуг!

Азиз болалар! Устозни ҳурмат қилиш сизнинг бурчингиздир. Баъзи китобларда устознинг ҳаққи ота-она ҳаққидан кейин туриши айтилган. Чунки ота-онангиз дунёга келишингизга сабабчи бўлса, устозингиз, қадрли муаллимингиз оқ-қорани танитади, ўқиш, ёзиш ва фикрлашга ўргатади. Шундай экан, устозни ҳурмат қилиш ва унга миннатдорлик изҳор қилишимиз лозим.

Устозга ҳурмат билан муомалада бўлиш қаторида ундан ҳол-авҳол сўраш, бирон иш буюрса, дарҳол бажариш лозим. Шунингдек, камтарона муносабатда бўламиз, ҳеч қачон устоздан ўзимизни катта тутмаймиз. Чунки унинг ёши, илми ва тажрибаси ҳам бизникидан кўпроқ. Устозни беҳурмат қилмаслик ва ҳаққини адо қилиш талаб этилади.

Ота-онамизга қилган яхшиликларни, албатта, устозимизга ҳам қилишимиз керак. Бундан ташқари, уларга яхшилик сўраб дуо қилишимиз ва дуоларини олишимиз, айтганларини беътибор қолдирмай адо этишимиз лозим. Баъзи ёмон болалар устозларини хафа қиладилар, вазифаларни вақтида бажармай, ўртоқлари билан дарсда гаплашиб ўтириб, муаллим сўзига қулоқ тутмайди. Азиз болалар, унутмангки, устозини хафа қилган ва уни ранжитган болалар ҳаётда яхшилик ҳам, барака ҳам топмайди. Зеро, биз устозимизни ҳурмат қилиб, ундан кўп билимларни олсак, ҳаётда қоқилмаймиз. Устозимиз биз учун маърифат зиёсидир. Устоз қадри катта ҳаёт бошлаб, бирон касб бошини тутиб, яшай бошлагандан кейин билинади. Ана ўшанда мактаб даврида билим олмагани, агар билим олганида, устозининг панд-насиҳатларига қулоқ тутганида, яхшироқ ишларда ишлаб, яхшироқ пул топиши мумкинлигига афсусланади. Аммо энди кеч бўлганини, ҳаётни орқага қайтариб бўлмаслигини билиб, ўзидан-ўзи хафа бўлади.

Эй фарзанд, сенга илм ўргатаётган устоз меҳрини қозониш учун қуйидагиларга амал қилишинг керак:

1. Устозингдан олдинда юрма.

2. Устозинг ўрнига ўтирма.
3. Устозинг олдида рухсатсиз гапирма.
4. Малол келадиган бўлса, дарс вақтида кўп савол берма.
5. Дарсга кеч келма.
6. Устозингни безовта қилма.

Ҳикоя қилинишича, Имом Бухорий бобомиз бир муддат Маккаи мукаррамада дарс олишига тўғри келади. Бир зиёратчи у зотнинг Бухорои шарифдаги бир устозидан салом ва мактуб келтирганида устоз юртидан келганини билиб, у билан қучоқ очиб кўришади ва унга ҳурмат бажо келтиради. Сўнг салом хабарини эшитганида, Бухорои шариф томонга юзланиб, саломга алик олиб, устози ҳақиқа дуо қилади. Кейин мактубни икки қўллаб олиб, эҳтиром билан хатни ўқийди.

Қаранг болалар, қандай ибратли воқеа?! Демак, устоз ўзидан узоқ жойда бўлса ҳам унинг ҳузурида тургандек ҳурмат бажо келтириш ва уни доим эъзозлаш лозим экан.

Ҳикмат

Бир ҳакимдан:
 – Нима учун устозингни отангдан ҳам яхши кўрасан? – деб сўрашди.

– Устоз абадий тириклигимнинг сабабчиси, отам эса ўткинчи ҳаётимнинг сабабчиси-дир! – деб жавоб қилди у.

Одамларни ҳурмат қилиш

Куйидаги одобларга риоя қилиш одамларни ҳурмат қилиш жумласидандир:

1. Саломни ошкора бер, кўришганда табас-сум қилиб, очиқ чеҳрали бўл. Чунки юзни буриштириш ва кибр одамларда сенга нисбатан нафратни пайдо қилади.

2. Ўзингга яхши кўрган нарсани одамларга ҳам яхши кўр ва ўзингга раво кўрмаган нарсани одамларга ҳам раво кўрма. Ўзига ёққан нарсани ўзгалардан қизганиш ва ёқтирмаган нарсани бировларга бериш одобли болалар иши эмас.

Агар автобус ёки трамвайда ўтирган бўлсанг, ўзингга етарли жойдан ошиғини банд қилма. Чунки бошқа одамнинг ўтиришига халақит берасан. Унутма, жамоат транспорти ёлғиз сеники эмас, унда бошқа одамларнинг ҳам ҳақи бор.

3. Сенга гапираётган одамга овозингни баланд кўтарма. Агар улар ота-онанг, ўқитувчинг каби сендан ёши улуг ва мартабали ки-

ши бўлса, сенга гапираётган пайтда унинг сўзини бўлма.

4. Ўзинг ёки машинанг овозини баландлатиб уни тез ҳайдаш билан одамларни безовта қилма. Чунки йўлда ёш болалар, заифа аёллар ва қариялар бор. Сенинг бу қилиғинг уларга озор беради.

5. Камбағални камбағаллиги учун таҳқирлама, бечораҳол, ногирон ёки баданида бирон айби бор кишиларни масхара қилма. Балки ўша одам учраган касалликдан сени саломат қилгани учун Аллоҳга шукр қил.

6. Бирон кишини у ёмон кўрадиган лақаб билан чақирма. Дўстларинг ва тенгдошларингга лақаблар тўқима. Чунки бу уларнинг дилига озор етказди.

Болалар лугати

Ҳурмат – иззат, эҳтиром, сийлаш, қадрлаш; обрў-эътибор.

Таҳқирлаш – нафратланиш, жирканиш, менсимаслик, ҳақорат, камситиш, хўрлаш.

Заифа – 1. Кучсиз, ожиза.

2. Хотин, рафиқа, аёл.



Нақадар ёмон иш

(Ибратли ҳикоя)

Абулҳасан ривоят қилади: “Биз Набий алайҳиссалом ҳузурларида ўтирган эдик. Даврадан кимдир туриб кетди, бироқ оёқ кийимини унутиб қолдирди. Даврадагилардан бири унинг оёқ кийими устига ўтириб олди. Ҳалиги киши бир оздан кейин қайтиб келиб, оёқ кийимини сўради:

– Биз кўрмадик, – дейишди. Пойафзал эгаси безовталаниб қолди. Сўнг унинг оёқ кийими устига ўтирган киши:

– Мана оёқ кийиминг, – деди.

Шунда Пайғамбар алайҳиссалом:

– Мусулмон кишини безовта қилиш нақадар ёмон иш! – дедилар.

– Мен ҳазиллашдим, – деди у киши.

Расули Акрам яна ўша гапларини такрорладилар.

Одамларнинг ҳурмати нима билан ўлчанади?

Дунёдаги барча одамлар ирқи, ранги, дўриниши ва кийимидан қатъи назар

тенг ҳуқуқлидир. Бири бошқасидан асло устун эмас. Аммо улар ичида эътиқоди кучли, илмли, одоб-ахлоқлилари ҳурматга сазовордирлар.

Инсон қадр-қиймати ҳеч қачон мол-дунё билангина ўлчанмаслиги керак. Чунки бойлик доимий эмас, киши ўзи хоҳламаган тарзда мол-мулкидан айрилиб қолиши мумкин. Яна бойлик ёмон ва ёвуз одамларга ҳам берилиши мумкин. Шунинг учун фақат бойлигини эътиборда тутиб, бирон инсонни яхши деб айта олмаймиз. Аммо ўзи одобли, диёнатли бўла туриб, бой ва сахий бўлса, бу жуда яхши.

Инсон қадри яна ташқи кўриниш, чиройга қараб белгиланмайди. Биламизки, ташқи кўриниш ёш ўтган сари ўзгариб боради. Ёшлигида чиройли бўлган одам қариганида қадри тушиб қолиши керакми? Йўқ, ким ёшлигида ҳам, қариганида ҳам одоб-ахлоқли бўлса, эътиқодини мустаҳкам сақласа, ўша киши энг ҳурматли одамдир. Агар унинг бойлиги ва чиройи бўлмаса ҳам. Бироқ кимнинг бойлиги, чиройи, ҳашаматли уйлари ва фарзандлари бўлсаю, ўзи ёмон, қўпол муомалали ва пасткаш бўлса, ҳеч қачон уни яхши инсон дея олмаймиз. Бундай одамларга бой-

лиги ва чиройини деб яхши муомалада бўли-
нади, агар ўша нарсалар ундан кетса, у ҳур-
матини ҳам йўқотади.

Хулоса шуки, азиз болажонлар, инсон қад-
ри бойлик, чирой ва насл-насаб билан белги-
ланади, дейдиганлар қаттиқ адашади. Балки
ким эътиқодли, одоб-ахлоқли ва илмли бўл-
са, инсонлардан яхшилигини аямаса, ўша энг
яхши ва энг ҳурматлидир.

Чиройли муомала - бола зийнати

Азиз болажонлар, чиройли муомала
нималигини биласизларми? Чиройли
муомала сабр-тоқат, одоб ва юмшоқлик би-
лан муомала қилиш, биров ёмонлик қилса,
кечириб, яхшилик қилса, унга раҳмат айтиш
ва уларга ёрдам бериб, зарарни кетказишга
ҳаракат қилишдир. Чиройли муомала сўз ва
амал билан бўлади.

Қуйидагилар гўзал муомала жумласидан-
дир:

1. Тижоратчилар билан муомала қилганда
омонатли бўлиш. Яъни, ёлғон гапирмаслик,
хиёнат қилмаслик ва уларга очиқ чеҳра би-
лан муомала қилишдир.

2. Ҳунарманд одамлар олган буюртмаларни пухта қилиши ва ваъда қилинган вақтга риоя этиши керак.

3. Табиб касалларга мулойим муомалада бўлиб, уларга ғамхўрлик қилсин.

4. Бажариш вақти етганда ҳар ким ўз зиммасидаги бурчни кечиктирмасдан бажарсин, чунки бу нарса одамлар кўз олдида унинг қадрини кўтаради.

5. Ўқувчи мактабда ўртоқларига нисбатан одобли бўлиши, ўзини катта тутмаслиги ва биронтасига озор етказмаслиги керак.

6. Ҳар бир инсон қўшнисига нисбатан одобли бўлиши, уни ҳурмат қилиши, касал бўлса, уни бориб кўриши, агар кўринмай қолса, ҳолидан хабар олиши, ундан бирон нарсани қарз олган бўлса, уни ўз вақтида қайтариб бериб, яхшилиги эвазига раҳмат айтиши керак.

7. Фикрига қарши чиққан одам билан юмшоқлик ва мулойимлик ила мунозара қилсин. Чунки бу нарса унинг қалбини юмшатади.

8. Сен ёмонликни яхшилик билан даф қил. Чунки бу нарса душманингни дўстга айлантиради.

Ҳадиси шарифларнинг бирида: “Сизлар-

нинг менга энг суюклироғингиз энг ахлоқи гўзалроғингиздир”, дейилган.

Насиҳатлар

1. Қўлингдан яхшилик келмаса, ёмонлик қилишдан ҳам тийил.

2. Агар яхши гапинг бўлмаса, тилингни бўхтон ва гийбат билан булғама.

3. Яхшилик йўлида чекилган меҳнат ерда қолмайди.

4. Бирор кимсага катта яхшилик қилган бўлсанг ҳам, уни кичик деб бил, биров сенга яхшилик қилган бўлса, уни катта деб бил.

Олим бўлган чўпон

(Ибратли ҳикоя)

Эй фарзанд, сен панду насиҳатларга қулоқ солсанг ва улардан ибрат олсанг, яхшилаб амал қилсанг, дилинг доимо шод бўлади, кундан-кунга ўсаверасан.

Айтишларича, Луқмони ҳакимникига бир гуруҳ кишилар меҳмон бўлиб келишди. Ундан ҳикматга оид нарсалар ҳақида сўрашди. Шунда келганлардан бири:

– Эй ҳаким, сен фалон жойда чўпонлик қилган киши эмасмисан? – деб сўраб қолди.

– Ҳа, ўша чўпонман, – деб жавоб берди ва:

– Ҳозир кўриб турибсанки, ҳакимман, – деди.

– Бу даражага қандай эришдинг? – сўради у.

Луқмони ҳаким унга:

– Тўғри сўзлаш, одамларга яхшилик қилиш, омонатга хиёнат қилмаслик, ёлғон сўзламаслик, беҳуда гапирмаслик, мусибат ва қийинчиликларга мардона чидаш ва ўзини камтар тутиш туфайли! – деб жавоб берди.

Зиёрат қилиш одоби

Муҳаббатни оширадиган ва дўстликни мустаҳкамлайдиган сабаблардан бири байрамлар, дам олиш кунларида, сафарга бормоқчи бўлганда ёки сафардан келганда, касал бўлганда ўзаро бир-бирини қутлаб, зиёрат қилиб туришдир.

Зиёрат қилишда риоя қилинадиган бир қанча одоблари бор. Жумладан:

1. Зиёрат қилиш учун муносиб вақт танлагин. Бу ухлаш, овқатланиш ёки бошқа иш билан машғул бўлинадиган вақт бўлмасин.

2. Бориши ҳақида олдиндан хабар бериш (бу асло манманликка кирмайди, “мени муносиб кутишга ҳаракат қилинглари”, деган маънони англатмайди. Балки уларни олдиндан огоҳлантирилса, мезбонлар ноқулай аҳволга тушиб қолмайдилар).

3. Агар зиёрат учун маълум вақт тайин этилса, унга риоя қил. Ундан эрта ҳам, кеч ҳам борма.

4. Агар бирон уйга кирмоқчи бўлсанг, олдин уй эгасидан рухсат сўра. Агар уй эгаси сенга энг яқин киши бўлса ҳам.

5. Уйга кираётганда сени қарши олаётган кишига салом бер.

6. Уйга кираётганингда йўлингда дуч келган нарсалардан кўзингни ерга қаратиб ўтгин. Ўтирган пайтингда уй жиҳозлари ёки деразаларига аланглаб кўп қарама. Шунингдек, ўзингга лозим кўрилган жойда ўтир.

7. Гапираётганингда ўрта овоз билан гапир. Фойдали сўзлар билан чеклан.

8. Олдингга қўйилган овқатни ёмонлама.

9. Уй эгасининг хурсандлиги ёки ташвишига шерик бўл. Хурсанд вақтларида табрик-лаб, ташвиш чекаётганида унга далда бўл.

10. Узоқ ўтирма. Чунки уй эгасининг бошқалар билан ҳам ваъдаси ёки қиладиган ишлари бордир.

11. Касал кўришга борганингда ҳам узоқ ўтирма ёки кўп гапириб уни қийнаб қўйма. Унинг олдида фақат хурсанд ва хотиржам қиладиган сўзларни гапир.

12. Ўзингдан зериктириб қўядиган даражада кўп зиёрат қилма. Ёки бутунлай алоқани узиб қўядиган даражада зиёратни камайтириб юборма.

13. Сени зиёрат қилишга келган кишининг юзига очиқ табассумли бўл. Унинг олдига меҳмонларга аталган нарсалардан қўй ва кетаётганида уни эшиккача кузатиб чиқ.

14. Зиммангдаги вазифани бажариш ва орадаги дўстликни сақлаб қолиш учун зиёрат қилган кишини сен ҳам зиёрат қилиб тур.

Болалар лугати

Зиёрат – ташриф, табаррук жойларга сафар қилиш, яқин кишиларни ва ёши улуғ кексаларнинг ҳолидан хабар олиш.

Далда бўлиш – руҳиятни кўтариш, куч-қувват ва ғайрат бағишлаш; ёрдам, ҳимоя.

Зиммадаги вазифа – ўзига юклатилган вазифа.



Ҳикмат

Бирор жойга борганда ортиқча эзмала-
ниб узоқ ўтирмаслик ва ўтиришда эса
фақат керакли сўзларни гапириш одамнинг
қадр қийматини оширади.

Яхшиликнинг мукофоти

(Ибратли ҳикоя)

Чўпон Аҳмад тоғанинг ғам-ташвишлари
кўп эди. У урушнинг оғир йилларини
сира унута олмайди. Чунки худди шу йил-
ларда ўзининг қадрдонларини йўқотган эди.
Турмуш ўртоғи вафот этиб, ўғли дараксиз
кетган, шаҳардаги ишидан ажрагандан кейин
қишлоқда чўпон бўлиб ишлаётган эди. Бир
куни йўл четида қўйларини боқиб турганида
бир касалманд йигитни шаҳарга кузатаётган
одамларни кўриб қолди. Афти-башарасидан
унинг камбағаллиги билиниб, калта камзул-
да совуқдан қалтираб турарди. Шунда чўпон
Аҳмад тоға неча йиллардан бери устидан еч-
маган чакмонини унга кийгизиб қўйди.

Касалхона йўлакчасида шифокор ташхи-
сини кутиб турган касалманд йигит бир ки-
шининг елкасига қўлини қўйиб “ота” деб ча-

қирганини сезди. Касалманд йигит бундан ажабланди ва бошини кўтариб унга қаради. Дастлаб “ота” деб чақирган бу йигитни танимади. Йигит ҳам ҳайрон бўлди ва ундан узр сўраб шундай деди: “Сиз кийган бу чакмон мен неча йиллардан бери кўрмаган отамнинг чакмонига ўхшар экан, мен сизни отам деб ўйлабман, кечирасиз”.

Касалманд йигит ундан: “Отангиз ким эдилар?” деб сўради ва бироз гаплашиб ўтиргандан кейин билдики, у чакмонини берган чўпон Аҳмад тоғанинг ўғли экан. Шунда унга: “Чиндан ҳам бу чакмон отангизники, сиз адашмадингиз”, деди. Шифокор кўригидан ўтгандан сўнг касалманд йигит чўпон Аҳмад тоғанинг шифохонада шифокор ёрдамчиси бўлиб ишлайдиган ўғли билан қишлоққа қайтди. Шундай қилиб, чўпон Аҳмад тоғанинг яхшилиги ўғлининг топилишига сабаб бўлди.

Уйимизга меҳмон келганда...

Эй азиз фарзанд, агар уйингга меҳмон келса, “хуш келибсиз”, деб уни очиқ чехра билан кутиб ол. Меҳмонни очиқ юз билан кутиб олиш катта зиёфат билан баробардир.

Меҳмондорчилик одобларидан бири шуки, меҳмон олдига кирганда, чиқаётганда ёки таом ейиляётганда очиқ юзли, ширин сўзли ва хушфеъл бўлиш лозим. Меҳмонлар олдига бирон кишига қаттиқ гапирилмайди ва бировга танбеҳ берилмайди. Чунки меҳмон буни ўзига офир олиб, мезбон мендан хафа бўлдимикан, деган хаёлга бориши мумкин.

Азиз болажонлар, агар уйимизга меҳмон келса, ота-онамизга ёрдамлашишимиз, меҳмон кутишга кўмаклашиб юборишимиз керак. Зеро, одобли болалар доим ота-оналарига кўмаклашадилар.

Меҳмон келганида болалар катталар билан саломлашгач, бошқа хонага чиқиб ўртоқлари билан ўйнайдилар, меҳмонлар гапсўзига ўзлари изн бермагунча қулоқ солмайдилар. Меҳмон келганида дастурхонга қўйилган қанд-қурс ва бошқа қуруқ меваларга қўл узатишдан сақланиш керак. Беодоб болалар дастурхонга берухсат қўл узатиб, уйидагиларни хижолатга қўяди. Одобли болалар меҳмонлар билан саломлашиб бўлгач, дарҳол бошқа хонага чиқиб, бирон хизматга чақирилса, хизматни илдам бажаради. Меҳмонлар кетаётганида улар билан одоб ила хайралашилади, “Яна келиб ту-

ринглар”, “Яхши етиб олинглар”, деб уларга яхшилик тилайди.

Сахий Абу Ҳанифа (Ибратли ҳикоя)

Имом Аъзамнинг Куфада яшайдиган уйи баланд эди. Муҳташам саройларни эсга соларди. Бир куни у зотнинг ҳузурига бир киши келиб:

– Эй имом, ўзингиз олим бўлсангиз-у, яна дунё дабдабасига берилишингиз қандай бўлади? – деди.

– Уйимни ҳамманинг уйдан баланд қурдирганимга келсак, Куфага келган камбағаллар биринчи менинг уйимга кўзлари тушиб, ҳаммадан бой одам экан, деб ўйлашлари ва тўғри меникига меҳмон бўлишлари учундир, – дебди улуғ имом.

Савол берувчи имомнинг донолигига тан берибди, ҳурмат билан унга таъзим қилибди ва шогирд тушибди.

Рухсат сўраш одоби

Азиз болалар, бирон жойга боришдан олдин ота-онадан рухсат сўраш керак. Уларнинг рухсатисиз ёки айтмасдан кетиб қолиш дуруст эмас. Чунки ота-онамиз бизлардан хавотир олишади. Яна улар биз билмаган нарсаларни биладилар. Агар биз борадиган жой хатарли бўлса, у ерга боришдан қайтаришади. Шунинг учун ҳар доим уларнинг рухсати билан кўчага чиқиш керак. Ўз уйимиздан бошқа уйларга, ҳатто қўни-қўшни ёки қариндошлар уйига киришдан олдин, албатта, рухсат сўраш керак. Эшик тирқишидан мўралаш ёки чақирмасдан тўғри уйга бостириб бориш одобсизликдир. Ташқарида чақиргач, олдига одам чиқишини кутиб турилади. Агар рухсат берилса, ичкарига кирилади. Шунингдек, ота-онамиз ўз уйларида бўлган вақтларида ҳам олдиларига киришдан аввал “Ота ёки она, кирсам майлими”, деб рухсат сўраш керак. Рухсат олмасдан тўғридан-тўғри олдиларига кириб бориш одоби болага ярашмайди.

Бундан ташқари, оила даврасида катта ёшлилар суҳбатлашаётганларида бирон

фикр айтмоқчи бўлсанг, олдин “Мен ҳам гапирсам бўладими?” деб рухсат сўраб, сўнгра гапириш керак. Аммо катталар сўзини бўлиш ё уларнинг суҳбатига изнсиз аралашиш асло тўғри эмас.

Болалар луғати

Рухсат сўраш – изн сўраш, бирон ишни қилиш учун розилик олиш.

Мўралаш – тўсиқ, тирқиш ёки тешик орқали ичкарига қараш.



Ожиз одамларга меҳрибонлик қилиш

Эй фарзанд, Аллоҳ куч-қувват ва тансоғлик ато этган ёки мол-дунё ва шон-шуҳрат берган кишилар мана шу неъматлар эвазига шукр бажо қилишлари учун ожиз ва заиф кишиларга ёрдам бериш лозим. Шунинунутма:

1. Агар ота-онанг ёшлари улғайиб, сенга муҳтож бўлиб қолсалар, уларга меҳрибонлик кўрсат ва эҳтиёжларини қондирадиган даражада уларга пул бериб тур. Чунки улар

ҳам сенинг бахтли бўлишинг учун ўзларини кўп ҳаёт лаззатларидан маҳрум этганлар.

2. Агар одамлар кўп чиққан автобусда бўлсанг ва бирор кекса, касал, заиф кимса ёки аёл ўтиришга жой топа олмаса, дарҳол ўрнингдан туриб уларга жой бер.

3. Агар сенинг хизматкоринг бўлса, унга тоқатидан ортиқ иш юклама, ҳақоратлаб ва хорлаб унга озор берма, уни етарли овқат ейишидан маҳрум этма ва уни уриб азоблама.

4. Агар уйда уй ҳайвонлари бўлса, уларни қийнама, етарли таом ва сувини бер.

Ожизларга меҳрибонлик олийжанобликдир

1. Агар оиласи ва бола-чақаси таъминотига қийналиб турган камбағал одамни кўрсанг, унга ёрдам қўлини чўзишинг ва болалар тарбиясида унга кўмаклашишинг керак. Чунки болалари яхши тарбия олмаса, улар бировлар молини ўғирлайдиган ўғри ва жиноятчига айланиши мумкин.

2. Агар сен келажакда бир оиланинг бошлиғи (отаси) вафот этиб, боқувчиси йўқот-

ганини ва илгари азиз бўлиб, кейин хорланиб қолганини билсанг, қўлингдан келганича уларга ёрдам беришинг керак.

3. Агар сен бир одамнинг чўкаётганини ёки ёнғин ичида қолганини ёки унга бир ваҳший ҳайвон ҳужум қилаётганини кўрсанг ва ёрдам беришга қодир бўлсанг, эвазига ҳеч қандай мукофот ва раҳмат кутиб ўтирмай унга ёрдамга шошилишинг керак.

Садоқатли хизматкор мукофоти

(Ибратли ҳикоя)

Бир бойнинг ўттиз йилдан кўпроқ хизмати қилган бир хизматчиси бор эди. Ниҳоят, бу хизматчи ёши улғайиб, хизматга ярамай қолди. Шунда бойнинг болаларидан бири деди:

– Эй ота, нима учун мана бу фойдаси тегмайдиган кучсиз хизматчини бўшатиб, ўрнига бақувват хизматчини олиб келмаймиз?

– Эй ўғлим, бу одам ёш ва бақувват вақтидан бери бизга садоқат билан хизмат қилиб келди. У ёшлигинида сизларни елкасида кўтариб, улғайгунингизча сизларга келган озорларни қайтарарди. Мана энди қуввати кетиб, кучдан қолганида уни ҳайдаб

юбориш одамгарчиликдан эмас. Мен яқинда унинг ишини бажарадиган қувватли хизматкор олиб келаман. У эса боғдаги ҳужрасида яшайверади. Энди бизга омонат ва ихлос билан хизмат қилгани эвазига уни тақдирлаш учун бирон иш қилишга мажбур қилмайман, — деди отаси ўғлига.

Болалар луғати



Садоқат — дўстлик, бирдамлик, самимийлик ва вафодорлик.

Мукофот — тақдирлаш, рағбатлантириш, совға, тортиқ.

Озор — азият, зарар, ҳақорат, азоб, жабр.

Дўст танлаш ва уларни ҳурмат қилиш

Эй фарзанд, сен ўзинг учун яхши дўст танла. Зеро, сен қандай бўлсанг, дўстинг ҳам шундай бўлади. Аксинча, дўстинг қандай бўлса, сен ҳам унга ўхшайсан. Шу сабаб яхши ва одобли болалар билан дўстлашиш керак. Дўстликни мустаҳкамлаш, унинг узоқ давом этиши учун эса дўстлар бир-би-

рига содиқ, ҳурмат кўрсатувчи ва бир-бирининг сирини сақловчи, душманлардан ҳимоя қилувчи бўлади. Дўстлар хурсандчилик кунларида ҳам, хафалик кунларида ҳам доим бирга бўладилар. Фақат хурсандчилик кунларида атрофида айланиб, қийин вақтларда бир-бирларини тарк этиш ҳақиқий дўстлик эмас. Дўстнинг қандайлиги қийин ва оғир вақтларда билинади.

Эй фарзанд! Сен дўстинг билан тенг бўл, ҳеч қачон ўзингни ундан баланд қўйма, доим камтарин бўл, ўзингга раво кўрган нарсани унга ҳам илин. Яъни, ўзинг яхши кўрадиган нарсани дўстингга ҳам бер. Ўзинг ёқтирмайдиган нарсани унга берма! Кўп ёру биродарлар, ҳақиқий дўстлар орттир. Чунки уларнинг одамга фойдаси кўп. Чин дўст таянчдир. Кимнинг таянчи бўлса, ўша бақувват ҳисобланади. Бақувват кишининг бахт ва давлати мустаҳкам бўлади. Ўзига дўст топа олмаган киши одамларнинг энг ожизидир. Бундан ҳам ожизи эса олдинига бирон дўст топади-ю, кейин уни ҳам йўқотиб қўяди. Сен доим ёмон иш қиладиган, сўзида турмайдиган ва ваъдасини бажармайдиган одамни дўст тутма. Чунки у арзимас нарсани деб сенга хиёнат қилади. Сенга яна бир маслаҳат: ёлғончи билан дўст ту-

тинма. У мисоли саробдир: яқин нарсани узоқ, узоқ нарсани яқин қилиб кўрсатади.

Яна бир маслаҳатим шуки, аҳмоқ билан дўст тутинма! Чунки у доим сенга фойда ўрнига зарар келтиради. Шундай экан дўст танлашда шошилма, энг яхши, покиза ва қалби офтобдек ва одоб-ахлоқли болаларни ўзингга дўст қилиб танла.

Фойдали насиҳатлар



1. Умар ибн Хаттоб шундай деди: “Инсонларга чиройли дўст бўлиш ақлнинг ярмидир. Билмаганини чиройли тарзда сўраш илмнинг ярмидир. Чиройли тадбир қилиш ҳаётдаги бахтнинг ярмидир”.

2. Одамнинг дўсти кўп бўлса, душмани кам бўлади.

3. Дўсти кўп кишининг юраги тоғдек.

4. Чин дўстликка қилич ҳам бас келолмас.

5. Сохта дўст – очик душмандан ёмон.

6. Модомики, менинг дўстим душманим билан кўп ўтирган экан, мен уни ҳеч дўст деб билмайман. Чиндан ҳам заҳар аралашган шакардан сақланиш керак. Илонга қўнган пашшадан эса қочмоқ керак.

7. Ҳар нарсанинг янгиси, аммо дўстнинг эскиси яхши.

8. Ҳар кимнинг дўст ёки душманлиги оғир кунларда билинади.

9. Бир ҳаким шундай дейди: “Дўстинг берган маслаҳат туфайли иш тутсанг-у, бироқ натижа ёмон бўлиб чиқса, сен дўстнингни маломат қилма, унга: “Сен айтгандек қиламан, деб ишим чаппасига кетди, нега сенга маслаҳат солдим-а!” демагин. Чунки яна иш юзасидан унга маслаҳат солсанг, маслаҳати тўғри бўлса-да, оқибати ёмон бўлишидан қўрқиб, сенга айтмайди.

10. Синалмаган дўст ва синалмаган душманга ишониш катта хатодир.

Жамият олдидаги вазифалар

Маълумки, одамлар жамоат бўлиб яшайди. Шундай экан, уларнинг бир-бирлари олдида вазифа ва мажбуриятлари бор. Жамият аъзолари ўртасидаги муносабат қоидаларига риоя қилинганида жамиятда тартиб бўлади, одамлар тинч-хотиржам ва бахтли ҳаёт кечирадилар.

Биринчи навбатда ҳар бир инсон ҳурмат-эҳтиромга лойиқ эканини билиб олишимиз керак. Инсон зотини камситиш, жонини хатарга қўйиш, мулкани топташ ва иззат-обрўсини тўкиш асло мумкин эмас. Агар ким шундай қилса, катта жиноятга қўл урган билан баробардир. Ҳар қандай жамиятда ўғрилиқ қилган, одамлар мулкани ноҳақ тортиб олган ва алдаган қаттиқ қораланади. Бу нарсага муқаддас динимиз Исломда ҳам қаттиқ эътибор берилган. Динимизда ўғрилиқ ва одамлар шаънини оёқ ости қилиш ҳаром ишлардан экани таъкидланган.

Ҳурматли фарзандлар, жамият олдидаги вазифаларни санаб ўтар эканмиз, беихтиёр “давлат мулки” деган тушунча ёдимизга келади. Давлат мулки бу миллат мулкидир. Унда барчанинг ҳақи бор. Шу сабаб одобли болалар давлат мулкани ўғирлаши, унга зарар бериши керак эмас, балки уни ўз мулкидек қўриқлаши лозим. Сен мактабдаги ўқув жиҳозларини, парта ва дарсликларни қанчалик авайлаб-асрасанг, давлат мулкани сақлаган, ўзингга ва жамиятга фойда келтирган бўласан.

Болалар лугати

Жамият – бирлашма, ташкилот; кишилар жамоаси (“жамият” ва “жамоат” сўзлари бирига яқин маънони англатади).

Жиноят – айб, гуноҳ, жиноий иш, ёмон оқибатларга олиб борувчи зарарли хатти-ҳаракат.

Шаънини оёқ ости қилиш – ҳурматини топташ, обрўсини тўкиш.



Жонзотларга шафқатли бўлиш

Эй фарзанд, одобли боланинг қалби инсонларга ва жамики жонзотларга нисбатан меҳр-шафқатга тўла бўлади, биронтанинг кўнглига озор етказмайди, ҳатто ҳайвонларга ҳам зарар бермайди. Ҳайвонларда инсон учун фойда кўп. Мол гўштидан ширин таомлар пиширилади, сути ичилади, териси ва жунидан кийимлар тикилади. Бир жойдан бошқа жойга боришда унга минилади. У деҳқонга беминнат дастёр ва ёрдамчидир: ерини ҳайдаб бе-

ради, суғориш чархпалакларини айлантиради ва оғир юкларини манзилга етказди ва йиғилган ҳосилни уйга ташиб келтиради. Шунинг учун биз жонзотларга меҳрибон бўлиб, мулойимлик билан муомала қилишимиз керак. Чунки улар ҳам ҳис қилади, агар урилса, жони оғрийд. Лекин буни гапира олмайди. Баъзи нодон ва жоҳил одамлар от-уловини юришдан бош тортса, бошига калтак билан уради. Бу эса уларнинг ҳақини поймол қилишга киради. Инсон қалбидаги меҳр-муҳаббат унинг имон-эътиқодига боғлиқ. Имони кучли одам барча тирик жонзотларга меҳр-шафқатли бўлиши табиийдир. Кўнглида кири бор ёмон кимсалар ҳайвонларга шафқат нималигини унутади, уларни бекордан-бекор қийнайдилар, урадилар ва ҳақоратлайдилар.

Пайғамбаримиз алайҳиссалом айтадилар: “Бир одам йўлда кетаётганида жуда чанқабди, ниҳоят бир қудуқни кўриб, унинг олдида бориб, ундан сув олиб ичиб чанқоғини қондирибди. Шу пайт бир ит тилини чиқариб, чанқоқликдан намли тупроқни ялаётган экан. У одамнинг раҳми келиб: “Бу ит ҳам менга ўхшаб чанқабди”, деб қудуққа тушиб, маҳсисига сув тўлдириб итга ичирибди. Унинг бу ишидан Аллоҳ рози бўлибди ва уни кечирибди”.

Ҳайвонлар инсонлар фойдаланишлари учун яратилган. Ҳар бир ҳайвондан бирон ишда фойдаланилиб, уни тоқати кўтармайдиган юмушларни қилишга мажбурланмайди. Ҳайвонларни вақтида едириб, ичиришга эътибор бериш, уларни оч-наҳор ва сувсиз ташлаб қўймаслик керак. Шунингдек, уларни кучлари етмайдиган ишларга мажбурлаш, калтаклаш, юзларига уриш, исканжага олиш, сўкиб-ҳақоратлаш, оч ва сувсиз ҳолда қолдириш гуноҳдир. Қушларнинг уясини бузиш, полапонини олиб қўйиб, онасини чирқиллатиш ҳам яхши эмас. Ҳайвон зоти бизнинг фойдамизга яратилган экан, фойдаланишдан бошқа мақсадларда уларни эрмак учун қатл этиш, шунчаки ўйин қилиб бирон нарса билан пойлаб, уларга озор бериш яхши иш эмас. Ёмон болалар тош ва таёққа ўхшаш нарсалар билан чумчуқ ва кабутарларга шикаст етказди ёки бир оёғини боғлаб осмонга учуриб ўйнайди. Азиз болалар, унутмайликки, бу ишнинг жавоби ва масъулияти бор. Бир қушни ўлдирган бола бир куни бу қилмиши учун албатта жавоб беради. Шундай экан, ҳайвон ва қушларга зарар келтирмаслик ва уларга нисбатан меҳрибон бўлиш керак.

Қуйидагилар жонзотларга мулойимлик қилиш жумласидандир:

1. Унга етарли озуқа бериши.
2. Озуқаси, танаси ва жойлари тозалигига эътибор бериш.
3. Устига оғир юкларни юклаш ва дам бермасдан тўхтовсиз ишлатиш каби тоқатидан ошиғини унга мажбурламаслик.
4. Уни уриб, ўйнаб, боласидан ажратиб олмаслик.
5. Етарли миқдорда дам бериш ва касал бўлса даволатиш.

Мушукка озор берган бола (Ҳикоя)

Бир бола уйига келганда у ерда ухлаб ётган мушукни кўриб эшикни беркитди. Шунчаки ўз кўнглини хушлаш ва эрмак учун мушукнинг орқасидан қувиб қўлидаги калтак билан уни ура бошлади. Мушук эса бир жойдан бошқа жойга сакрар, жонини қутқариш учун ҳар тарафга қочарди. Натижада у хонадаги чинни идишлардан бирини ерга тушириб, синдирди. Бундан бола бадтар газабланиб, мушукни беаёв ура бошлади. Мушукнинг жони оғриб, бутун кучини тўп-

лаб, боланинг ўзига чанг солди ва унинг юзини юмдалаб олди. Буни кутмаган бола эшикка қараб қочди ва ёрдам сўраб бақира бошлади. Мушук эса фурсатни бой бермай уйдан қочиб кетди. Шу билан боланинг юзи бир умр тиртиқ бўлиб қолди.

Навоий бобомиз ибрати (Ибратли ҳикоя)

Навоий бобомизнинг ҳар кунги одатлари шу эдики, аср намозини адо этгандан кейин намозда бўлмаганларни сўраб-суриштирар, бетоб бўлганлар ёки ҳожатмандлар бўлса, улардан ҳол-аҳвол сўрар, уларга беҳад меҳрибонликлар кўрсатарди.

Бир куни бу одатига хилоф равишда намоздан кейин тезлик билан ўз боғлари томонга қараб кетди ва бирор жойда тўхтамади. Одамлар бундан ҳайрон бўлдилар.

Ҳазрат Навоий бу ҳолни шундай изоҳлади:

— Мен масжидга келаётганимда, фалон жойда таҳорат олган эдим. Намозда турганимда елкамда бир чумоли ўрмалаётганини кўрдим. Билдимки, таҳорат олган жойимда у менга илашган экан. Мабодо у менинг елкамдан тушиб, озор топса ва инига йўл то-

полмаса, шу сабабдан уволига қоларман, деб қўрқдим. Шунинг учун намоздан кейин тезлик билан таҳорат олган жойга бориб, уни ини олдига қўйдим, озор етказиш ташвишидан қутулдим. Ҳазратнинг хизматидагилар бу ҳикояни эшитгандан кейин қай даражада жонзотларга раҳмдил эканидан ҳайратландилар ва дуога қўл очдилар (Хондамир, “Макоримул ахлоқ”).

Ёдда сақланг: Алишер Навоий – ўзбек мумтоз адабиётининг асосчиси, адабий тилимизни камолга етказган улуғ шоир ва мутафаккир.

Меҳрибон Ҳасан (Ибратли ҳикоя)

Киш кунларининг бирида Ҳасан нон сотиб олиш учун нонвойхонага борди. Уйига қайтиб келаётганида йўлда озғин бир итни кўрди. Гўё унинг қўлидаги нондан бир бўлак беришини ўтиниб сўраётгандек туюлди. Бу бечора итга ачинган Ҳасан ўзига-ўзи: “Агар бу итга нонлардан бирини

берсам, онам қаттиқ уришади”, деди. Аммо Ҳасан ўйлаб ўтирмасдан итга ёрдам беришга қарор қилди. Саватини қорга қўйди-да, бир бўлак нонни олиб майдалаб ит олдига ташлади. Нонвойхонадан чиқиб бу ердан ўтиб кетаётган бир киши Ҳасаннинг гапини эшитиб қолди. Ўзидаги бир бўлак нонни секин, билдирмасдан Ҳасаннинг саватига солиб қўйди. Ҳасан уйига келганида саватидаги нон камаймаганини кўриб ҳайрон бўлди. Агар Ҳасан мана бу ҳадисни билганида, бу воқеанинг моҳиятини яхшилаб тушуниб олган бўларди: “Кишининг молу дунёси қилинган садақадан камаймайди”.

Мушукка айланган шер (Ибратли ҳикоя)

Бир замонлар бир шаҳарда жиноятчи-ларни ваҳшийларча жазолаш усули жорий этилган экан. Шаҳар ҳокими жиноятчиларни оч қолган шерлар олдига ташлашни буюрган экан. Одамлар йиғилиб, шу жазонинг қандай ижро этилишини кўриш учун шер ётган қафас олдига келишаркан. Бир куни эгасидан қочиб кетган қулни жазолагани олиб келишибди. Бечора қулни ўн кун оч

қолдирилган бир шер олдига келтиришибди. Уни кўрган шер тўсатдан тўхтаб қолибди. Кейин қулнинг ёнига келиб унинг қўлларини ялай бошлабди, унга суйкалиб эркаланибди.

Йиғилганлар буни кўриб ҳайрон бўлишибди ва қулдан шер нима учун унга ҳужум қилмаганини сўрашибди. Шунда қул жазо бераётган кишиларга ва одамларга қараб шундай дебди: “Анча аввал мен бу шерга ўрмонда йўлиқиб қолдим. Оёғига учли, катта бир тикан кириб қолиб, уни роса азоблаётган экан. Мен унга ёрдам бердим, шу тиканни олиб ташладим, шундан бери биз дўст бўлиб қолганмиз”.

Одамларга қулнинг бу ҳикояси жудаям таъсир қилди. Улар қул билан шерни биргаликда озод қилдилар. Қизиги шундаки, шер қулга ҳудди унинг мушугидек эргашиб келар эди.

Саломлашиш одоби

Эй фарзанд, барча инсонлар наздида мақбул саналган одоблардан бири саломлашишдир. Чунки саломлашиш қалбларда хурсандчилик, хотиржамлик ва муҳаббатни пайдо қилади. Салом ҳар қандай офат, бало ва ёмонликлардан узоқ бўлиш маъноси-

дадир. Демак, салом берган киши бошқаларнинг ёмонликлардан узоқ бўлишини тилаган ва унга яхшилик сўраб дуо қилган бўлади. Эй фарзанд! Сен одамларни неча марта кўрсанг ҳам, улар билан саломлашишни ўзингга одат қилиб ол ва қуйидагиларга риоя қил:

1. Ухлашдан олдин, уйқудан турганда, уйдан чиқаётганда ва уйга кираётганда ота-онангга ва оила аъзоларингга салом бер ва уларнинг муҳаббатини қозон.

2. Агар уйда хизматчи бўлса, унга салом бер. Агар сендан олдин салом берса, унга алик ол. Шундай қилсанг, у сени яхши кўриб, ихлос билан хизмат қилади.

3. Дуч келган маҳалладошингга салом бер ва очиқ юзли бўл, уларнинг ҳурматига ва қийинчилик вақтларида меҳр-муҳаббатига сазовор бўласан.

4. Агар бир мажлисга кирсанг, ўтирганларга салом бер. Уларнинг ҳар бири билан қўл бериб кўришма. Фақат уй соҳиби ёки мажлис бошлиғи билан кўришсанг кифоя. Кейин ўзингга муносиб жойга бориб ўтир.

5. Мактабда ўртоқларингга салом бер, уларни ҳурмат қил, улардан ўзингни катта олма ва мактаб раҳбари ва устозларингга ҳар сафар кўрганингда табассум ва чиройли

одоб билан салом бер. Агар шундай қилсанг, улар тарафидан эътибор топасан.

6. Агар сенга биров салом берса, унга ундан ҳам гўзалроқ ёки ўшанга ўхшатиб жавоб бер.

7. Кичик каттага, турган ўтирганга ва уловда кетаётган пиёда одамга салом бериши одобдандир.

8. Овқат еяётган ва шу каби бирон иш билан машғул бўлган одамларга салом берма.

9. Ота-онангдан бошқа бирор кишининг қўлини ўпма.

Баъзи болалар “ассому алайкум”, деб чала салом берадилар. Болалар, шуни билингларики, “ассалому алайкум”, дегани “сизга тинчлик ва саломатлик тилайман” маъноси-ни англатади. “Ассому алайкум” эса “сизга ўлим бўлсин”, деганидир. Албатта, биз ўзимиз яхши кўрган инсонларга фақат яхшилик тилаймиз. Шундайми? Демак, саломни тўлиқ ва тўғри беришимиз керак. Яна “ассалом” дейиш ҳам етарли эмас. “Ассалом” тинчлик-саломатликдир. Аммо саломнинг ортидан “алайкум” қўшилмаса, бу тилак кимга билдирилаётгани маълум бўлмай қолади.

Азиз болалар, яна бир нарсани билиб олингларики, агар биронтаси сизларга чала салом берса ёки сизлар тушунмайдиган би-

рор тилакни билдирса, уларга “ва алайкум”, деб жавоб қайтарилади. Бу “сизга ҳам шунитилайман” деганидир. Шунда у сизга саломатлик тиласа, сиз ҳам унга саломатлик тилаган бўласиз. Агар душманлик маъносида бирон сўз айтган бўлса, унга муносиб жавоб қайтарган бўласиз.

Ҳикмат

Салом бериш одам учун омонлик демакдир. Салом берилса, жон ундан омонлик топади.

Ҳақиқий дўстлик қадри (Ибратли ҳикоя)

Аҳмад одобли ўқувчи. Бир куни у иситмалаб касал бўлиб қолди. Тузалгунигача ўрнидан туролмай ётди. Мактабдошлари ва қўшнилари уни кўриш учун келиб, соғайиб кетишини тилаб дуо қилишди. Отаси кўриш учун уйга келганлар ёки телефон орқали сўраганларнинг кўплигидан таажжубланиб, уларнинг биридан сўради:

– Сен Аҳмаднинг дўстимисан, сен уни яхши кўрасанми?

– Ҳа! – деб жавоб берди у.

– Сенга унинг қайси бир хулқи ёқади?

– Унинг юзидан ҳамиша табассум аримайди, дўстлари билан чиройли одоб билан кўришади ва биринчи бўлиб уларга салом беради, саломига мулойимлик билан жавоб қайтаради, кўринмай қолган кишилар ҳақида сўрайди ва касалларни бориб кўради.

Шундан кейин отаси ўғли ўз одоби ва мулойимлиги билан одамлар меҳрини қозонганини билди.

Сўзлашиш ва муомала одоби

Эй фарзанд, сен ўз юмушларингни бажаришда одамлар билан муомала қиласан. Бунинг учун сенга тил берилган. Сен тил билан бошқа жонзотлардан афзалдирсан. Шунинг учун сен чиройли дид-фаросатга риоя қилган ҳолда ва тўла одоб билан тилингни фақат фойдали нарсаларга ишлатишинг керак.

Бунинг учун қуйидагиларга риоя қилишинг лозим:

1. Агар бир одамга гапирсанг, ўртача овоз билан гапир, яъни сен билан гаплашаётган одам ранжиб қолмаслиги учун овозингни жуда баланд ҳам, паст ҳам қилма.

2. Ҳар бир киши билан даражасига қараб гаплашишга одатлан, ота-онанг, устозларинг ва бошлиқларинг билан гаплашганда тўла одобга риоя қил. Кичик укаларинг, уйдаги хизматчилар каби сен билан даражаси баробар кишиларга нисбатан юмшоқ ва мулойим бўлишга ҳаракат қил.

3. Чиройли, осон, мақсадни аниқ ифода этувчи сўзларни танла ва одамларга сўзингдан малол етмаслиги учун кўп такрор қилма.

4. Шошилмай гапир, қўлинг ва бошинг билан кўп ишора қилма. Сўзингни тинглашга мажбур қилиш учун сен гаплашаётган одамнинг бирон аъзосини ушлаб олма.

5. Ўзинг ҳақингда ва ўзингдаги фазилатлар ҳақида гапирма. Чунки одамлар ўзини мақтаган кишини ёмон кўрадилар.

6. Сергап бўлма ва сўзни фақат ўзингники қилиб олма. Чунки суҳбатдошинг сенга жавоб қайтара олмаслиги мумкин.

7. Сенга гапираётган одамни қўйиб бошқаси билан гаплашишга ёки китоб ва журнал ўқишга чалғиб кетма, сўзини тамомлашдан олдин суҳбатдошинг сўзини бўлма.

8. Агар суҳбатдошинг сўзидан бирон нотўғри нарсани топсанг, ёлғончига чиқариб ёки эътироз билдириб, уни хижолат қилма.

Чунки у озорланади ва сени ёмон кўриб қолади.

9. Агар биров сен биладиган бирон ҳикоятни гапираётган бўлса, сўзини бўлиб қўймаслигинг учун ҳикояни билишингни айтиб, уни ҳижолат қилма. Билсанг ҳам сабр билан тингла.

10. Агар бир гуруҳ одамлар ўзларига тегишли мавзуда гаплашаётган бўлишса, уларнинг гапига қўшилма. Фақат ўзлари сени суҳбатга таклиф қилишсагина, уларга бориб қўшил.

11. Жамоат жойларда баланд овозда гапирилмайди.

“Махзанул-улум” китобида сўзлашиш одоби ҳақида шундай дейилган: “Сўзлашиш одоби шундайки, сўзни кам сўзласин, чунки лақмалик тентакликнинг белгиларидан биридир. Киши айтмоқчи бўлган гапини ақл тарозисида ўлчамай туриб гапириши номақбулдир. Ҳакимлар: “Кўп ўйла, сўнг сўзла”, дейишган. Эҳтиёж пайдо бўлмасдан бир марта айтилган сўзни такрор гапирмасин. Бирор киши бирон воқеани баён қилишга киришса, эшитувчининг бундан хабари бўлса-да, хабардорлигини ундан яширсин. Чунки гапирувчи хижолат

чекиши мумкин. Ўзга кишидан сўралса, саволга жавоб бермасин. Агар савол кўпчиликка берилган бўлса, у мазкур саволга жавоб беришга қодир бўлса ҳам, ҳаммадан олдин жавоб беришга шошилмасин. Бирон киши жавоб берса, қониқарли бўлмаса ёки қўшимча қилишга қодир бўлса, оҳиста жавобини айтсин. Ўтиришда бўлаётган музокара ва мунозарага дахли бўлмаган ҳолда аралашмасин. Катталарга кинояли сўз айтмасин. Тушунилиши қийин бўлган сўзни мисоллар билан изоҳласин. Баҳс-мунозарада чегарадан ташқарига чиқмасин. Ҳар бир кишига у тушуна оладиган даражада сўзласин”.

Болалар лугати

Муомала – муносабат, алоқа, сўзлашув.

Номақбул – қабул қилинмайдиган, тўғри бўлмаган, номаъқул, нотўғри, хато.

Баҳс-мунозара – муҳокама, мунозара, тортишув; мусобақа, беллашув.



Фойдали насиҳатлар



1. Мулойимлик ризқ сари етакловчи калитдир.

2. Болалар ўз оталаридан мерос қилиб оладиган уч афзал нараса бор: хушмуомалалик, одоб ва садоқат.

3. Ҳақимларнинг айтишича, хушмуомалаликнинг ўнта белгиси бор. Булар: инсоф, ақл, илм, бағрикенглик, олийжаноблик, кўркам феъл, яхшилик, сабр, шукр, мулойимлик.

4. Хайрли ва савобли ишлар инсонни турли ҳалокатлардан асрайди.

5. Тили ширин одамнинг дўсти кўп бўлади.

6. Ўзингдан улуглар сенга раҳм қилишини хоҳласанг, ўзингдан пастларга раҳм қил.

7. Ҳақимлардан бири деди:

– Қадимий ҳикматларда айтилишича, инсон ўз яратилиш хосияти билан ҳайвонлардан афзал бўлди. Унга бир оғиз, икки қулоқ берилган. Шунинг учун у бир марта гапириши ва кўп марта эшитиши керак.

8. Ўйлаб сўзлаган кишининг сўзи тўғридир, ўринсиз кўп вайсаган тил шафқатсиз ёвдир.

9. Айтилган сўз отилган ўқдир, айтилгандан кейин уни қайтариб бўлмайди. Кўп сўзда кўп хато бўлади. Бирон жойга қадалган найзани чиқариб олса бўлади, аммо дилга қадалган сўз захрини чиқариб бўлмайди.

10. Сўзловчи баъзида адашади ва хато қилади, тинглаб турган заковатли киши уни тузатади ва тўғрилайди.

11. Сувнинг мазаси муз билан, ошнинг мазаси туз билан, одам яхшилиги сўз биландир.

12. Одам ўз фикрини тили орқали ифодалайди, тилдан чиққан сўзлари яхши бўлса, у эътибор топади.

Турли ҳолатларга қандай муносабат билдириш ҳақида

Азиз болалар, қуйидагиларни ёдда сақланг:

1. Таниш киши билан учрашганда: “Ассалому алайкум!” дейилади. Шунингдек:

2. Гап бошлашдан аввал: аҳволларингиз яхшими, соғмисиз!

3. Бирон ишни бошлаган кишига: сизга омад тилайман!

4. Янги кийим сотиб олганга: харидингиз баракали бўлсин, яхши кунларга кийинг!

5. Янги уйга кўчиб борганларга: янги уйингиз қутлуғ бўлсин, шу уйда хотиржам яшанг!

6. Кириб келган одамга: хуш келибсиз!

7. Меҳмон келганда: хуш келибсизлар, марҳамат, кириг!

8. Машинага чиққан одамга: йўлингиз бехатар бўлсин!

9. Ёрдам берган кишига: катта раҳмат!

10. Яхшилик қилганга: раҳмат, икки дунё саодатига эришинг!

11. Бирон нарса берган кишига: раҳмат, сизга кўпайтириб берсин!

12. Овқат еяётганда: ёқимли иштаҳа, олинглар, ош бўлсин!

13. Овқат еб бўлгандан сўнг: алҳамдулиллаҳ!

14. Овқат еб бўлгач, мезбонга: катта раҳмат, овқатингиз ширин бўлибди!

15. Беморга: тез соғайиб кетишингизни хоҳлайман.

16. Хавф-хатарни бошидан кечирган кишига: қайғуларингиз ортда қолсин!

17. Яхши хабар эшитганда: Ўзига шукр!

18. Ёмон хабар эшитганда: Аллоҳ асрасин!

19. Чақириққа (телефонга) жавоб беришда: ассалому алайкум, қулоғим сизда, эшитаман (ёки лаббай).

20. Уйқуга кетишдан олдин ота-она ва яқинларга: хайрли тун, яхши ётиб тулинглар!

21. Хайрлашиш вақтида: хайр, яхши қоллинг, яна учрашгунча омон бўлинг!

Ақлли боланинг жавоби

(Ибратли ҳикоя)

Подшоҳлардан бири ўз вазириникига меҳмонга борибди. Вазирнинг одобли, сўзи чиройли ўғли бор эди. Подшоҳ ўтиргач, ўша болани ёнига ўтказиб ундан сўрабди:

– Менинг уйим чиройлими ёки отангникими?

– Қачон подшоҳ отамнинг уйида бўлса, албатта отамнинг уйи чиройли! – деб жавоб берибди.

Кейин подшоҳ бармоғидаги қимматбаҳо узукни кўрсатиб ундан сўрабди:

– Бу узукдан ҳам чиройлигини кўрганмисан?

– Ҳа! Узук тақилган қўл узукдан чиройли, – дебди бола.

Подшоҳ унинг ҳозиржавоблигидан тааж-жубланиб яна сўрабди:

– Мендан кейин подшоҳ бўлишни истайсанми?

– Подшоҳнинг ўғли мендан кўра подшоҳликка ҳақлироқ, – дебди бола.

Бу жавобдан подшоҳнинг шодлиги янада ошиб, вазирнинг ўғлига берган тарбиясидан мамнун бўлибди.

Жамоат жойларда одобсизлик саналган ишлар

Хурматли болалар, одамлар кўп жойларда қуйидагиларни қилиш одобсизлик саналади. Уларни ёдингизда тутинг ва улардан узоқ бўлинг:

1. Жамоат жойларда овозини баланд кўтариб гапириш.
2. Теварак-атроф тозалигига беэътибор бўлиш.
3. Меъёридан ортиқ ҳазил-мutoйиба қилиш.
4. Одамлар орасида тишини тозалаш, қўлини оғзига уриш.
5. Оғзини катта очиб эснаш (эснаганда оғиз ўнг қўл билан беркитилади).
6. Жамоат орасида фақат ўз манфаати учун иш юритиш, кўпчиликни ўйламаслик.
7. Кўпчилик ичида бир одамни ёмонлаб, унинг айбларини очиш (аслида бирон кишининг айби кўринса, унинг ўзини четга чақириб, мулойимлик билан хатоси тушунтирилади. Агар одамлар орасида айтилса, у бун-

дан ноқулай ҳолатга тушиб, сизга душман бўлиб қолиши мумкин).

8. Кўпчилик орасида ўзини мақташ.

Тилни бефойда сўзлардан тийиш

Эй фарзанд, сен тилингни эҳтиёт қил, фақат фойдали гапларни гапир, беҳуда сўзлардан йироқ бўл. Шунда одамлар орасида суюкли бўласан.

Одамлар ичида суюкли бўлиб яшашинг учун қуйидаги насиҳатларга амал қилишинг керак:

1. Доим тўғри сўзлашга одатлан. Чунки одамлар ёлғончи деб танилган кимсалар билан муомала қилишни ва уларнинг сўзига қулоқ солишни хоҳламайдилар.

2. Агар сендан кичикроқ бўлса ҳам, одамларга гапирганда уларни ҳурмат қилишга одатлан. Чунки ўзингдан обрўси паст кишиларни камситишга тилинг ўрганиб қолса, ўзингдан улуғ кишиларга нисбатан ҳам одобинг ёмонлашади.

3. Дўстларингни сўкма, ҳақорат қилма ва уларни ёмон кўрадиган лақаблар билан чақирма. Чунки бу қабиҳ сўзлар тарбиянг ёмонлигига ишорадир.

4. Бирон кишини ўзи йўқлигида у эшитишни хоҳламайдиган гап-сўз билан эслама. Чунки ким одамларнинг айбини қидирса, одамлар ҳам унинг айбини қидирадилар.

5. Адоват солиш учун одамлар ўртасида ёмон гаплар тарқатадиган чақимчи бўлма.

6. Шарманда қилиб, айбларини ҳаммага ёйишни хоҳлаб одамларнинг сирларини фош этма.

7. Пайғамбаримиз алайҳиссаломнинг ушбу сўзлари доим қулоғингда турсин: “Қим Аллоҳга ва охират кунига иймон келтирган бўлса, яхши сўз гапирсин ёки жим турсин”.

Азиз фарзандлар, билингки, донолар шундай дейдилар:

– тилингни тий, сўзингни қисқа қил, бу тил тийилса, ўзинг ҳам ёмонликдан сақланасан.

– одам гапириши учун аввал унга савол берилган бўлиши керак. Агар сўралмаса, гапирмаслик керак.

– ҳикматнинг белгиси сукутдир ва эҳтиёжга яраша сўзлашдир.

– оз демак ҳикматга, оз емак саломатликка элтар.

– тилингга эҳтиёт бўлгин, бошинг омон бўлади, сўзингни қисқа қилгин, умринг узун бўлади.

– дунёда тилни сақлаш охиратдаги пушаймонликдан енгилроқдир.

Болалар лугати

Беҳуда – фойдасиз, маъносиз, бекор; амалга ошмайдиган, хом-хаёл, пуч; ўринсиз, ноҳақ.

Шарманда қилиш – уятли ҳолатга қўйиш, уялтириш.

Фош қилиш – ошкор қилиш, маълум қилиш, одамларга билдириш.



Ҳикматлар

1. Эй фарзанд, дунёда омон бўлай десанг, сергап бўлма, зарурат туғилса гапир, бўлмаса жимликни ихтиёр қил. Энг ёқимли хислат тилни сақлай билишдир.

2. Сергаплик ўз душманингдир, чунки у сенинг айбларингни ошкор этади, душманингни эса жойидан қўзғатади. Буни Муҳаммад Зеҳний шундай изоҳлайди: “Кўп гапиришдан сақлан, чунки кўп гапирсанг, яширин сирларинг ва камчиликларинг ўз-ўзидан очилиб қолади, жим ётган душманларинг эса хатойингдан фойдаланиб қоладилар”.

3. Гапиришдан кўра эшитишда фойда кўп, чунки эшитувчи ўзгалар гапидан ибратли сўз дурларини териб олади, билмаганларини ўрганади, ҳаётнинг яхши-ёмон нарсалари ҳақида тажриба ҳосил қилади.

4. Луқмони ҳакимдан:

– Беморга нима едирайлик? – деб сўрабдилар.

– Аччиқ сўздан бошқа нима едирсангиз едираверинглар, – дебди ҳаким.

Тилини тиймаган бола

(Ибратли ҳикоя)

Рустам ҳали ёш бола. Ҳар куни далада ишлайдиган отасига тушлик олиб боради. Бир куни олисдаги қоялар бағрида ноаниқ бир нарсани кўрди. Шунда Рустам кўтарилиб турган тошни ўзига ўхшаган бир бола деб ўйлаб, “бу ёққа кел”, деб бақирди. Қоялардаги тошлар орасидан ҳам “бу ёққа кел”, деган акс садо эшитилди. Рустам акс-садо нима эканини билмасди. Шунинг учун тепаликда бир бола тошлар панасига беркиниб, мени масхара қиляпти, деб ўйлади. Рустам яна шундай деб бақира бошлади: “Менга ўзингни кўрсат, бўлмаса афсусланиб қола-

сан!” Ҳалиги товуш ҳам “менга ўзингни кўрсат, бўлмаса афсусланиб қоласан!” деб жавоб қайтарди.

Бутун вужудини ғазаб эгаллаган Рустам яна бор кучи билан бақира бошлади: “Чиқ бу ёққа, қўрқоқ!” Яна худди шу сўзларни эшитгач чарчагунича тепаликка қараб чиқди. Тепаликда ҳеч кимни кўрмаган Рустам бу мағрур бола бошқа жойда беркиниб турибди деб ўйлади. Ўша лаҳзада у бу болани тутиб олса, боплаб адабини бериши мумкинлиги, бу қўрқоқ болада унга кўриниш учун журъат қилмаётганини ўйлаб, тилига келган сўзларни айтиб қояларга тирмаша бошлади.

Бирдан отасининг қорни қаттиқ очиб, пойлаб тургани Рустамнинг эсига тушиб қолди. Ахийри бу болани қидиришдан воз кечди. Далага етиб келганида отасига нима бўлганини айтиб берди. Отаси унга бир ҳикматли гапни эслатди: “Кимки фақат ўзи рози бўлган нарсаларни гапирса, ўзи норози бўладиган нарсаларни эшитади”.

Сир сақлаш

Азиз болалар қуйидаги насиҳатларни яхшилаб эслаб қолинглар:

1. Сир сақлаш бировга сир айтиб пушаймон бўлишдан яхши.
2. Бировнинг сирини очган киши сенинг сирингни ҳам бошқаларга етказди.
3. Суҳбатдош сирини фош қилиш энг ёмон айбдир.

Азиз фарзандим, маслаҳатим шуки, сенинг айбингдан хабар топиб, уни бировларга ошкор қилмайдиган, сенга яхшилик қилса, уни таъна қилмайдиган, унга яхшилик қилсанг, асло унутмайдиган болалар билан дўст тутин, шундай дўстни ардоқла, уни қадрла. Сир сақлай олмайдиган дўст бир куни сенга зарар келтириб қўяди.

Фойдали насиҳатлар



1. Дўстим, деб ишониб ҳар кимга сир айтма, эҳтиёт бўл.
2. Сирингни асло бировга айтма, чунки сенга ўзингдан бошқа жонкуяр йўқ.

3. Сиринг ичингда экан, у сенинг асирингдир, сендан ташқарига чиқса, сен унга асир бўласан.

4. Ўттиз икки тиш орасидан чиқишга муваффақ бўлган сир ўттиз икки маҳаллага тарқалади.

5. Кўп кишилар борки, улар ўз сирларини сақлай олмасликлари туфайли ҳалокатга дучор бўладилар.

6. Киши сўзига қулоқ тут, аммо дарров унга ишона қолма, юрак сирингни очма, яшириб махфий тут.

Бировларни ёмонламаслик

Азиз болалар, шуни билингки, бировларни ёмонлаш, улар ҳақида турли гап-сўзларни тарқатиш гийбат бўлади. Гийбат асл инсоний фазилатларга тескардир, одоб-ахлоқли бола бировларни ёмонлаш ва одамлар ҳақида нолойиқ сўз айтишдан сақланади. Гарчи бир одам ҳақиқатда ёмон бўлса, уни беҳуда тилга олавериш, айбини ошкор қилиш яхши эмас. Балки кишининг айбини ёлғиз ўзига айтиб, тузатишга ҳаракат қилиш яхшидир. Кўнгли қора одамлар киши айбини ҳамманинг ўртасида гапириб, биров-

ни уялтиришни хоҳлайдилар. Қалби пок инсонлар эса ўзига ўхшаган инсонлар ҳақида ёмон гапларни тарқатмайдилар.

Болалар лугати



Ғийбат – бировни камситиш, айблаш ва одамлар камчилигини ошкор этиш.

Тухмат (бўхтон) – бировни ёлғондан айблаш ва айбсиз одамга камчиликлар хос эканини даъво қилиш.

Изоҳ: ғийбат ва тухмат орасидаги фарқ шуки, одамларда бор камчиликларни улар йўқ вақтларда айтиш ғийбатдир. Масалан, бир одамнинг ранги қора бўлса ёки оёғи чўлоқ бўлса, уни ўзи йўқ вақтда “қора”, ёки “чўлоқ” дейиш ғийбатдир.

Одамларда йўқ камчиликларни ёлғондан уларга тегишли эканини даъво қилиш тухматдир. Масалан, биров ўғрилиқ қилмаса ҳам уни “ўғри”, дейиш тухмат бўлади.

Болалар, унутманг, ғийбат ва тухмат жуда ёмон одат бўлиб, иккиси ҳам катта гуноҳдир!

Азиз болалар, қуйидаги ҳикояни ўқиб чиқсангиз, ғийбатнинг қанчалик ёмон эканини билиб оласизлар.

Ғийбат эвазига қилинган яхшилик (Ибрatли ҳикоя)

Хасан Басрийга: “Бир киши сизни ғийбат қилди”, деб айтдилар. Ҳасан дарҳол ғийбат қилган кишига бир идишда хурмо юборди. У киши хурмони олгач, ўша заҳоти Ҳасаннинг олдига келиб, ундан: “Мен сизни ғийбат қилган эдим, сиз эса менга хурмо юборибсиз, сабаби нима?” деб сўрабди. Шунда Ҳасан Басрий унга: “Сен менга яхшилик юборган экансан, мен эвазига хурмо юбордим!” деб жавоб қилибди.

Бундан маълум бўладики, ғийбат қилинган одам ғийбатчига тўғри йўлни кўрсатиши керак, аммо ғийбат сўз ғийбатчига зарар етказди, унинг қилган савоб ишлари ғийбат қилинган одамга ўтади ва одамлар олдида ғийбатчининг юзи қора бўлади.

Чақимчилик иллaти

Хурматли болажонлар, чақимчилик ҳам жуда ёмон одатдир. Бирон ерда эшитган гапини тезда бошқа жойга бориб айтиш, одамлар ўртасига жанжал ва низо уруғларини сочиш чақимчиликдир. Қалби тоза ин-

сон бировдан эшитган гапини бировга айтмайди, жимлик ва сукут сақлашни ихтиёр этади. Агар биров унга гап ташиб келса, унга чиройли насиҳат қилиб, уни бу қилиғидан қайтаради. Одобли бола ўзи чақимчилик қилмаслиги билан бир қаторда бошқаларни ҳам бу ёмон ишдан қайтаради.

Болалар, шуни ёдда сақланглар: энг ёвуз ва ярамас одам шундай одамки, ўзгаларнинг айбини топишга интилади, гап ташиб, дўстларни бир-биридан айиради.

Саккиз хил таом ва бир оғиз ғийбат (Ибратли ҳикоя)

Бир киши Ҳасан Басрийнинг ҳузурига келиб, “фалончи сен ҳақингда номаъқул гапларни гапирди”, дебди.

- Қачон?
- Бугун.
- Қаерда?
- Уйида.
- Унинг уйида нима қилаётган эдинг?
- Зиёфатга борган эдим.
- Зиёфатда нима единг?

Ҳалиги одам саккиз хил таомнинг номини санабди. Шунда Ҳасан Басрий:

– Ўша одамнинг саккиз хил таоми қорингга сиғдию, бир оғиз сўзи сиғмадими? Тур, кет бу ердан! – деди ва гийбатчини олдидан қувиб чиқарди.

Мақтанчоқ бўлманг!

Инсон учун энг катта камчилик мақтанчоқлик қилиш ва ўз айбини кўра олмаслигидир. Зеро, ҳар қандай одам хато-камчиликдан холи бўлмайди. Шундай экан, азиз фарзандим, сен зинҳор мақтанчоқ бўлма, жуда зўр ишларни қилсанг ҳам кеккайма, ўзингни мақтама, сени бошқалар мақтасин. Ақлли бола ўзини мақтамайди. Нодон болалар эса биров улар қилган ишларни тан олмасалар ҳам, доим ўзини мақташга ҳаракат қилади. Агар сен яхши, билимли ва одобли бола бўлсанг, инсонлар сенинг қандай эканингни билишади, мақтанишга ва ўзингни кўз-кўз қилишга ҳожат қолмайди. Демак, ҳаётда камтар ва холис бўлиш инсонни юқори мартабаларни эгаллашига сабаб бўлади. Зеро, доно халқимиз бежизга “камтарга камол, манманга завол”, деб айтмаган.

Болалар лугати



Мақтанчоқ одам – ўзини-ўзи мақтайдиган, мақтанишни яхши кўрадиган киши.

Камтар одам – мақтанишни истамайдиган, ўзини бошқалардан паст оладиган, мағрурланмайдиган киши.

Холис одам – самимий, қалби тоза, беғараз, кўнглида кири йўқ, яхшилиқни бирон таъмасиз амалга оширувчи киши.

Ҳикмат

Баъзи ҳақимларнинг айтишича, тўрт нарсаси хунук, лекин яна тўрт нарсаси борки, ундан хунукроқдир:

1. Ёшларнинг гуноҳ қилишлари хунук, лекин қариларники бундан ҳам хунукроқдир;

2. Жоҳилларнинг дунё билан машғуллиги хунук, олимларники бундан ҳам хунукроқдир;

3. Барча инсонларнинг дангасаликлари хунук, олим ва талабаларники бундан ҳам хунукроқдир;

4. Бойларнинг мақтанчоқлиги хунук, аммо камбағалларники бундан ҳам хунукроқдир.

Баҳоуддин Нақшбанднинг каромати (Ибратли ҳикоя)

Муридлари ҳазрат Баҳоуддин Нақшбанддан каромат кўрсатишни сўрашибди. Ҳазрат ўринларидан турибди-да, енгил-енгил беш-олти қадам юриб, яна жойларига ўтирибди. Муридлар ҳайрон бўлиб қарашибди. Шунда ҳазрат Нақшбанд шундай дебди:

— Икки елкамда тоғдай-тоғдай гуноҳларни кўтариб, қушдай енгил юришимнинг ўзи каромат эмасми?

Болалар лугати

Каромат — ноодатий ҳодиса (каромат мўъжиза эмас. Зеро, мўъжизани фақат пайғамбарлар кўрсатишган. Валийлар эса каромат кўрсатишади).

Ҳазрат — жаноб, ҳурматли (бирон кишини ҳурматлаш маъносида унинг исми олдидан ёки исми ўрнига ишлатилади).

Мурид — издош, эргашувчи, шогирд.



Ўйнаш одоби

Эй фарзанд, ҳар бир инсон маълум вақтини спорт билан шуғулланиш ва ўйин ўйнашга сарфлаши керак. Бу унинг ишга бўлган ғайратини оширади, танасини бақувват қилади, ақлий қобилият ва иш унумдорлигини оширади. Спорт билан шуғулланиш болаларни дангаса ва танбал бўлишдан сақлайди.

Спорт ўйинлари ўқувчиларнинг соғлиги ва ахлоқига кўп фойда беради. Таълим-тарбия вазирлиги спорт ишларига алоҳида эътибор бериб, дарслик программаларида спорт ўйинлари учун ўқув соатлари ажратилган. Вазирлик томонидан бу соҳани ўргатадиган ўқитувчилар тайинланиб, ҳар йили мусобақалар уюштирилади ва унда ютиб чиққанлар учун мукофотлар белгиланади. Лекин ўйинларнинг фойдаси фақат қуйидаги одобларга риоя қилгандагина бўлади.

1. Ўйнамоқчи бўлган бола ўйин вақтида ўртоқлари билан гўзал одобларга риоя қилган ҳолда ўйнаши керак.

2. Ўйин вақтида ҳазиллашиб ёмон сўзлар ва уятсиз гапларни айтмаслик керак. Чунки

ким ўйин вақтида тилини ёмон сўзларга ўргатиб қўйса, жиддий турган вақтларида ҳам ёмон сўзларни тилга оладиган бўлиб қолади.

3. Агар икки гуруҳ ўйнаётган бўлса, бири ютиб чиқса, унисини мазаҳ қилиши ва устидан кулиши учун бири бошқасини ўзига душман санамасин.

4. Ўйнаётганлардан бири бошқасига озор бериш, уни уриш, кийимини йиртиш ёки ерга йиқитишга ҳаракат қилмасин. Чунки ўйновчи арзимас деб санаётган бу ишлар баъзида ўта ачинарли натижалар билан тугайди.

5. Футбол ва баскетбол каби одатий ўйинларни ўйнасин.

6. Ҳар бир ўйинда ўзининг ва ўзи билан ўйнаётган болаларнинг кийимларини йиртиш ва кир қилиб қўйишдан эҳтиёт бўлсин.

7. Овқат егандан кейин дарҳол ўйнамасин. Чунки бу нарса ошқозонга зарар қилиб, жисмни қийнаб қўяди.

8. Болалар ўйинларни меъёрида ўйнасинлар. Чунки чарчаб қолиб мактаб вазифаларини тайёрлашга куч топа олмасликлари мумкин.

9. Қурол-аслаҳа ёки гугурт каби уй жиҳозларига талафот етказадиган, копток каби

дераза ойналарини ва чироқларни синдирадиган нарсаларни ўйнамасин.

10. Ўйин учун муносиб вақт танласин ва одамлар дам оладиган ёки ухлайдиган, масалан пешин вақтига ўхшаган вақтларда ўйнамасин.

11. Шунингдек, ўйин учун муносиб жой ҳам танласин. Одамлар ва машиналар ўтадиган кўчаларда ўйнамасин. Боғлар ва оқар сувларга яқин, баҳаво жойлар ўйин учун энг яхши жойлардир.

Ҳикоя

Бир бола серқатнов катта кўчада ўйнашган одатланган эди. Бир куни у ўйнаётган тўп учиб, тез келаётган машина ҳайдовчисининг юзига тегди. Машина йўлдан чиқиб, пиёдалар йўлакчасига ўтиб, дарахтга урилиб, олди пачоқ бўлди. Тезда милиционер етиб келиб, ўйнаётган болаларни тутиб милиция бўлимига олиб борди. Кейин маҳкама машинага етган талафот учун боланинг отасига жарима тўлашга ҳукм чиқарди.

Вақтни тежаш ва умр қадрига етиш

Аҳмад тиришқоқ ўқувчи. Отаси вафот этиб, ҳатто унга мактабни битириб олишига ёрдам берадиган ҳеч нарса қолдирмай кетди. У ўқишини ташлаб бир савдогарга ишчи бўлиб ёлланди. Бўш вақтларида кечки мактабга қатнаб, таълим оларди. У қанча қийналса ҳам, ниҳоят ҳуқуқшунослик шаҳодатномасини қўлга киритди. Шундан кейин у савдогар хизматидан бўшаб, ҳимоячи-адвокат бўлиб ишлай бошлади. У тиришқоқлиги, вақтини зое кеткизмагани боис ҳеч қанча ўтмасдан обрўси кўтарилиб, номи ҳамма ёққа овоза бўлди.

Бу йигит вақтнинг қадрини билиб, ундан унумли фойдалангани учун катта ютуқларга эришди. Агар бўш вақтини ўйин-кулгига сарфлаганида, ҳеч ким уни танимасди ва камбағал ҳолда ҳаёт кечирган бўларди.

Сафар қилмоқчи бўлган киши поезднинг кетиш вақтига риоя қилмаса, кейинги поезд келишини кутиб вақти бекор кетади. Деҳқон ўз вақтида ерига экинни экмаса, қўшнилари ҳосилни йиғиштираётганини кўрганда пуншаймон бўлади.

Мана шундан кўряпсанки, вақтни тежаш дегани уни фойдали ўринларга сарфлаш демакдир. Яъни, сен вақтингни тартибга солишинг ва ундан унумли фойдаланишинг керак. Сен пулдан кўра кўпроқ вақтингни қизганишинг керак. Чунки ўтган озгина умр ҳеч қачон қайтиб келмайди.

Азиз болалар, сизлар вақтингизни тежаб, уни фойдали ишларга сарфлашга, умрни беҳуда кетказмасликка ҳаракат қилинг. Телевизорда бериладиган кино ва мультфилмлар сизни дарс қилиш ва бошқа фойдали ишлардан чалғитиб қўймасин. Асло телевизорга қарам бўлиб қолманг. Зеро, вақтини фойдали ишларга сарфлаган болалар келажакда, албатта, катта ютуқларга эришадилар.

Ҳадиси шарифларнинг бирида шундай тавсия қилинган: “Беш нарсадан олдин беш нарсанинг қадрига ет:

1. Қариликдан олдин ёшликни;
2. Касалликдан олдин соғлиқни;
3. Камбағал бўлиб қолишдан олдин бойликни;
4. Машғул бўлиб қолишдан олдин бўш вақтни;
5. Ўлимдан олдин тирикликни (қадрига ет)”.

Қуйидагилар ҳам вақтни тежаш доирасига киради:

1. Ҳар бир ишни ўз вақтида қил. Чунки ким бир ишни бошқа вақтга қолдирса, унинг ишлари кўпайиб кетади. Натижада уларни пухта қилолмайди.

2. Ҳар бир амал учун алоҳида вақт белгилашинг керак бўлади. Чунки вақтнинг ишсиз ўтиши умрнинг бефойда кетишидир.

3. Ўйнаш ва дам олиш учун алоҳида вақт ажрат. Чунки бир кунда бир соат ўйнаш ғайрат-шижоатни янгилайди ва ишлашга қувватни зиёда қилади.

4. Уйда бефойда ишлар билан шуғулланиб ёки кўчада болалар билан бекорчи гапларни гаплашиб ёзги таътилни бекор ўтказма. Балки унда ҳам ҳайвонот боғи ёки музейга бориш, футбол ўйнаш ёки одоб-ахлоққа ва ақл-заковатга фойдали китобларни, газета ва журналларни ўқиш сингари ишлар билан машғул бўл.

5. Компьютердан ўз ўрнида фойдалан, кўп вақтнинг компьютер ўйинларини ўйнаб ўтказма.

Болалар, унутмангки, ким вақтини зое кеткизса, бу вақт унинг зарарига ишлайди.

Болалар лугати



Тиришқоқ – ҳаракатчан, астойдил ҳаракат қиладиган, уздабурон, ғайратли ва шижоатли (дангасанинг тескараси).

Беҳуда кетказиш – бекор кетказиш, ўринсиз сарфлаш (вақт, пул ва бошқа нарсаларни).

Пухта бажариш – бирон ишни ўйлаб, мукамал ҳолда бажариш (“пухта” сўзи “пишиқ”, “тажрибали”, “моҳир”, “мустаҳкам”, “асосли” каби маъноларни англатади).

Мақоллар

1. Вақт ғанимат, ўтса надомат.
2. Вақтинг кетди, бахтинг кетди.
3. Гап кўп – умр оз.
4. Ёзда ишламаган қишда кесак ер.
5. Йўқотилган олтин топилар, йўқотилган вақт топилмас.
6. Ўтган вақт йўқолган олтиндан қиммат.

Ҳикмат

Абу Бакр Сиддиқдан (р.а.) шундай ривоят қилинади: “Уч нарсани уч нарса билан топиб бўлмайди:

1. Бойликни орзу билан топиб бўлмайди;
2. Ёшликни бўяниш билан топиб бўлмайди;
3. Соғлиқни дори-дармон билан топиб бўлмайди”.

Ёшлик қадрига етиш

Азиз болалар, ёшлик даври ғаниматдир. У жуда тез ўтиб кетади. Яқиндагина мактабда ўқиб юрган болалар кўз очиб юмгунча улғайиб, турли соҳаларда ишлайдилар. Хуллас, билган кишига вақт сувдек оқиб ўтиб кетади. Шу сабаб ёшликни қадрига етиш, уни фойдали ишлар ва машғулотлар билан ўтказиш керак. Жумладан, илм ва одобни, бирон касб-ҳунарни ўрганиш ҳар бир бола учун муҳимдир. Тўғри, болаларни вақти-вақти билан ўртоқлари билан ўйнашдан қайтарилмайди. Аммо болаликнинг ҳамма вақтини ўйин-кулгу билан ўтказиш тўғри эмас. Балки болалик чоғида илм олиш қай да-

ражада аҳамиятли эканини тушуниб етсак, ёшимиз улфайганида унинг мевасини кўра-миз. Ривоятларда келишича, табобат илмининг катта олими Абу Али ибн Сино 18 ёшига қадар жуда кўп илмларни эгаллаб, 20-25 ёшларида етук олимлик мақомини эгаллаган эди. Кўрдингизми, болалар, ҳар бир бола ёшлигини ғанимат билиб, бу вақтлардан унумли фойдаланса, катта бўлганида эгаллаган илми ўзига жуда кўп фойда келтиради.

Фойдали насиҳатлар



1. Ёшлик тошқин сув, сугориладиган экинзорингизни сугориб қолмасангиз ўтиб кетади. Кейин кексаликнинг кўзойнагини тақиб, игна билан қудуқ қазишдан иш чиқмайди.

2. Сизларда ёшлик куч-қуввати бор экан, уни зое кетказмасдан бурчингизни бажаришга сарфланг.

3. Ёшлик софлигини сақлаб қолишнинг энг яхши йўли – ёмон хислатларга кўнгилдан ўрин бермаслик, болаликни сақлаб қолиш. Болалик софлигини сақлаб қолган кишилар дунёда энг бахтлидир.

Кундалик ишларни тартибга солиш

Ишлаш, дам олиш ва бошқа зарурий юмушларни бажариш вақтларини тартибга келтириш юксалишнинг энг улуг дастуридир. Тартибсиз ва пала-партиш ишларда доим камчилик бўлади. Бу инсоннинг қоқлоқликка қараб кетишига, ишларидан унум ва барака кўтарилишига сабаб бўлади. Айниқса, ҳозирги тезкор замонда ҳар бир ишни ўз вақтида бажариш, дам олиш ва бошқа керакли юмушларга ҳам вақт ажрата билиш талаб этилади.

Тартибли яшаш инсон умрини баракали қилади. Вақт қадрини билмаган бола ўз қадрини ҳам йўқотади. Вақтнинг беш дақиқаси ҳам катта аҳамиятга эга. Чунки шу беш дақиқалар йиғилса, соатларга, соатлар кунларга, кунлар ҳафталар, ҳафталар ойларга, ойлар эса йилларга айланади. Умримиз йиллардан иборат. Шундай экан, умримизнинг кичик бўлагини ҳам беҳуда ишларга сарфламаслигимиз лозим.

Болалар лугати



Тартибга солиш – тартибли ҳолга келтириш.

Зарурий юмуш – керакли ва муҳим иш.

Пала-партиш – тартибсиз, бетартиб, чала-чулпа, ўйламай-нетмай қилинган иш.

Тежамкорлик

Алига отасидан катта бойлик мерос бўлиб қолди. Шу бойлик эвазига Али ва унинг оиласи отасидан кейин ҳам яхши яшай бошладди. Лекин у ўзини кўрсатишга ва бойларга ўхшашга ҳаракат қиларди. Шунинг учун у қимматбаҳо машина сотиб олди. Чиройли қасрдек ҳовлида яшашни истаб, ўйин-кулгуларга берилиб кетди. Натижада киримидан кўра кўпроқ пул сарфлай бошлади.

Пули қолмагач, баъзи банклардан қарз олишга ўтди. Ҳатто бўйнидаги қарзлари кўпайиб, қўл остидаги мол-мулкни бирма-бир сота

бошлади. Ниҳоят, унинг қўлида ҳеч нарса қолмади. Пулни беҳуда сарфлагани учун Алининг оиласи қийин аҳволга тушиб қолди.

Бунга иш оқибатини ўйламаган, замоннинг ўзгариб туришини ва ҳаётда кутилмаган ҳодисалар рўй беришини ҳисобга олмаган оила бошлиғи сабабчи бўлди. Натижада уни ўйламай қилган иши хорлик ва камбағалликка йўлиқтирди. Агар сарф-ҳаражатни камайтириб, бошқалардан қарз олмаганида ўзи ҳам, оиласи ҳам қийналиб қолмасди.

Азиз болалар, тежамкорлик пул сарфлашда ўртамиёна бўлишдир. Яъни, ҳаётда кутилмаган ҳодисаларни ҳисобга олмасдан қўлидаги пулларнинг ҳаммасини сарфлаб юбормасин, ўзи ва оиласига сарфлашда жуда бахиллик ҳам қилмасин. Мол-дунё йиғишга берилиб уларни таом, кийим, турар жой ва даволанишларига керакли нарсалардан маҳрум қилмасин. Агар шундай қилса, оиласи уни ёмон кўриб қолади.

Тежамкор одам пулини керагидан ортиқча нарсаларга сарфламайди. Ўн сўмга олинадиган нарса учун ҳовлиқиб, юз сўм сарфламайди. Пулни фақат керакли нарсаларгагина сарфлайди. Ҳар бир ишда ўртача йўл тутати. Агар ўн сўмга олиш мумкин бўлган нарсага

юз сўм ишлатаверса, бир куни пушаймон бўлади. Чунки ҳаётда тежамкорлик нималигини билмайдиганлар муҳтожликка тушиб қоладилар. Исрофгарлик пулдан баракани кетказди. Шунини унутманг, азиз болалар.

Қуйидагиларга амал қилиш тежамкор бўлишга ёрдам беради:

1. Ҳаражатнинг ҳар бири учун ўзингга муносиб миқдор белгила.

2. Мусибатлар пайтида сарфлаш учун кимнинг муайян қисмини жамғариб қўйишга эътибор бер.

3. Ортиқча дабдабаларга сарф-ҳаражатни кўпайтириб юборма. Масалан, қимматроқ машина сотиб олиш, ўйингоҳларни кўп зиёрат қилиш, янги чиққан кийим ва бошқа шу каби нарсаларга пулни бекорга сарфлаш демакдир.

4. Сендан пули кўп бойларга ўхшашга интилма. Чунки Аллоҳ инсонларни турли хил тоифа ва табақаларда яратган. Ҳамма бир хил бой ёки камбағал бўлмайди. Кимдир бой, кимдир ўртаҳол, яна кимдир камбағал бўлади. Сен ўзингдаги мавжуд нарсаларга шукр қил ва улардан тежамкорлик билан фойдалан.

5. Сенга берилган неъматлар қадрини билишинг учун ҳаётда сендан даражаси пастроқ одамларга назар сол.

6. Имкон қадар бировдан қарз олма. Чунки қарз олишга ўрганиб қолган киши ўзига камбағаллик ва ғам-ташвиш эшикларини очган бўлади.

7. Ўзингдаги ортиқча пулларни ишлатиб юборишдан қўрқсанг, биронта омонатдор кишига бериб қўй. Чунки пулнинг қўлингга яқин бўлиши ундан фойдаланишни сенга осон қилади.

Ҳикматда айтилишича, ким маслаҳатлашиб иш тутса, ҳеч қачон пушаймон бўлмайди. Ким тежамкорлик билан ўртача йўл тутса, ҳеч вақт камбағал бўлмайди.

Азиз болалар, бу маслаҳатлар сизларга келажакда жуда асқотади. Шу сабаб уларни ёдда тутинг.

Болалар лугати

Тежамкорлик — тежам билан иш тутиш, исроф қилмаслик.

Сарф-ҳаражат — ишлатиладиган пул, маблағ.

Исрофгарчилик — исроф қилиш, исрофга йўл қўйиш, беҳуда сарфлаш, увол қилиш.



Исрофдан сақланинг!

Азиз болалар, исроф тежамкорликнинг зиддидир. Исрофгарлик ақлга зид ишдир. Исроф деганда кераксиз нарсаларга беҳуда пул сарфлаш тушунилади. Исрофгарликнинг охири ҳалокат ва зиён. Исрофчи одам қанчалик бой бўлмасин, барибир оқибатда камбағалга айланади. Чунки исрофчи учун ҳар нарсанинг эшиги очиқ бўлади. Бу эшикдан камбағаллик ва муҳтожлик ҳам кириб келади.

Болажонлар, ота-оналаримизнинг эртадан кечгача ишлаб пул топишларига эътибор қаратайлик. Уларга бу иш осон эмас. Шундай экан, улар топган пулни қадрлайлик, пулни беҳуда нарсаларга сарфламайлик. Шунда ота-онамиз биздан хурсанд бўлишади.

Қандай пул топиш ва уни қаерга ишлатиш борасида муқаддас Ислом динимиз таълимотларида керакли кўрсатмалар берилган. Аввало, пул ҳалол йўл билан топилиши керак. Бировларни норози қилиб топилган пул, масалан ўғрилик қилиб топилган пул ҳалол эмас. Шундан кейин ҳалол йўл билан топилган пулни ҳалол ишларга, эзгулик йўлига

сарфлаш керак. Ҳалолдан топиб гуноҳ ишларга, ёмонлик йўлига сарфлаш ҳам нотўғри.

Энди яна бир нарсасага эътибор қаратайлик, пули бўла туриб уни керакли нарсаларга сарфламаслик бахилликдир. Зеро, қўлидаги пулни оила аъзоларига, камбағал ва муҳтож кишиларга, хайрия ишларига сарфламаётган киши айна бахилдир. Бундай кишининг пули борлигидан нима фойда бор? Зарур бўлганида ҳам пулини сарфламай, фақат кўпайтириш пайида бўлишдан фойда йўқ. Бунинг акси-чи, пул топиб, уни кераксиз нарсаларга сарфлаб юбориш ҳам асло тўғри эмас. Ушбу ҳолатларнинг ҳар иккиси ҳам хатодир. Энг тўғриси ўртача йўл тутишдир. Яъни, оила аъзолари ва камбағалларга керакли даражада сарф қилиш ва ортиқча сарф-харажатдан тийилиш инсонни комиллик даражасига олиб чиқади. Ким ўртача йўлни тутса, камбағалликдан ҳам, исрофгарчиликдан ҳам сақланади.

Жуда кўп кишилар исроф аслида нима эканини билмаганлари учун неъматларни исроф қиладилар. Баъзилар фақат пул тўланадиган нарсаларни тежаш керак, деб тушунадиган ва текин ёки арзон неъматларни хоҳлаганча ишлатаверадилар. Бу нотўғ-

ри. Чунки неъматларнинг қадри инсонлар наздидаги қадри билан эмас, балки Яратган Аллоҳ даргоҳидаги қадри билан ўлчанади. Мана бир мисол, сувни олайлик. Кўпчилик одамлар анҳор тўла сув, уни хоҳлаганингча ишлатаверасан, деб тушунадилар. Аслида ичимлик суви энг қадрли ва бебаҳо неъматдир. Дунёдаги аксар одамлар бунга амал қилмаётганлари боис ҳозирда ичимлик суви муаммо даражасига чиқиб бормоқда. Баъзи мамлакатларда ичимлик суви жуда қимматбаҳо нарсага айланиб улгурди. Шундай экан, биз ҳар бир неъмат қадрига етишимиз керак.

Болалар лугати



Эзгулик йўли – яхшиликка йўлловчи йўл.

Хайрия ишлари – саховат, эҳсон, муҳтожларга ёрдам қилиш.

Қадрига етиш – аҳамият бериш, эъзозлаш, бирон нарса ёки кимсанинг ҳурматига яраша муомалада бўлиш.

Фойдали насиҳатлар

1. Шамини кундузи ёндирган одамнинг тунги қоронғу бўлади.

2. Пулини беҳуда исроф қилган одам огир кунларда хор-зор бўлади.

3. Муҳтож бўлмаганга садақа бериш исроф ҳисобланади.

4. Вакиллари исроф касаллигига йўлиққан миллат шубҳа йўқки, бало ва ҳалокатга учрайди. Агар дунё тарихига назар солсангиз, дунёдаги қавмларнинг nobud бўлиш сабабларидан бири шу исрофгарликдир.



Бахилликдан узоқ бўлинг!

Хурматли болажонлар, юқорида неъматлардан тежамкорлик билан фойдаланиш лозимлиги ва исрофдан сақланиш кераклиги айтилди. Баъзи инсонлар тежамкорликни бахиллик ва исрофни сахийлик, деб тушунадилар. Бу нотўғри тушунчадир. Чунки тежамкорлик ҳеч қачон бахиллик саналмайди. Тежамкор беҳуда сарф-харажатдан сақланув-

чи, фақат энг керакли нарсалар учун пул ва бошқа нарсаларни ишлатувчи кишидир. Бахил эса энг керакли жойларга ҳам пул ишлатишни хоҳламайди. Тежамкорлик мақталган хислатдир. Бахиллик эса қораланади. Болалар, мана шу фарқни яхши ажратиб олинглар.

Яна бошқа одамлар исрофни сахийлик билан чалкаштириб юборадилар. Исроф неъматларни беҳуда сарфлашдан иборат бўлиб, албатта, бу қораланган хислатдир. Сахийлик эса бағрикенглик бўлиб, пулни лозим бўлган миқдордан биров кўпроқ сарфлашни билдиради. Шунингдек, қарз олган одам қарзини тўлашга қийналиб қолганда ҳам унинг муддатини узайтириш ё бўлмаса, қарзидан кечиб юбориш ҳам сахийликка киради. Сахийлик зинҳор исроф эмас.

Болалар лугати



Хислат — сифат, хусусият, фазилят.

Бахил — зиқна, хасис, бировга нарсасини бермайдиган.

Сахий — қўли очиқ, саховатли, ҳимматли, ҳеч кимдан нарсасини аямайдиган.

Фойдали насиҳатлар

1. Уч нарсадан уч нарсани топса бўлади: сабрдан нажот, саховатдан улуглик ва адолатдан галаба (Хожа Аҳрор Валий).



2. Ҳар ганийки, тириклигида эҳсонидан кўнгулларни шод қилмагай, ўлгандан сўнг ани кимса дуо ила ёд қилмагай (Алишер Навоий).

3. Саховат шундай бир буюк сифатки, уни доим мақтов билан эслайдилар.

4. Сахий одам халққа дунёни сувдек оқизиб улашса, халқ унинг теварагига сувдек оқиб, йиғилиб келади.

5. Юмшамас кўнгилни сахий юмшатади, етиб бўлмас муродга сахий киши эриша олади.

6. Одамлар муҳаббатини ўзингга жалб қилмоқчи бўлсанг, сахий бўл, саховат сени севикли қилади.

7. Сахийлик жуда яхши хислат, уни ҳеч қўймаслик керак, лекин ўзганинг моли билан сахийлик қилмаслик керак.

Тўртга бўлинган олма (Ибратли ҳикоя)

Чор аскарлари асирга тушган шайх Шомил устидан кулиш учун бир неча кун унга на бир бурда нон ва на бир қултум сув берибдилар. Сўнг қип-қизил чиройли олмани олдиларига қўйишибди. Уларнинг ўйлашича, оч ва ташна шайх Шомил олмага ташланиб, очофатларча ейиши, улар эса уни масхара қилиб кулишлари керак эди. Аммо орадан яна бир неча кун ўтибди ҳамки, шайх Шомил олмага қўл урмай, уни томоша қилиб ўтира-верибди. Бу ҳолдан ҳайратга тушган уч рус аскари олмани нега емаётганини сўрашибди:

– Менга бир пичоқ келтирсангиз, – дебди шайх. Аксарлар пичоқ келтиришибди. Шайх Шомил олмани қўлига олиб тўрт қисмга бўлибди. Уч қисмини уч аскарга бериб, энг кичик бўлагини ўзига олибди...

Бахиллик оқибати (Ибратли қисса)

Бир солиҳ кишининг мевазор боғи бор эди. У боғнинг ҳосилга кириб, мева беришини кутар, мевалар пишганидан кейин,

камбағалларни чақириб, мевалардан узиб, уларга улашар эди. Шу тариқа унинг боғига барака кирди. Боғ мўл-кўл ҳосил берар эди. Ҳар гал боғдаги мевалардан камбағалларга кўпроқ бергани сайин ҳосил ҳам йилдан-йилга кўпайиб бораверарди. Солиҳ киши қилаётган ишидан мамнун бўлиб, вақти-соати келиб вафот этди. Боғ унинг ўғилларига мерос бўлиб қолди. Аммо улар:

– Боғимиз меваларини камбағалларга нима учун берар эканмиз? Бу йилдан бошлаб, унинг меваларини ҳеч кимга бермаймиз, – дедилар. Уларнинг ичида ақлли ва солиҳ фарзанд бор эди. У акаларига:

– Аллоҳдан қўрқинглар! Отамизнинг яхши одатини тўхтатиб қўйманглар, – деди. Қолганлари эса:

– Йўқ, булар бизнинг ҳаққимиз, анави текинхўрларнинг ҳаққи эмас. Агар улар озгина олишса ҳам, насибамиз камайиб қолади. Худо ҳаққи, бу йил ҳеч кимга ҳеч нарса бермаймиз! – дейишди.

Шу кечаси боққа ёндирувчи бўрон ёғилди. Ҳаммаёқ куйиб, кулга айланди. Боғ эгалари бундан беҳабар ухлаб ётишарди. Улар тонг отиши билан боққа бориб, меваларни узиб олишмоқчи ва камбағал-мискинлардан буни

сир тутмоқчи бўлишди. Тонг арафасида бир-бирларини имо-ишора билан билдирмай чақирдилар. Ҳеч ким сезмаслиги учун оёқ учида юриб кетишди. Бир-бирлари ортидан аста-секин оёқ учида юриб боққа қараб боришди. Боққа кираётиб бирлари:

– Худога шукр, мискинлардан биронтаси ҳам бизни пайқаб қолмади, – деди.

Лекин қайси кўз билан кўрсинларки, дарахтлар яшин ургандек куйиб, қорайиб кетган ва мевасидан асар ҳам қолмаган эди.

– Э воҳ! – деб юборишди. – Янглишдик, қоронғида адашиб бошқа боққа кириб қолдик. Бу бизнинг боғ эмас-ку?! Энди нима қиламиз!?

Шунда оқил фарзанд деди:

– Йўқ! Бу боғимизнинг худди ўзгинаси. Сизлар камбағалларни унинг ҳосилидан маҳрум қилмоқчи бўлганларингиз учун ҳам бу боғ куйдириб юборилди!

Ўртача бўлишни одат қилинг!

Болалар, ҳар бир ишда ўртача йўлни танлаш зарур. Зеро, ҳаддан ошиш ҳам ва ўртачадан камайтириш ҳам нуқсон саналади. Ҳар бир ишда мўътадил бўлишга ин-

тилган одам инсоф ва адолат билан иш ту-тади. Масалан, овқатланаётган бола очкўз-лик қилиб кўп таом еб юборса, қорни оғриб қолиши ва яна уйқучи бўлиб қолиши мум-кин. Бунинг акси бўлса-чи? Жуда кам ов-қат еган бола қуввати кетиб, мактабга бора олмаслиги ва бир пасда қорни очиб қолиб, илм қулоғига кирмаслиги мумкин. Шу сабаб овқатни меъёрида ейиш керак. Чунки очо-фатлик одамнинг моддий ва маънавий ҳо-латини бузади. Буни уйқу мисолида ҳам кў-риш мумкин. Кўп ухлаш болани дангаса қи-либ қўяди. Кўп ухлаган боланинг қўли ишга бормайди. Ҳадеб ухлайверганидан ялқовлик танасига ўрнашиб олади. Яна кўп ухлаган болалар ўз вазифаларини вақтида бажара олмайди ва устозидан танбеҳ эшитади. Агар кам ухласа-чи? Кам ухлаш ҳам болаларнинг соғлиғи ва руҳий ҳолатига таъсир кўрсата-ди. Одам соғлом бўлиши учун айна вақтида дам олиб, вақтида ўз ишларини бажариши керак. Камолотга ҳар бир ишни меъёрида қилиш билан эришилади. Бир соҳада илга-рилаб кетиб, бошқа соҳаларда сусткашлик-ка йўл қўйиш, бир ишни кўпроқ бажариб, бошқаларини пала-партиш амалга ошириш камчиликдир.

Азиз болалар, демак, овқат ейиш, ухлаш, болалар билан ўйнаш ва яна қолган барча ишларда меъёрга риоя қилиб, дангасалик ва сусткашликдан сақланиш лозим экан.

Болалар лугати



Мўътадиллик – ўртача бўлиш, ўртамиёналик (Масалан, болалар бўйининг жуда узун ҳам, қисқа ҳам бўлмаслиги мўътадилликдир. Шунингдек, ҳаво жуда иссиқ ёки ўта совуқ бўлмаса, мўътадил ҳисобланади).

Ҳаддан ошиш – чегарадан чиқиш, меъёрни унутиш.

Нуқсон – камчилик, айб, хато, етишмовчилик.

Очофатлик – очкўзлик, еб тўймаслик, баднафслик.

Сусткашлик – имиллаш, бўшашганлик, ланжлик.

Фойдали насиҳатлар

Иброҳим Наҳағий шундай деган экан: “Сизлардан олдинги қавм уч нарса туфайли ҳалокатга учради:

1. Кўп гапирганликлари;
2. Кўп таом еганликлари;
3. Кўп ухлаганликлари”.



Телевизорни меъёрида кўринг!

Болажонлар, ҳозирги вақтда кўпчилик болалар телевизор кўриш ва компьютер ўйинларини жуда ёқтиради. Айримлари дарсдан бўшаган заҳоти уйига боришни ҳам унутиб, компьютер олдида ҳар хил ўйинларни ўйнаб кунни кеч қилади. Аммо ҳар бир ишда меъёр сақланса, ҳаддан ошилмаса, соғлиқка зарар бўлмайди, яна бошқа ишлари ўлда-жўлда бўлиб қолмайди. Айрим қиз болалар уйга келган заҳоти уй юмушларини бажариш ва супуриб-сидириш ўрнига ҳали кечгача улгураман, деган ҳаёлда телевизор олдида ўтириб қолади ва онасидан дакки эшитади. Яхшилаб ўйлаб кўрилса, вақт олтиндан қиммат экани аён бўлади. Ай-

рим ўфил-қизлар телевизорда беҳаё ва бачкана филмлар, бемеҳрлик, шафқатсизлик ва ахлоқсизликни тарғиб қилувчи мультфилмларни ота-оналаридан яширинча кўришга одатланади. Аслида буларни ҳеч бир инсон кўриши жоиз эмас. Зеро, улар инсон қалбини қотириб, маънавиятини бузади.

Шифокорлар болаларнинг телевизорни қанча муддат кўришлари мумкинлиги ҳақида керакли тавсияларни беришган.

Болалар телевизорни қанча вақт кўришлари мумкин?

Телевизорда намойиш этиладиган кўрсатувларни томоша қилишдан олдин ва ундан кейин кўриш аъзолари текшириб кўрилганда, кўзнинг тез чарчаб-толиқиб қолгани аниқланган. Бунда биринчи навбатда кўзнинг аккомодацион аппарати чарчайди. Бу аппарат идрок қилинаётган тасвирнинг аниқлигини таъминлайди. Кўз тез толиқиб қолмаслиги учун телевизор экранидан камида уч метр узоқликда ўтириш керак.

Бола қанча ёш бўлса, телевизор қаршисида шунча кам ўтириши керак. Жумладан, 4 ёшли болалар 15 дақиқа, мактабгача ёшда-

ги болалар куни билан ярим соат, 14 ёшгача бўлган мактаб ўқувчилари кўпи билан бир соат, юқори синф ўқувчилари эса икки соат телекўрсатувларни томоша қилишлари маъқул деб топилган. Айниқса, телекўрсатувларни рангли телевизорда томоша қилганда оққора рангда кўрсатадиган телевизорга нисбатан кўзни унчалик зўриқтирмайди. Рангли тасвир аккомодацион аппаратдан зўриқишнинг бир қисмини олиб, кўзнинг рангли идрок этиш апаратини стимуллайди. Шундай бўлса-да, хоҳ рангли, хоҳ оқ-қора телевизор бўлишидан қатъий назар, мутахассислар имкон қадар камроқ телевизор кўришни тавсия этадилар. Демак, ҳурматли болалар, имкон қадар камроқ телевизор кўриш, бунинг ўрнига устоз топширган уй вазифаларини тайёрлаш, бадий китоблар ўқиш, ота-онамизга кўмаклашиш ва бўш вақтимизда тенгқур болалар билан ўйнаш жуда фойдали деб айтилган.

Ёмон сифатларни билиб олинг!

Азиз болажонлар, қуйида санаб ўтилган сифатлар ёмонликка сабаб бўлади. Улардан узоқ юриш керак:

1. Динни, муқаддас нарсалар ва жойларни оёқ ости қилиш.

2. Нодонлик, билимсизлик, беодоблик, жаҳолат ва зулмат.

3. Ўз номини булғаш, иснодга қолиш, бадном бўлишдан қўрқиб ҳақиқатни бекитиш, ёлғон гапириш.

4. Ўзига бино қўйиш ва ўзини ҳаммадан юқори деб ўйлаш.

5. Динга, соғлом ақлга тўғри келмайдиган ишларни, гуноҳ амалларни қилиш.

6. Хоҳ яхши, хоҳ ёмон бўлсин, бирон ишга муккадан кетиб, бошқа нарсаларни унутиб қўйиш, ҳаддидан ошиш.

7. Ўтиқоди йўқ кишиларга тақлид қилиш, уларга ўхшашни орзу қилиш.

8. Иккиюзламачилик, риёкорлик, одамларга фақат моддий имконига қараб муомалада бўлиш, бойга мулозамат қилиб, камбағални камситиш.

9. Ҳаётда айшу ишратга ўчлик, лаззат ва роҳатни ўйлаб яшашни орзу қилиш (Зеро, ҳаёт фақат мазза қилиб яшашдангина иборат эмас).

10. Очкўз ва бахил бўлиш.

11. Кибр-ҳаво, ғурур, димоғдорлик, ўзини катта тутиш.

12. Мағрурланиб кетиш, ҳатто яхши ишлари билан ҳам мақтаниш.

13. Ҳасад, бировларнинг ютуғини кўра олмаслик, қизганчиқлик.

14. Ўзгаларнинг бахтсизлиги ва кулфатидан хурсанд бўлиш.

15. Лаганбардорлик, тилёғламалик қилиш, хушомад.

16. Қариндош ва яқинларидан узоқлашиб, уларга меҳрсиз бўлиш.

17. Қўрқоқлик қилиш, етарли даражада шижоат, ғайрат кўрсата олмаслик.

18. Ғазаб, ҳаддан ортиқча жаҳл, меъёридан ортиқ қаттиққўллик қилиш.

19. Ўз сўзи ва берган ваъдасида турмаслик, маккорлик, мунофиқлик, вафосизлик.

20. Сотқинлик, исёнчи ва фитначи бўлиш, сўзи бошқа, иши бошқа бўлиш, бировларнинг хотиржамлиги ва тинчлигини бузиш.

21. Одамлар ҳақида ёмон гумон қилиш, улар ҳақида нотўғри ўй-фикрга бориш.

22. Мол-дунёга ўчлик, бахиллик ва зиқналик.

23. Яхши ишларни ва юмушларни кечиктириш, уларни ўз вақтида қилмаслик.

24. Гуноҳ ишларни яхши кўриш, таъқиқланган ишларни қилиш, одамларга азоб бериш, уларнинг дилини оғритиш.

25. Ўжарлик ва тўғри нарсаларни кўрса ёки эшитса ҳам қабул қилмаслик, ҳақиқатни инкор этиш.

26. Қалтафаҳмлик, яхши ва ёмоннинг орасини ажрата олмаслик ёки ажрата олишга ҳаракат қилмаслик.

27. Одамларни ҳақоратлаш ва уларга ёмонлик тилаш.

28. Одамларни лақаб билан чақириш.

29. Сабабсиз кечирим сўраш.

30. Чақимчилик қилиш, бир гапни одамлар ўртасида тарқатиб, турли низо-жанжалларга сабаб бўлиш.

31. Қилган хато ишларига пушаймон бўлмаслик...

Илм олиш фазилати

Эй фарзанд! Сен илм олишга интил. Зеро, илм туфайли яхши-ёмоннинг фарқини ажрата оласан. Илм билан юксак марраларни қўлга киритасан. Илмли киши ўзига нима зарар, нима фойдали эканини яхши билади. Илмли киши ютуққа қайси йўл билан эришиш йўлини билади. Демак, одам етуклик даражасига эришиш учун илм олиши ва ўша олган илмига амал қилиши керак экан.

Ҳаётда ҳар бир нарсани очадиган калити бор. Барча ютуқ ва муваффақиятлар калити илмдир. Инсон ўз илми ва иқтидори туфайли улкан ғалабаларни қўлга киритади.

Агар илм бўлмаса, ҳайвонлардан фарқимиз қолмайди. Одам ўз илми, ақл-идроки билан ҳайвонлардан ажралиб туради. Зеро, ҳайвон ҳам овқат ейди, сув ичади ва ухлайди. Одамлар ҳам худди шундай. Орадаги фарқ: илмда, яхши-ёмонни ажрата олиш ва бир-бирига маданият билан муомала қилишдадир.

Илм олиш билан бирга одоб-ахлоқли ҳам бўлиш керак. Фақат илм эгалласа-ю, хулқи ёмон, одамлар билан жанжаллашиб юрадиган, бошқаларга озор берса, унинг эгаллаган илмидан фойда йўқ. Шунинг учун илм олиш қаторида гўзал одоблар билан сифатланишни ҳам билиш керак.

Болалар лугати

Илм – билим, маълумот, билиш, идрок этиш (ҳар бир нарсанинг асл моҳиятини ўрганиш илмдир).

Марра – ютуқ, ғалаба.

Ютуқ – муваффақият, ғалаба.



Ривоят

Ибн Аббосдан:

– Сен қандай қилиб шунча илмга эришдинг, – деб сўрадилар.

У шундай жавоб берди:

– Савол берувчи тил, билувчи қалб ва чидамли ўқитувчи билан.

Фойдали насиҳатлар



1. “Ёшликда заҳмат чекиб, илм ўргансанг, касб-ҳунар эгалласанг, қариганда роҳат топасан” (Кошифий).

2. “Ким кўп китоб ўқиса, китоб унинг зеҳнини очади, завқини оширади, сўзга чечан қилади. Китоб ёлғизликдаги энг мунис ҳамдамдир. Китоб ўтмишдан ҳам, келажакдан ҳам хабар берувчидир. Китоб инсондан ҳеч нарса тиламайди, аммо уни камолга етказади. Китоб одоб-ахлоқнинг кони, билимнинг булогидир”.

3. Ҳизиқиш илмнинг эшигидир.

4. Диққат-эътибор илмнинг макони.

5. Билак қила олмаган ишларни илм ҳал қила олади.

6. Инсонни билим билан одоб безайди.

7. Ишлатилмаган билим бора-бора эскиради.

8. Билмаганлик айб эмас, билишга интилмаслик айб.

9. Билим шундай бойликки, уни ҳеч ким тортиб ололмайди.

10. Сен барча сўзларни билим билан сўзлагин, барча кишини билими учун улузлагин.

11. Билим билан саодат йўли очилади, шунга кўра, илмли бўл, бахт йўлини изла.

12. Заковатнинг озини оз дема, унинг фойдаси каттадир. Билимнинг озини оз дема, унинг манфаати кўпдир.

13. Билимни саралаб, сайлаб олиш учун заковатли бўлиш керак. Ишларни кўнгилдагидек битириш учун эса билимли бўлиш керак.

14. Фикр гойибдан пайдо бўлмайди. Фикр билимнинг ҳосиласидир.

15. Билим ўрган, заковат касб эт, беҳуда юрма, хайрли пайт келганида, улар сени рўшноликка чиқаради.

16. Илм одамнинг зеҳнини очади, ақлини кўпайтиради, билмаган нарсаларини билдиради, дунёда бахтли ва иззатли қилади.

17. Шазъий айтади:

– Илм бобида нимани эшитсанг ёзиб қўй, агар қогоз бўлмаса, деворга бўлса ҳам ёз. Чунки ёдлаган нарсa унутилади ва ёзилган нарсa эса абадий қолади.

Ҳеч ким олим бўлиб туғилмас

Азиз болажон, сен илмни аста-секин ўзлаштириб, олимлик даражасига етасан. Бу йўлда сендан фақат сабр-қаноат талаб этилади. Ҳеч бир инсон онасидан олим бўлиб туғилмайди. Ўтмишда яшаган машҳур олимлар ҳам ёшликларидан илм ва одоб ўрганиб, комил инсон даражасига эришганлар. Шундай экан, “илм олиш жуда қийин-ку”, деб дангасалик қилма, бир кунда нимадир ўргана борсанг, натижада етук илм эгаси мақомига кўтариласан. Зеро, халқимизда “тома-тома кўл бўлур”, деган нақл бор. Ҳазрат Алишер Навоий бобомиз эса: “Оз-оз ўрганиб доно бўлур, қатра-қатра йиғилиб, дарё бўлур”, деган.

Доим олға қадам ташланг!

Маълумки, ўсиб-улғайиб борган сари одам танаси ҳам ўзгариб боради. Шун-

га мувофиқ унинг онги, фикрлаш доираси, дунёқараши ҳам ўзгариб, бойиб бориши керак. Агар фақат моддий нарсаларга эътибор берилса-ю, маънавиятга етарлича аҳамият берилмаса, руҳий ҳолат издан чиқади. Шу сабаб одам ҳар куни ниманидир ўқиб-ўрганиши ва билимини тинимсиз ошириб бориши керак. Кеча билмаган нарсамизни бугун ўрганишимиз, билганларимизни янада мустаҳкамлаб, фикр доирамиз ва дунёқарашимизни кенгайтириб боришимиз лозим. Илм-маърифат йўлида сусткашликка йўл қўйиб бўлмайди. Зеро, ўтаётган ҳар бир кунимиз ҳисобли, ҳар куннинг ўз ўрни бор. Ундан унумли фойдаланиш ҳар бир боланинг ўз ихтиёрида.

Олган билимларимиз таъсирида дунёқарашимиз шаклланиб, кенгайиб боради. Ҳаёт ҳақида қанча кўп билсак, умр мазмунини, унинг туб моҳиятини ва яшаш тарзини чуқурроқ англай бошлаймиз.

Шундай экан, ҳурматли фарзандларим, доимо билим олиш, энг гўзал одоблар билан зийнатланиш ҳаракатида бўлинг. Зеро, илм ва одоб билан жуда юксак чўққиларни забт этиш мумкин.

Болалар лугати



Олга – олдинга, олд томонга.

Улғайиш – балоғатга етиш, вояга етиш; ривожланиш, авж олиш, кучайиш, кўпайиш.

Мувофиқ – мос келувчи, муносиб, лойиқ, қулай.

Дунёқараш – тушунча, эътиқод, назар, қараш, фикр.

Моҳият – ҳақиқат, бирон нарсанинг асли, туб-негизи; мазмуни.

Яшаш тарзи – ҳаёт тарзи, турмуш ва тирикчилик ҳолати.

Чўққи – 1. Тоғнинг энг баланд нуқтаси. 2. Юксак даража, ғалаба, ютуқ.

Забт этиш – эгаллаш, ишғол қилиш.

Эй инсон, илм олгин...

(Ибратли ҳикоя)

Умар ибн Абдулғазиз амирликка сайлангач, уни табриклаш учун турли тарафлардан келган вакиллар ҳузурига келишди. Зиёратчилар орасида ҳижозлик ўн-ўн бир ёшлар атрофидаги бир бола ҳам бор

эди. Ўша йигитча Умарни қутлаш учун олдинга чиқди. Амирул мўминин:

– Шошилмай тур, сендан ёши улуғлар ҳам бор, – деди. Шунда бола:

– Амирул мўмининни Аллоҳ қўлласин! Инсон икки кичик аъзоси – қалби ва тили билан инсондир. Агар Аллоҳ бандасига бурро тил ва сақловчи қалб ато этган бўлса, гапиришга ҳақли эмасми? Ҳақиқатан ҳам, сиз айтгандек, гап ёшда бўлса, мажлисингизда ёши сиздан улуғроқ, гапиришга ҳақлироқ одамлар ҳам бор-ку, – деди.

Шунда амирул мўминин Умар ибн Абдулғазиз боланинг сўзларидан таъсирланиб, ушбу маънодаги шеър айтди:

“Эй инсон, илм олгин, ҳеч ким олим бўлиб туғилмас, илм соҳиблари жоҳил каби бўлмас, илмсиз ёши улуғ одамнинг мажлисдаги мавқеи ҳам паст бўлар”.

Илм олиш сирлари

Азиз болалар, қуйида илм олишнинг сирларини ҳамда юксак натижаларга эришишингизда ёрдам берадиган фойдали маслаҳатларни келтирамиз.

1. Муваффақиятга ишониш.

Олдимизга қўйган мақсадимиз, албатта, биз ўйлаган ниятлар амалга ошишига аниқ ишонишимиз керак. Агар қалбда ишонч бўлса, шунга қараб ҳаракат ҳам кучли бўлади.

2. Сабрли бўлиш.

Ўқишда, илм олишда сабр ва хоҳиш талаб этилади. Сабр бир ишдаги тўсиқларни енгиш учун қатъиятли бўлишдир. Яхши ўқувчи унга етишади, омадни қўлга киритиш учун сабр билан ўқийди.

3. Иродали бўлиш

Инсон ҳаёти давомида қийинчилик ва машаққатларга дуч келганида ирода кучи жуда керак бўлади. Ўқишдан безор бўлиб, зерикканлар қўрқмасдан курашни давом эттириши керак. Бунга режали ва тартибли ишлаш орқали эришиш мумкин.

Истак ва сабр билан тартибли ўқишни амалга ошириш керак. Бу дастурнинг асоси ҳар куни тартиб билан дарс қилиш учун ўтириш ва ўқишдан ўзини олиб қочмасликдир.

4. Илм олишдан роҳатланиш.

Машқларни бажариб, масалаларни ечаётган бола қилаётган ишидан ҳузурланиши ва роҳатланиши керак. Ўрганишдан қанча хур-

санд бўлсак, маълумотларни эслаб қолиш шунча осон бўлади.

5. Ўқишга нисбатан хоҳишни уйғотиш.

Баъзида ўқиш истаги сўнади. Бу ҳар кимда ҳам бўлиши мумкин. Аجدодларимиз “бошлаш битиришнинг ярмидир”, деб бежиз айтишмаган.

Қисқаси, ўқишга киришишдан олдин хоҳиш бўлишини кутмайлик, дарсга ўтирганимизда у ўз-ўзидан пайдо бўлади.

Хоҳиш билан ўқиш учун қуйидагиларга эътибор беринг:

- масалани аниқ еча олишингизга ишонинг;
- ўқишни бошламасдан олдин мавзуга боғлиқ мақсад қўйиш;
- ўқиётган манбага ўзимизда қизиқиш уйғотиш;
- ўқиш давомида қайд этиш, тагига чи-зиш, хулоса чиқариш каби турли воситаларни қўллаш.

6. Ўқишда танаффус зарур.

Дарс мобайнида бироз танаффус қилиш танаффуссиз ўқишдан фойдалироқ. Дам олиб ўқиш ишни қисқа ва тез фурсатда ба-жаришнинг сабабидир.

Дарсга танаффус бериш бир хилликдан қочиш, кучни ошириш, янада унумли иш-

лашга ёрдам беради. Тинимсиз дарс қилиш зеҳни чарчатади, сабрни кетказди ва илмни қабул қилиш имкониятини камайтиради.

Лекин, дарс орасидаги танаффусни телевизор кўриш, компьютер ўйнаш, телефонда гаплашиш билан эмас, балки тоза ҳаёда юриш ва жисмоний машқлар қилиш билан ўтказиш керак.

7. Қизиқувчан бўлиш.

Мавзуларни яхшилаб ўзлаштириш учун қизиқиш керак. Ҳар бир маълумотни алоҳида эътибор ва қизиқиш билан ўқисак, зеҳнда яхши сақланиб қолади. Шунингдек, бажара олмаган саволимизни китоблардан хоҳиш билан қидирсак, мақсадга мувофиқ бўлади.

Имоми Аъзамдан: “Қандай қилиб чуқур билим эгаси бўлгансиз?” деб сўрашганида, “Билмаганимни ўрганиш учун диққат билан тингладим, билганларимни қайтаришганда эса худди билмагандек мароқ билан такрорладим”, деб жавоб берган экан. Болалар шунини унутмангки, кўп ишлагандан кўра унумли ишлашга ҳаракат қилиш керак. Китоб бизга юк эмас, йўл кўрсатувчидир.

8. Саволларни тўғри тушуниш.

Имтиҳонга тайёрланаётганда кўп саволларга жавоб топиш керак. Сизга берилаётган

саволларни тўғри тушуниш жавоб беришни енгиллаштиради. Саволни яхши тушуниб олмаган одам унинг жавобига ҳам қийналади ёки нотўғри жавоб беради.

Унутмаслик керакки, саволни тўғри тушуниш ва ишлаётган машқ моҳиятини билиш масаланинг ярмини ечиш билан баробар.

9. Эътибор билан ўқиш.

Ўқиш давомида қанча эътиборли бўлсак, эслаб қолиш қобилиятимиз шунча ошиб боради. Бунинг учун мавзуни синчиклаб ўқиш лозим. Муҳим жойларини дафтарга қайд этиш ёки рангли ручка билан чизиш такрорлаш пайтида қулайлик туғдиради.

Ўқиётган маълумотларни яхши ўзлаштириш учун қуйидагилар тавсия этилади:

- баланд овозда ўқиш;
- ўртоқлари билан савол-жавоб қилиш;
- мавзуга тегишли тестларни ечиш ва камчиликларини билиб, уларни ўрганиш.
- маълумотларни ёдлаб қолиш учун тушуниб ўқиш ҳамда амалиятда қўллаш керак.
- имтиҳон кунидан олдин охирги марта белгилаб қўйилган қайдларга ёки китобнинг муҳим жойларига қараш самара беради.

10. Жисмоний машқларга бепарво бўлмаслик.

Соғлом бўлишни хоҳлайдиган ҳар бир бола жисмоний машқларни ҳар доим бажариб туриши керак. Чунки машқ орқали қон айланиши тезлашади, миямизга кислород етиб боради, мушаклар кучайиб, бўғинларнинг ҳаракатини таъминлайди, руҳий таранглик камайиб, куч-қувват ортади. Машқ туфайли юрак, буйрак, ўпка ва томирлар кучга тўлади, томирлар кенгаяди ва эластик (эгилувчан) ҳолга келади.

Азиз болалар, бу каби машқларга бепарво бўлманг. Энг қулай машқ юриш ва зинадан чиқиб-тушиш, айниқса, футбол, сузиш, велосипед ҳайдаш, теннис, волейбол, баскетбол каби спорт турлари билан шуғулланиш лозим. Дарсдан толиққанимизда жисмоний машқлар қилиш фойдали. Бу билан дам оламиз, баданимиз ва ақлимизга куч-қувват қўшилади.

11. Телевизор, телефон ва компьютердан узоқ бўлиш.

Таълим олаётган ўқувчи эътиборини жалб этадиган барча нарсадан узоқ бўлиши зарур. Ҳатто уяли алоқа воситаси ҳам халақит бергани учун уни ўчириб қўйиши керак.

Дарс вақтида бегоналар телефон қилса, ўқувчи дасрдан чалғийди ва хаёли бўлинади. Шунингдек, телевизор қаршисида узоқ вақт ўтириш анча вақтимизни олади ва дарсга киришиш осон бўлмайди. Телевизор дарс қилишга тўсқинлик қилади.

Баъзи ўқувчилар дарс жараёнида телевизорга қулоқ солиб, янги маълумотларни ўзлаштиришлари нотўғри. Бундан ташқари, компьютер ўйинлари ўқувчини толиқтиради. Ундан фақат керакли ишлардагина фойдаланиш лозим.

12. Вақтида овқатланиш муҳим.

Ақлий меҳнат билан шуғулланаётган ўқувчилар овқатланишга эътибор бериб кўп овқат ейишдан тийилишлари керак. Аммо мева ва сабзавотларни кўп истеъмол қилинса, соғлиққа шунча фойда келтиради. Асал, узум, ёнғоқ кабилар ақлни чархлайди, хотирани кучайтиради. Таомланишда қоринни ҳаддан зиёд тўйдирмаслик лозим. Шунингдек, жуда кам таом ейиш ҳам тўғри эмас, балки меъёрида ейиш талаб этилади. Луқмаларни яхшилаб чайнаб, ўтириб овқатланиш керак. Аммо туриб ёки юриб овқатланиш соғлиққа зарарли.

13. Уйқунинг аҳамияти.

Уйқу фақат тана учун эмас, балки мия дам олиши учун ҳам муҳимдир. Вақтида ухламаган ўқувчи ишёқмас, дангаса ва ҳафсаласиз бўлиб, унинг иш унумдорлиги ҳам пасаяди. Шу сабабли ўқувчилар уйқу соатларига эътиборли бўлиб, меъёрида ўз вақтида ухлаб дам олишлари керак. Аммо болалар қуйидагиларни унутманг:

– кўп ухлаган одам кўп дам олади, деб жуда вақтли ухлаш нотўғри. Мажбурий дам олиш инсонни асабий ҳолга келтиради.

– кўп ухлаган одам ҳам вақт йўқотади, ҳам дангаса бўлиб қолади.

– эрталаб вақтли уйғониб, сокин муҳитда дарс қилиш яхши натижа беради.

Фойдали маслаҳатлар



1. Дарёларнинг доим денгизга қўшилиши унинг сувига таъсир қилмаганидек, амал ва лаззат ҳақиқий илм олувчига таъсир кўрсата олмаслиги керак.

2. Агар бир шогирд илм ва муаллимни яхши кўрмаса, қунт билан ўқимаса, мақсадига ета олмайди.

3. Ҳеч қачон илм ўрганиш ишида узилиш юз бермаслиги керак. Негаки, бу катта йўқотишга олиб боради.

4. Таълим олувчи узлуксиз ҳолда дарс қилиши, шериклари билан ёки ёлғиз ўзи масалаларни такрорлаб туриши лозим.

5. Бизнинг мақсадимиз ўқувчини толиқтириб қўймасликдир. Ҳадеб бир нарсани ўқийвериш зериктиради ва тоқатини тоқ қилади. Агар ўқувчи бир масаладан бошқа масалага ўтиб турса, у худди турли-туман бог-роғларни сайр қилгандек завқланади, бир богдан ўтар-ўтмас бошқа бир бог бошланади. Киши уларнинг ҳаммасини кўргиси келади. Ҳар бир янги нарса кишига роҳат бағишлайди.

6. Таълим олувчи илми ҳурмат қилиши керак, китобни ерга қўйиши ва уни ифлос қўллари билан ушлаши мумкин эмас.

7. Таълим олувчи ейиш, ичиш ва ухлаш кабиларни ҳам унутиб қўймаслиги, шунингдек, ҳашаматли ҳаётни орзу қилмаслиги керак. У инсонлар билан чиройли муомала қилиши ва ўзига тегишли бўлмаган нарсалар билан шугулланмаслиги лозим.

Чет тилларни ўрганиш

Азиз болалар, инсон энг аввало ўз она тилини яхшилаб билиб олиши керак. Она тилида гаплашишни ва тўғри ёзишни ўрганиши талаб этилади. Она тили инсон учун энг керакли ва фойдали тилдир. Она тилини ўрганиб олгач, бирон чет тилини ўрганиш мумкин. Масалан, рус, инглиз ва бошқа тилларни. Чет тилларини ўрганиш инсонга янги-янги илм эшикларини кенг очади. Чунки бошқа тилларда жуда кўплаб маълумот ва янгиликлар мавжуд. Масалан, ҳозирда интернет тармоғидаги кўп маълумотлар асосан рус ва инглиз тилларида берилган. Уларни ўқиб тушуниш учун чет тилини яхши ўзлаштириш керак. Аммо барибир ўз она тилимизни, ўзбек тилини ҳамма тиллардан кўра пухта ўрганиб боришимиз шарт.

Ақл-идрок фазилати

Эй фарзанд, ақлли кишилар билан мас-лаҳатлашсанг, унинг ақли сенга ўтади, ундан кўп нарсани ўрганасан. Киши ўз ақ-

лига суяниб иш қилганда кўп хатоларга йўл қўйиши мумкин.

Қуйида ақл-идрок билан боғлиқ насиҳатларни келтирамиз. Уларни диққат билан ўқисанг, ақлнинг фазилати ва доно бўлиш йўллари ҳақида билимга эга бўласан.

Фойдали насиҳатлар

1. Ҳар нарса ақлга муҳтож, ақл эса тажрибага муҳтож. Ақл билан тажрибанинг алоқаси сув билан ернинг алоқаси кабидир. Сув билан ер ўзаро бирга бўлмаса, ерда бирон нарса униши мумкин эмас.



2. Кишининг ақли шараф ва улуғлик асосидир. Кимнинг ақли кўп бўлса, айблари яширин ва дўстлари ундан рози бўлади.

3. Ақлли одам шундай кишики, қийин вазиятдан осонгина қутулиб кетади. Доно шундай одамки, қийин вазиятга асло тушмайди.

4. Нафснинг тизгини ақлнинг қўлидадир, ақл нафс устидан ҳукм юргизиб, уни ёмон йўлдан асраб туради. Одатда, қайси нарса кўпайса, унинг қадри камайиб боради. Аммо ақл кўпайган сари унинг қадри ошаверади.

Ҳамма нарсанинг чегараси ва тўхтайдиган жойи бор, аммо ақлнинг чегараси йўқ.

5. Ақлли одам ўз нуқсонлари учун узр сўрайди. Нодон одамнинг гапи кўп бўлади.

6. Сержаҳл бошда ақл бўлмайди.

7. Ақллига бир ишора етарлидир.

8. Ақлли одам аввал маслаҳатлашиб, сўнг ишга қўл уради. Аҳмоқ эса аввал ишга қўл уриб, кейин маслаҳатлашади.

9. Пулни ишлатсанг камаяди, ақлни ишлатсанг сайқал топиб кўпаяди.

10. Зийраклик бу инсондаги тез фикрлик ва ўйлаган нарсасини дарров топа олиш қобилиятидир.

11. Неъматлар ичида энг улуғи ақлдир. Шу ақл одамларни бошқа яратилганлар орасида мукаррам ва шарафли қилгандир.

12. Ҳайвонлар ўзларига келадиган зулм ва жабрларни шох, тиш, тумшук ва тирноқлари билан қайтарадилар. Лекин инсон ақл ва идроки билан ўзига келадиган зарар ва зулмлардан сақланади.

13. Заковатлилар тушунадилар, билимлилар биладилар. Билимли ақллилар тилакларига етадилар.

14. Ақл эгалари кишининг дилидаги фикр ва ниятини, илм ва қувватини, қадр ва қимматини сўзлаган сўзидан биладилар.

15. Мулоҳазали бўлиш – бу инсонни саодатга олиб келувчи фазилатли фикрларни, бахт-саодат учун изланган нарсаларни тиклай олиш қобилиятидир.

16. Тафаккур этмаслик ва муҳокама қила билмаслик диний, ижтимоий ва шахсий ҳаётимизга жуда кўп зарар келтиради.

17. Ақл тарозисида тортиб кўрилмаган ҳар қандай билим асоссиздир.

Донолар хислати

Халқ ақлли кишиларни доно деб атайди. Чунки улар инсонларга фойдали ва зарур бўлган нарсаларни ўйлаб топадилар. Кўп сўзлаш билан одам доно бўлмайди. Кўп тинглаб доно бўлади ва иззат топади. Ақлли киши деб шундай кишига айтамизки, унда ўткир ақл-идрок бўлиши билан бирга фазилат ҳам бўлсин. Бундай киши ўзининг бутун қобилияти ва идрокини яхши ишларни амалга оширишга ва ёмон ишлардан ўзини тийишга қаратган бўлиши керак. Шундай одамни ақлли ва тўғри фикр юритувчи деб аташ мумкин.

Бугуннинг чорасини кўриб, эртага эҳтиёжи қолмаган киши ақллидир. Оқил одам бир

масаланинг ҳар бир жиҳатини ўйлаб, тадқиқ ва тафтиш қилади, қатъий ҳукм қилишга шошилмайди, маънавий жиҳатларни ҳам тушунади. Далилсиз, ҳужжатсиз бир жумланинг қиёсини рад этиш ёки қабул қилиш аҳмоқлик ҳисобланади.

Ўғри топилди (Ибратли ҳикоя)

Абу Ҳанифа қўшниларидадан бирининг товуси ўғирланди. Қўшни имомга мурожаат этди. Имоми Аъзам:

– Буни ҳеч кимга гапирманг, – деди. Масжидга борди. Жамоат тўплангач:

– Эй қўшнисининг товусини ўғирлаган киши, товус патларини бошингга илаштириб масжидга келгани уялмадингми? – деди имом.

Шунда жамоатдан бир одам бошини пайпаслаганини кўрди. Дарҳол имом унга:

– Бориб қўшнингнинг товусини қайтариб бер, – деди. Шу тариқа ўғри топилиб, товус эгасига қайтарилди.

Истеъдод ва қобилият

Улуғ ватандошимиз Абулқосим Маҳмуд Замахшарий: “Ҳунарманду косиблар кўпдир, бироқ моҳир қобилиятлилари оздир”, деган эди. Яъни, уста кўп, аммо ҳақиқий уста, ўз ишининг моҳир устаси бўлган кишилар камдир. Шундай экан, эй фарзанд, сен яхши билим олиб, ўз касбинг устаси, етук мутахассис бўлиб етишсанг, доим ишинг бароридан келади ва ҳаётда қоқилмайсан. Зеро, ўз касбининг моҳир усталари доим эл ардоғида бўладилар. Бундай кишиларга талаб жуда катта.

Ўз ҳақингни тани, бировнинг ҳақидан қўрқ!

Одобли бола ўз ҳақини таниб, уни бировга бериб қўймайди. Яъни, сеники бўлиши керак нарса сенда бўлсин. Уни ўзгаларга бериб қўйма! Албатта, бу яхши маънодадир. Сахийлик ҳам меъёрида бўлиши керак. Сенинг сахийлигинг ёки кўнгилчанлигинг ўз ҳақингни бошқалар олиб қўйишига сабаб

бўлмасин! Аммо сен фақат ва фақат ўз ҳаққингни ол. Сенга тегишли бўлмаган нарсаларга, ўзгалар мулкига кўз олайтирма! Ўзгалар ҳаққини ема! Масалан, олиш ва сотишда тарозидан уриб қолиш, олаётганда кўп қилиб олиш ва сотишда бир килограмм ўрнига 800-900 грамм қилиб харидорни алдаш бировнинг ҳаққини ейишдир. Бунга яна бошқа ўлчовлардан уриб қолиш, одамларни алдаб, ёмон нарсани яхши деб сотиш, ўзгаларга тегишли нарсаларни ўғрилаш каби қабих ишлар ҳам киради.

Эй фарзанд, сен буларни яхшилаб англаб ол, ҳаётда тўғри ва ҳалол яшашга одатлан. Ҳалолликда, тўғрилиқда гап кўп. Ким тўғри ва ростгўй бўлса, унинг иши унумли, ҳаёти баракали ва файзли бўлади. Ёлғон сўзлаб, бировнинг ҳаққини еб кўп фойда кўраман, деган одам хато қилади. Чунки бировнинг ҳаққи барибир буюрмайди. Шунини унутма!

Болалар лугати

Ҳазар қилиш – эҳтиёт бўлиш, сақланиш, тийилиш; ёмон кўриш.

Ҳақ – ҳақиқат, адолат, қонун, ҳаққоний, рост, эрк-имконият, бирон кимса ёки нарсага тегишли улуш.



Кўз олайтириш – бировга тегишли нарсага ёмон ният билан қараш.

Ўлчовдан уриб қолиш – тарозидан ва бировнинг ҳаққидан уриб қолиш.

Файзли – ўзига жалб қиладиган, кўркем, истараси иссиқ; фаровон, тўкин-сочин.

Кўйлаги ямоқ бола (Ибратли ҳикоя)

Хазрати Умар ибн Хаттобнинг ёш ўғли кўчада болалар билан ўйнар эди. Боланинг кўйлагига ямоқ солинган бўлиб, тенгқурлари унинг устидан кулишди. “Отанг мўминлар амири бўлсаю, сен шундай йиртиқ-ямоқ кийимда юрсанг”, деб камситишди. Ҳазрати Умарнинг ўғли бундан жуда хафа бўлди. Отасининг ҳузурига бориб:

– Болалар кийимимдаги ямоқларни кўриб, устимдан кулишяпти, – деб бўлган воқеани сўзлаб берди. Шунда Умар ибн Хаттоб ўғлига:

– Хазиначига бориб, хазинадан бир кийимлик мато берар экансиз, отам маошларидан олиб ўрнига қўяр экан, дегин, – деб тайинлади.

Ўғил хазиначининг олдига бориб, мўминлар амирининг сўзларини айтди. Хазиначи унга:

– Агар отанг маош олгунларича яшаб туришларига кафолат берсалар, айтган матони бераман, – деди.

Ўғил хазиначининг ҳеч нарса бермаслигини тушунди. Отаси ҳузурига бориб, хазиначи нима деб жавоб берганини айтди. Шунда Умари Одил:

– Агар хазиначи сен айтган матони бериб юборганида эди, мен уни ўша заҳоти ишдан бўшатган бўлар эдим, – деди, сўнгра ўғлига таскин берди.

Чироқнинг ёғи кимники?

(Ибратли ҳикоя)

Хазрати Умарнинг халифалик даврида уйларига маккалик бир дўсти меҳмон бўлиб келди. Қоронғи кеча эди. Ҳазра-

ти Умар уйида давлат ишлари билан машғул эди. Дўстидан узр сўраб, бироз кутиб туришини айтди. Давлат ишини битирганидан кейин, ёниб турган чироқни ўчирди ва бошқа чироқни ёқди. Дўсти бундан ҳайратланиб, сабабини суриштирди. Ҳазрати Умар шундай жавоб берди:

– Ўчирилган чироқнинг ёғи хазинаникидир, яъни давлатники. У давлат ишлари кўриლაётган пайтда ёнса, менга ҳалол бўлади. Сен эса менинг ошнамсан, суҳбатимиз ҳам ўзимизга тегишли бўлади. Шу сабабли ўз пулимга олинган иккинчи чироқни ёқиб қўйдим. Давлатнинг моли хусусий ишларга қўлланилса, ёруғлик ўрнига қоронғилик ва уят бўлади.

Шижоат ва жасорат

Эй азиз фарзанд! Билгинки, кимда шижоат кўп бўлса, унда хилма-хил фазилатлар бўлади. Шижоатли кишини ҳамма яхши кўради. Шижоатли киши жангда ҳам душман дилига ваҳима солиб, бошқаларни олға юришга илҳомлантиради.

Жасорат инсоннинг энг улуғ фазилатидир. Қўрқоқлик эса энг ёмон хусусиятдир.

Тарихда номлари қолган улуғ инсонлар энг жасур ва мард кишилар бўлишган. Қўрқоқ одамнинг асло шарафи, ор-номуси ва қадр-қиймати бўлмайди. Бир сўз билан айтганда, қуён юракнинг тарихда яхши номи қолмайди. Шижоат инсон шарафини ва қадрини кўтаради. Қўрқоқлик эса пасткаш одамларни янада тубанлаштиради.

Инсон руҳий тарафдан қанча камолотга етса, шунча жасур бўлади. Инсоннинг шижоати ва жасорати унинг камолот даражасига боғлиқ.

Азиз болалар, тилимиздаги “матонат” сўзи ҳам “мардлик”, “жасурлик”, “шижоат” маъноларида қўлланилади. Матонат бу ҳар бир инсоннинг ўз фикрида ва сўзида саботли бўлиши, бир ишга қўл урганда уни охиригача етказиш учун маҳкам туриши ва барча ишда сабр қилишдир. Матонатсиз одам бир ишни бошлаб, бироқ салгина қийинчиликдан сўнг уни ташлаб қўяди. Бирон киши уни озроқ койиса ёки камчилигини танқид қилса, дарҳол иродаси букилади ва ишончини йўқотади, шубҳа остида қолиб, қилаётган яхши ишини ҳам чала қолдиради.

Бир йигит денгиз қирғоғида кетаётиб бир тўда одамларнинг денгизга қараб ишора

қилиб: “Одам чўкяпти, ёрдам беринглар! Ёрдам беринглар!” деб бақираётганларини кўрди. Кейин улар ишора қилган тарафга қаради. У ерда бир киши гоҳ сувнинг юзига қалқиб чиқиб, гоҳ сув остига чўкиб кетарди. Ниҳоят унинг мадори қолмади. Турганлар йиғлаб, бир-бирларига қарадилар. Гўё улар бу кишини қутқариш учун ўз ҳаётини хатарга соладиган бир улуғ шижоатли одам ҳақида бир-биридан сўраётгандек эдилар.

Тўсатдан бу йигит денгизга ўқдек отилиб, сузиб кетди. Ниҳоят, чўкаётган одамнинг олдига етиб, унинг орқа томонидан сувга шўнғиди. Бир лаҳза ўтмасданоқ, иккови сув юзига қалқиб чиқди. Одамлар бу шижоатли йигитнинг ҳимматидан ҳайратланиб, чўкаётган одамнинг қутулганидан хурсанд бўлдилар. Йигит қирғоққа етиб келгач, унга раҳмат айтиш учун олдига келдилар. Чўкаётган одамни қутқариб қолган бу йигит шижоатли ҳисобланади. Чунки шижоат дегани ўз бурчини бажариш йўлида довюраклик билан хатарга қарши туришдир.

Болалар лугати



Шижоат – дадиллик, ботирлик, жасурлик, мардонаворлик, интилиш.

Жасорат – мардлик, қўрқмаслик, қаҳрамонлик, ботирлик, до-вюраклик.

Матонат – мустаҳкамлик, қатъийлик, салобат, бардош, са-бот, чидам.

Фойдали насиҳатлар



1. Мард билан улфат бўлган муродга етади, номард билан яқин юрган киши ғамдан боши чиқмайди.

2. Мард (мўмин-имонли) одамнинг ваъдаси ҳам нақд бўлади.

3. Шижоат бу юракнинг қувватидир. Агар танада етарли куч бўлиб, қалбда шижоат бўлмаса, бефойдадир. Аммо та-на кучсизроқ бўлса ҳам, қалбда гайрат-шижоат бўлса, тананинг кучсизлиги аҳа-миятсиздир.

4. Одамларнинг ботири келажакдаги ишлардан қўрқмайди.

5. Қўрқмасанг — ёв қочар.

6. Камолот ҳосил қилишдан четланган киши одамларнинг энг қўрқоғидир.

7. Жаҳон аҳли шижоатникидир.

Жасур ўғлон (Ибратли ҳикоя)

Ибн Қутайба ҳикоя қиладики, Умар ибн Хаттоб йўл бўйида ўйнаётган болалар олдидан ўтаётган эди. Улар орасида ёш Абдуллоҳ ибн Зубайр ҳам ўйнаётган эди. Ҳазрати Умарни кўрган заҳоти салобатидан қўрқиб, болалар ўзини четга олишди. Лекин бир болакай жойида қимирламай тураверди. Ундан бошқа ҳеч ким қолмади. Мўминлар амири унга яқин келди-да, табассум қилиб:

— Нега дўстларинг каби сен ҳам четга чиқмадинг? — деб сўради. Бола ҳазрати Умарга:

— Эй мўминлар амири, айбим йўқки, сиздан қўрқсам, йўл ҳам тор эмаски, сизга бўшатай десам, — дея мағрур жавоб қилди. Боланинг шижоатидан ҳазрати Умар хурсанд бўлди. Келажакда улуғ инсон бўлишига умид боғлади. Йиллар ўтиб, бу умид ҳақиқатга ай-

ланди. Бола улғайиб, замонанинг улуғларидан бири – саркарда Абдуллоҳ ибн Зубайр бўлиб етишди. Бу жавоб замиридаги дурдек яширин зийраклик ва гўзал топқирликка қаранг.

Дангасаликдан узоқ бўлинг!

Хурматли болажонлар, дангасалик жуда ёмон иллатдир. Буни қуйидаги ҳикматларни ўқиш орқали билиб оласиз.

1. Бекорчилик ва айш-ишрат нодонликка олиб келади, айна вақтда касалликнинг туғилишига ҳам сабаб бўлади.

2. Аксар ялқовлар ўзлари учун фойдали ишларга дангасалик қилиб, фойдасиз ишлар орқасида умрни беҳуда ўтказадилар.

3. Ақлли кишилар бугунги ишни эртага қўядиган кишилардан юз ўгирадилар.

4. Дангасалик ҳар вақт инсонни хор қиладди.

5. Меҳнатсиз кечган бир кун санаб ўтказилган йилга баробар.

6. Ҳар бир инсоннинг қадр-қиймати ўз ишини қойил қилиб бажаришади.

7. Бу дунё бир экинзордир, унда нима эксанг, шуни ўрасан.

Эътиборли бўлиш

Хар бир ақлли ва зукко бола атроф-муҳитта эътиборли, одамларга аҳамиятли бўлиши керак. Чунки турли ёмон ишлар эътиборсизлик оқибатида келиб чиқади. Ривоят қилинишича, Луқмони ҳакимдан сўрадилар:

– Одамларнинг энг ярамаси, энг ёмони ким?

– Одамларнинг ёмонлик қилаётганларини кўриб, кўрмасликка олган, бепарво ва лоқайд бўлганидир, – дея жавоб берди Луқмони ҳаким.

Ҳар бир қўй ўз оёғидан...

(Ибратли ҳикоя)

Хорун ар-Рашиднинг дўсти Бухлул Доно: “Эй халойиқ! Гуноҳ ва ёмон ишлардан узоқ бўлинг!”, деб барчага насиҳат қилар экан. Баъзи одамларга бу насиҳат ёқмади. Шу сабаб улар Ҳорун ар-Рашидга шикоят қилиб келишибди: “Дўстингизнинг насиҳатларидан тўйиб кетдик. Биз гуноҳ иш қилсак, унга нима? Ҳар бир қўй ўз оёғидан осилади”, дейишибди.

Ҳорун ар-Рашид: “Яхши, тушунарли”, дебди ва бир қўйни сўйдириб, кўчага остириб қўйибди. Бир неча кун ўтгач, қўй сасий бош-лабди. Ҳамма ёқ жуда сасиб кетибди. Халқ яна Ҳорун ар-Рашиднинг олдига келиб: “Бу қўйни бу ердан олиб ташланг. Сассиқ ҳид бизни безор қилди”, дебди. Ҳорун ар-Рашид ўрни келганида шундай дебди: “Сизга нима, ҳар бир қўй ўз оёғидан осилади”.

Одамлар шунда ўз хатоларини тушуниб, бошларини эгган ҳолда ортларига қайтишибди.

Ёмонликлар ҳам ёмон ҳидга ўхшайди. Яхши инсонлар жаҳолатга, ҳаром ишларга қаршилиқ қилиб, жасорат кўрсатмаса, дунё ёмонликларга тўлиб кетади.

Меҳнаткашлик камолот омили

Азиз болалар, ҳар бир инсон ўзига мос равишда бирон иш билан машғул бўлади. Масалан, ўқувчи болалар таълим оладилар, шифокор даволайди, ҳайдовчи узоқни яқин қилади ва ҳоказо. Инсон ҳаётда ўз ўрнини топиш учун доим илм олиши ва фойдали ишлар билан шуғулланиши керак. Дангасалик, ишёқмаслик зарарли одат бўлиб, дангаса болалар дасрларини тайёрлашга эри-

надилар. Тиришқоқ болалар эса дарсларини вақтида бажариб, рўзғор ишларида ота-оналарига ёрдамлашадилар. Бу нарса уларнинг келгусида ҳаёт ташвишларини қийналмай бажаришларига замин яратади.

Болалар лугати

Дангасалик – меҳнат қилишдан қочиш, ишёқмаслик, танбаллик, ялқовлик.

Меҳнатсевар (меҳнаткаш) – меҳнат қилишни яхши кўрадиган.



Рўзғор ишлари – оила ва хўжаликка оид ишлар.

Замин яратиш – бирон нарсага асос солиш, шароит ва имкон яратиш.

Мақоллар

1. Ҳурмат қилсанг, ҳурмат кўрасан, меҳнат қилсанг, даврон сурасан.
2. Ҳазина ғойибдан эмас, меҳнатдан.
3. Дарахт япроғи билан гўзал, одам меҳнати билан.
4. Бекорчидан Худо безор.

5. Гапни оз сўзла, ишни кўп кўзла.
6. Изланганга толе ёр.
7. Меҳнат, меҳнатнинг таги роҳат.

Омонат

Эй фарзанд, маълум муддатга сақлаш учун берилган моддий ва маънавий нарсалар омонатдир. Ҳар бир инсон ўз мол-мулкани асраганидек ўзгаларга тегишли нарсаларни ҳам худди шундай асраб-авайлаши керак. Омонат сақлаш жамиятдаги инсонларнинг бир-бирига ишончини оширади.

Агар мактаб ҳовлисидан бирон нарса топиб олсанг, у сенинг қўлингдаги омонатдир. У сенинг мулкнинг эмас. Агар сен эгасини қидириб топиб, нарсасини унга қайтариб бериш учун мактаб директорига учрасанг, сен омонатга вафодор инсон бўласан. Шу ишингни деб сени мактаб директори, устозлар ва барча ўқувчилар яхши кўрадилар ва сени мақтайдилар. Агар эгасини қидирмасдан уни ўзингники қилиб олсанг, сен хоин бўласан. Эҳтимол эгаси тасодифан уни кўриб қолиб, сени ўғирлаб олган деб ўйлар ва одамлар орасида сени хоин-ўғри деб гап тарқатар. Мана шун-

да сенинг келажагинг ва шарафингга катта зарар бўлади.

Агар бирон инсон пул, зеб-зийнат ёки китоблар каби бирон нарсани сенга омонатга қўйса, у нарса бўйнингда омонат ҳисобланади. Агар сен уни эҳтиёт қилиб, соғ-саломат сақлаб берсанг, сен ишончга сазовор бўласан. Агар сен ундан бирон нарсани камайтирсанг ёки бирон жойига нуқсон етказсанг ёки эгасининг рухсатисиз уни ўз фойданга ишлатсанг ёки сўраб келса, сен уни инкор этсанг, сен одамларнинг орасида хиёнат қилувчи деб таниласан ва ҳеч ким сенга бирон нарсани омонатга қўймайди.

Ҳурматли болажонлар, омонатни фақат пул ва моддий нарсалардан иборат, деб тушунмаслигимиз лозим. Маънавий омонатлар ҳам бор. Масалан, биронта дўстимиз сирини сақлаш ҳам омонатдир. Агар бир киши сенга ўз сирини омонат деб айтса ва сен уни ҳеч кимга айтмасдан сир сақласанг, сен сир сақловчи омонатли одам бўласан. Агар сен ўша сирни одамлар орасида ёйсанг, сир сақлай олмайдиган, сенга сир айтган одамга хиёнат қилган бўласан.

Агар тарозидан урмасдан бирон нарса камайтирмай бераётган тижоратчини кўрсанг,

билгинки у омонатга вафодор тижоратчидир. Ҳамма одам уни яхши кўриб, омонати билан танилади ва савдосига барака киради. Агар тарозидан уриб қолаётган бошқа бир тижоратчини кўрсанг, билгинки, у хоиндир. Албатта, одамлар унинг бу қилмишини билиб, у билан олди-сотди қилмай қўядилар. Натижада моли касод бўлиб, унга нисбатан ишонч ва муҳаббат йўқолади.

Навбатчилик қилаётган аскарга ватан chegarалари омонат...

Тана аъзоларимиз биз учун омонат. Бу омонатни сақлаш учун уларни зарарли ишлардан асрашимиз керак...

Фарзандлар ота-онага омонат...

Йўловчи ҳайдовчига, ўқувчилар ўқитувчига, касаллик шифокорга, вазифалар мансабдорга омонатдир. Ҳар ким бу омонатлар ҳақида бир куни жавоб беради...

Эй фарзандим, омонат бу одамлар ҳуқуқини ҳимоя этишдир. У кўп ишларни ўз ичига олади: улар жумласидан вожиб амалларни бажариш, топширилган ишларни эгалари йўқлигида пухта қилиш, қўшни қўшнисининг сирини сақлаши, шифокор касалларнинг сирини сақлаши, инсон билмайдиган нарсаси ҳақида сўралса, “билмайман”, дейи-

ши, тижоратчи яхши мол баҳосида пул олганида ёмон мол сотмаслиги ва агар сотиб олувчи ёши кичкина бўлса ёки нархни билмаса, молларнинг нарhini кўпайтирмаслиги ва ҳоказо.

Болалар лугати

Омонат — ишончлилик, тўғрилиқ, ҳалоллик, сақлаш учун берилган нарса

Хиёнат — макр, ҳийла, хоинлик, вафосизлик, аҳдни бузиш, биров ишониб топширган нарсани суиистеъмол қилиш.



Ҳикоя

Бир камбағал одам бойларнинг биридан садақа сўради. Бой бир чақа бермоқчи бўлиб, сезмаган ҳолда чўнтагидан бир тилла танга чиқариб унга берди. Бу камбағал омонатга вафодор одам эди. Шунинг учун бойнинг орқасидан югуриб бориб унга деди:

— Эй хоҷам, сиз менга тилла танга бердингиз, эҳтимол бу янглиш бўлгандир.

Бой бу камбағал кишининг омонатдорлигидан ҳайратланиб, чўнтагидан бошқа бир тилла тангани чиқарди ва унга деди:

– Омонатдорлигинг ва тўғри сўзлигинг мукофоти учун мана бу тилла тангани ҳам ол!

Алдоқчи Фаррух жазо олди
(Ибратли ҳикоя)

Жамол амаки қўли билан айбланаётган шахсни кўрсатиб:

– Ҳоким жаноблари, мен ўтган йили сафарга кетаётиб қимматбаҳо олмос узугимни шу одамга омонат қилиб ташлаб кетганман. Энди уни қайтариб беришини сўраяпман, у эса қайтариб бермаяпти, – деди.

Ҳоким панжара ортида ўтирган айбланаётган шахс Фаррухдан сўради:

– Нима учун унинг узугини қайтариб бермадингиз?

– У алдаяпти, у менга ҳеч қандай узук бергани йўқ, – деди Фаррух.

Ҳоким Жамолга юзланиб:

– Сиз узукни бераётганингизда гувоҳ бўлган бирор кимса борми?

– Йўқ, мен унга узукни каштан дарахтини тагида берган эдим, у вақтда бизлар билан ҳеч ким йўқ эди.

Ҳоким Жамолга каштан дарахтининг шоҳидан синдириб олиб келишни буюрди.

Бир оз вақт ўтгандан сўнг ҳоким Фаррухга юзланиб шундай деди:

– У қаерга кетди, энди қачон қайтиб келаркин? Деразани олдига бориб қараб турсак, қайтиб келаётган бўлса кўриниб қолармикин?

Фаррух жойидан қимирламасдан шундай деди:

– У камида уч соатдан кейин қайтиб келади. Чунки каштан дарахти бу ердан жудаям узоқ.

Шунда ҳоким Фаррухга қараб ўшқирди:

– Сен нафақат ёлғончисан, балки яна фирт аҳмоқсан! Агар сен узукни олмаган бўлганингда, у дарахт қаерда эканини ҳам билмаган бўлар эдинг. Сен мана бу ҳадисни эшитмаганмисан: “Эй инсонлар! Ҳеч қачон ёлғон гапирманглар! Ёлғон ва имон ҳеч қачон бирга бўлмайди”.

Ҳоким Фаррухга бу жинояти учун оғир жазо белгилади.

Ростгўйлик фазилати

Эй фарзандим, агар дўстингдан янги олган кийимининг нарhini сўрасанг, у сенга сотиб олган нарhini тўғри айтса, у тўғри сўздир. Агар нархига озгина бўлса ҳам қўшиб айтса, демак, у ёлғончидир. Агар сенга бир дўстинг ваъда қилиб ваъдасида қатъий турса, у ваъдасига содиқдир. Агар ваъдасида турмаса, у ёлғончидир.

Агар устоз бир ўқувчига уйда масала ечиб келишни топширса, у дангасалик қилиб бошқа ўқувчининг дафтаридадан масала жавобини кўчириб олса ва устозига масалани ўзим ечдим, деса, у ёлғончидир. Агар мактаб директори бир ўқувчини гувоҳлик бериш учун чақирса ва у энг қадрдон дўстининг зарарига бўлса ҳам ҳақиқатни очик айтса, у тўғри сўздир. Агар гувоҳлик беришда бирон нарсани қўшса ёки камайтирса, у ёлғончидир.

Мана шу мисоллардан кўраяпсанки, тўғрилиқ сўз ёки амалнинг ҳақиқатга тўғри келишидир. Сен мактабга бормаслик учун ёлғондан ўзингни бетоб қилиб кўрсатишинг ёки билмайдиган нарсанг ҳақида хабар беришинг ёки ёлғон гапираётганини била туриб биров-

ни ёлгон гапиришига индамай қараб туришинг буларнинг барчаси ёлгончиликдир.

Тўғри сўзлаш фойдаларидан бири шуки, рост сўзлаган инсон кўпчилик муҳаббатини ва ишончини қозонади. Шунинг учун ростгўй ўқувчини ота-онаси ҳам, устозлари ҳам бирдай яхши кўрадилар. Одамлар ҳар доим ростгўй тижоратчи билан олди-сотди қилишни хоҳлайди. Олдига одамлар борганлари учун тўғрисўз ҳунарманд халққа танилади. Агар ростгўйлик бўлмаганда халқнинг аҳволи бузилиб, тарих, жўғрофия ва шунга ўхшаш китобларда етиб келган хабарларга одамларнинг ишончи йўқолган бўлар эди. Ростгўйлик инсонни омонат, очиқлик ва ваъдага вафо қилиш каби кўп фазилатлар билан сифатланишга чақиради.

Ёлгончи бола (Ибратли ҳикоя)

Искандария шаҳрида болалар чўмилиш учун денгизга тушдилар ва ўзлари билан олиб келган коптокни сувда ўйнай бошладилар. Улар коптокни сувга отишар ва орқасидан сузиб мусобақа ўйнардилар. Тўсатдан улардан бири сув ютиб “қутқаринг, чў-

каяпман!” деди. Шунда қутқариш учун олдига етиб келганларида у кулиб:

– Мен сизларни масхара қилаётган эдим. Мен моҳир сузувчиман. Сизларнинг ичингизда сузишда менга бас келадигани йўқ, – деди. Иккинчи куни ҳам одатларига кўра сувда копток ўйнадилар. Шу маҳал кечагидек у “қутқаринглар, чўкаяпман!” деб бақирди. Болалар ўтган кунгидек бугун ҳам бизни масхара қиляпти деб ўйлаб, унинг сўзига парво қилмадилар. Натижада у сувга чўкиб, ўз ёлғонининг қурбонига айланди.

Фойдали насиҳатлар



1. Ақл эгалари ва виждон соҳиблари ҳар вақт кўрган, қилган ва билганларининг ҳақиқатини ва тўғрисиини сўзлайдилар.

2. Ибн Хатиб айтади:

– Ёлгончиликдан сақланинг, чунки ёлгончилик фитна-фасодга (ёмон ишларга) олиб боради. Ростлик йўлини танланг, барча яхшиликка етасиз!

3. Бир ҳаким айтади:

– Кимки ёлгончиликка ўрганса, у бошқаларни ҳам ёлгончи, деб ўйлайди.

4. Эгри дарахтнинг сояси ҳам эгри бўлади.

5. Оғиз ва тилнинг безаги тўғри сўздир, сўзни тўғри сўзла, дилнинг беза.

6. Ростгўйлик инсонни улуглар мартабасига кўтаради.

7. Ёлгончиликдан четланиб, ростгўйлик йўлини тутган кишини бошқа одам у ёқда турсин, ҳатто ёлгончининг ўзи ҳам яхши кўриб қолади.

8. Тўғри сўз аччиқдир, уни ҳазм қилгин, кейин фойдаси тегади, хушнуд қилади.

9. Тўғри сўз киши эркин нафас олади.

Тил ва дил бирлиги

Азиз болалар, шеърят мулкининг султони Алишер Навоий бобомиз: “Тилинг билан кўнглингни бир тут”, деб насиҳат қилганлар. Тилшунос олим, ватандошимиз Абулқосим Замахшарий эса: “Одамнинг сиртию ботини (ичи) тўғри, саломат ва тузук бўлса, унинг зоҳири (ташқариси) ҳам соғлом бўлади”, деб айтганлар.

Бу инсонни комиликка олиб чиқувчи хислатдир. Зеро, тил ва қалбнинг бир бўлиши билан одам ростгўй ва чин инсонга айланади. Тилида бир гап, қалбида бошқа гап бўлса,

у ёлғончи саналади. Дўстини тилида мақтаб, қалбдан уни ёмон кўриш иккиюзламачиликдир. Шу сабаб бундай иллатдан сақланиш учун тил ва қалбни бир қилиш, маккорлик, айёрлик ва ёлғончиликдан сақланиш керак.

Ваъдаси устидан чиқиш

Эй фарзанд, шуни билки, берилган ваъда қарз кабидир. Олинган қарзни узиш, уни вақтида қайтариш шарт бўлганидек, ваъдасига вафо қилиш ҳақиқий инсонга хос фазилатдир. Ваъдаси устидан чиқадиган болаларни “яхши бола”, “ақлли бола” дея таърифланади. Ваъда бериб, унутиб юборадиган болаларни ҳамма “субутсиз”, “ваъдабоз” деб ёмонлайди. Шунинг учун ваъдага эътиборли бўлиб, тўғри сўз бўлишга ҳаракат қилиш керак.

Яхши болалар ваъда бермасалар ҳам бирон нарсани бажаришга ҳаракат қиладилар. Минг марта ваъда бериб, унга эътибор бермай юрадиган болаларга одамлар ҳар қачон ишонмай қўяди. Одамлар назаридан қолиш жуда ёмон нарса. Ким одамлар ишончини йўқотса, ҳаётда кўп қийинчиликларга учрайди. Зеро, сен ҳали улғайиб, катта-кат-

та ишларни амалга оширишинг керак. Бунда тўғрисиўзлик, ваъданинг устидан чиқиш каби фазилатлар сенга жуда керак. Шундай экан, ваъда берсанг, уни албатта бажар! Қила олмайдиган ишни “бажара оламан!” деб катта гапирма! Фақат кучинг етадиган ишга кириш, ваъда беришдан олдин уни ўз вақтида бажаришга ҳам эътиборли бўл!

Болалар лугати

Ваъда – сўз бериш, бирон ишни бажариш мажбуриятини ўзига олиш.

Ваъдаси устидан чиқиш – ваъдасига вафо қилиш, ваъда берган ишини бажариш.

Ваъдабоз – қуруқ ваъдалар бериб, уни бажармайдиган ёлғончи.

Қарз – маълум муддат ўтгандан кейин бериш шарти билан олинган ёки берилган нарса (“ваъда қарздир”, деганда “ваъда бергандан кейин уни бажариш лозим” маъноси тушунилади).



Фойдали насиҳатлар



1. “Мунофиқнинг белгиси учтадир: ёлгон сўзлаш, ваъдасининг устидан чиқмаслик ва омонатга хиёнат қилиш”.

2. Ваъда бериб бажармаслик нақадар ёмон иш, гапирмай туриб иш бажариш эса қандай чиройли!

3. Вафосизда ҳаё йўқ, ҳаёсизда вафо йўқ.

4. Айтиб қўйиб бермайдиган нарсани тилинг билан айтмагин, ваъда бериб қўйгандан сўнг ўз ваъдангдан қайтмагин.

5. Ўз ваъдасида турмаганда турли сабабларни келтирувчи кимса ҳеч қачон мард ва ҳимматли бўлолмайди.

6. Вақти-соати ўтгандан сўнг бажариладиган ваъдадан ҳеч бир яхшилик бўлмайди.

Ишончли Муҳаммад

(Ибратли ҳикоя)

Бир куни Расули Акрам алайҳиссалом Абдуллоҳ ибн Абу Ҳамса билан тайинли вақтда кўришишга ваъдалашдилар. Пайгамбаримиз алайҳиссалом у жойга кечик-

май етиб келдилар. Аммо Абдуллоҳ ибн Абу Ҳамса берган сўзини унутган эди. Икки кун ўтиб, берган ваъдаси эсига тушади ва етиб борганида амин (ишончли-омонатдор) сифати билан танилган Пайғамбаримиз алайҳиссалом у ерда кутиб турганларини кўриб ҳайратланади. Шундан кейингина берган ваъдасида туриш нақадар муҳим эканини тушуниб етди.

Сабрли бўлишни ўрганинг!

Хурматли болалар! Шуни яхши билиб қўлингки, сабрли ва вазмин бўлиш турли хатолардан сақлайди. Зеро, гуноҳ ва хатолар кўп ҳолларда шошилиш оқибатида содир этилади. Сабрли одам ҳар бир сўзини обдон ўйлаб, кейин гапирди. Бу билан у одамлар кўнглига оғир ботадиган гап-сўзлардан тийилади ва бошқа зарарлардан омон қолади.

Вазмин бўлишни унутган одам ўз омадини қўлдан бой беради. Чунки омад айнан шошилмаслик ва ақл-идрокни тўғри ишлатиш натижасида бир қарорга келишдадир. Шошилиш оқибатида чиқарилган ҳар қандай ҳукм кўп ҳолларда нотўғри бўлади. Шошиб амалга оширилган иш афсус-надоматга олиб

боради. Доно халқимиз бежизга “аввал ўйла, кейин сўйла” демаган. Бунда ҳам ҳар бир гапни шошилмасдан ва ўйлаб гапиришга чақирилмоқда. Ҳар қанақа ҳолатда ҳам сабрли ва вазмин бўлиш ва жиддий муносабат билдириш фақат ютуқ ва ғалаба келтиради. Айниқса, шошқалоқ болалар дарсларини чала-чулпа бажариб, кўп хатоларга йўл қўядилар. Уй вазифасини сабр-тоқат ила бажарган боланинг ишидан унинг ўқитувчилари ҳам хурсанд бўлишади.

Сабр барча меҳнат ва оғирликни енгиш ва чидамли бўлишдан иборат. Ночор аҳволда бўлса ҳам ўзини бадавлат кишидек тутиш, дуч келган одамга ҳол-аҳволидан шикоят қилавермаслик, қийин ҳолатларда ҳам ўзини очик юзли қилиб кўрсатиш айнан сабрдир. Қаҳр-ғазаби келганда ўзини боса оладиган ва ўз наф-сини тўғри йўлга бошлайдиган киши энг кучлидир.

Эй фарзанд, сен мактабда ва бошқа жойда ҳам бировнинг саволига жавоб беришга шошилма, зеро сен биладиган нарсанг ҳақида савол берилса-ю, аммо шошқалоқлик қилиб, тезроқ жавоб беришни ўйласанг, хато қилиб қўйишинг мумкин. Шу сабаб саволларга шошилмасдан, ўйлаб, фикрлаб, хаёлингни бир

жойга жамлаб жавоб бер. Шунда марра сеники бўлади. Демак, шуни ёдда тутинг: сабрли ва вазмин бўлиш ақлнинг бошидир. Зеро, шошилиш ақлнинг нуқсонсиз ишлашига тўсқинлик қилади.

Болалар лугати

Сабрли – чидамли, бардошли, иродали, қатъиятли,

Вазмин – оғир, босиқ, салобатли.



Фойдали насиҳатлар

1. Айтилишича, одамларнинг бахтлироғи қўйидагилардир:

– қалби илмга ташна кишилар;
– жисми сабр қилувчи кишилар;

– қўлида бор нарсага қаноат қилувчи кишилар.

2. Сабрнинг аввали аччиқ, охири эса ширин.

3. Ёмон кунда сабр қилган одам яхши кунга тез етади.



4. Ғазабнинг аввали жиннилик, охири на-
доматдир.

5. Жавобнинг юмшоғи ғазабни сўндиради,
сўзнинг қаттиғи одамни ўлдиради.

6. Шошқалоқлик бу адашган одамларнинг
иши, сабрлилик эса эзгу одамларнинг ишидир.

7. Сабрли бўл, мурудга етасан.

8. Яхшиларнинг даражасига азият ва ма-
шаққатларга сабр қилиш орқали эришилади.

9. Агар меҳнат-машаққат ёки қайғу-
алам дуч келса, сабр билан қарши олсанг,
унинг ортидан яна шодлик келади.

10. Ишнинг фурсатини кутиш, шошил-
маслик керак, ҳамма иш вақти-соати кел-
ганда битади.

Қаноатли бўлиш фазилати

Қаноат инсонни бойитади. Фақат шун-
дай бўлишига кўпчилик шубҳа би-
лан қарайди. Қаноат сўзи қўлидаги мавжуд
нарсга рози бўлиб, тақдирига ёзилганидан
бошқасига кўз тикмаслик маъносини бил-
диради. Баъзилар қаноатни нотўғри тушу-
ниб, уни дангаса бўлиб ўтиришдир деб ўй-
лайди. Қаноат ўзига ато этилган нарсга ро-
зи бўлиш, бошқалар мулки ва ризқ-насиба-

сига кўз олайтирмасликдир. Бу зинҳор ғайрат-шижоатга тескари эмас. Машҳур саҳоба Саъд ибн Абу Ваққос ўғлига шундай деб насихат қилибди:

– Ўғлим бой бўлишни истасанг, бойлик билан бирга қаноат ҳам сўра. Чунки қаноатсиз одам бой бўлолмас. Қаноат эса битмас-туганмас бойликдир.

Азиз болалар, бир эътибор беринг: тишларимиз, бўйимиз маълум бир ўлчовга етгач, ўсишдан тўхтайти, тўғрими? Агар аъзоларимиз ўсишда давом этаверса нима бўларди?!

Хотирамиз маълум бир миқдорда маълумотни қабул қилади. Ундан ортиғини сиғдира олмайди.

Олма тарвуз каби йириклашмайди. Ёмғир керагидан ортиқ ёғса, қандай оқибатларга олиб келади? Демак, ҳамма нарсанинг ўз меъёри бор. Қаноат инсонга ўша меъёрда яшашни ўргатади. Қаноатнинг зидди очкўзликдир. Очкўзлик инсонни ҳалокатга олиб боришига ҳаётий мисоллар келтирамиз:

Бир ҳайдовчи манзилга тезроқ етиб олай, деб тезликни оширибди ва оқибатда автоҳалокатга учрабди. Бир йигит кучли бўламан, деб керагидан ортиқ овқат еявергани-

дан ўзини ҳам кўтара олмайдиган даражада семириб кетибди.

Инсон тўхташи керак бўлган нуқтани билиши керак. Бу нуқтани қаноат белгилаб беради. Очкўзлик эса чегарадан чиқишга ва кўнгилсизликлар томон йўл олишга сабаб бўлади.

Демак, ҳаётда ҳамма нарса ўз меъёрида бўлиши яхши экан. Қаноатни ўзига шиор қилиб олган инсон ҳам мана шу мезон асосида ҳаёт кечирган бўлади.

Болалар лугати



Қаноат – шукр қилиш, бориға рози бўлиш, ози билан ҳам кифояланиш, мамнунлик, қониқиш ҳисси.

Тақдир – Аллоҳ тарафидан олдиндан белгилаб қўйилган қисмат (тақдир Аллоҳнинг бандалар нима амаллар қилишини билишидир, асло бировни ишга мажбурлаш эмас).

Кўз тикиш – бировларнинг нарсасига ёмон назар билан қараш. (Бу сўз “кутиш” маъносида ҳам келади)

Фойдали насиҳатлар

1. Киши учун энг фойдали ва дилни ёритувчи нарсa қаноатдир. Энг зарарли ва нафратли нарсa ҳирс ва газабдир.



2. Қаноат барча мамлакатлар унга тобе бўлган мамлакатдир. Қаноат шундай бир мамлакатки, ҳеч ким унга зарар етказа олмайди. Ким унга эгалик қилса, ҳеч бир нарсaга муҳтож бўлмайди, бахтли ҳаёт кечиради. Бошқаларда кўрганни жуда қаттиқ истамаслик ҳам қаноатдир.

4. Кўзи суқ учун бутун дунё ҳам кифоя қилмайди, бориға қаноат қилувчи киши бахтли ҳаёт кечиради.

5. Кўзи тўқ одам ҳар нарсaга суқланавермайди, бир одам бир нарсали бўлса, унга ҳавас қилавермайди.

6. Тана ва нафсга эрк берма, бўйин эгма, унинг истаклари эрмак ва ўйин, у алам ва қайғу келтиради.

7. Таомга ортиқ даражада ҳирс қўйиш худбинун пасткаш кишиларнинг ахлоқларидандир.

Очкўзлик оқибати (Ҳикмат)

Муҳаммад ибн Яманий шундай деди: “Олти кишидан олти нарса ҳақида сўраганимда бир хил жавоб олганим учун бир умр рўза тутишни ихтиёр қилдим. Табиблардан: “Касалликларга энг шифоли нарса нима?”, деб сўрадим. Улар: “Очлик ва оз ейиш”, дейишди. Донишмандлардан: “Ҳикмат излашда қайси нарса кўпроқ ёрдам беради?”, деб сўрадим. Улар: “Очлик ва оз ейиш”, дейишди. Обидлардан: “Аллоҳ ибодатида кўпроқ қайси нарса фойдалироқ”, деб сўрадим. Улар: “Очлик ва оз ейиш”, дейишди. Зоҳидлардан: “Зухдга қайси нарса кўпроқ ундайди”, деб сўрадим. Улар: “Очлик ва оз ейиш”, дейишди. Уламолардан: “Илм олишда қайси нарса энг афзали”, деб сўрадим. Улар: “Очлик ва оз ейиш”, дейишди. Подшоҳлардан таом ва иштаҳа очувчининг энг ёқимлиси ҳақида сўраганимда, улар ҳам: “Очлик ва оз ейиш”, дейишди”.

* * *

Имом Шофеъий: “Ўн йилдан бери тўйиб овқат емадим. Чунки тўйиб ейиш баданни оғирлаштиради, заковатни (ақл-идрокни) кетказади, уйқуни келтиради ва эгасини ибодатдан қолдиради”, деган экан.

Ҳакимлардан бири шундай деган: “Дунёнинг ичига кир, сайр қил, кўр, аммо эҳтиёт бўл, дунё сенинг ичингга кириб кетмасин!”

Отнинг туёқлари нечта?

(Ибратли ҳикоя)

Бир куни имом Абу Ҳанифа отда кетаётган эди. Шунда у зотдан:

– Отнинг туёқлари нечта? – деб сўрашди.

Имом отдан тушиб, отнинг оёқларини санаб кўрдилар ва:

– Тўртта, – деб жавоб берди.

Бу билан жавоб бериш ҳақида шогирдларга катта сабоқ берган эди.

Азиз болалар, кўрдингизми, саволга жавоб беришда жуда эҳтиёткор бўлиш керак. Бирон нарсани аниқ билса-да, яна бир мулоҳаза қилиб жавоб бериш лозим экан. Зеро, доно халқимиз бекорга “етти ўлчаб, бир кес”, деб айтмаган.

Кечиримли бўлиш фазилати

Азиз фарзандим, ҳеч бир одам хато-дан холи эмас. Ҳамма хато қилади, янглишади. Ёки биронта ҳам хато ва нуқсонни йўқ мукаммал бир инсонни кўрганми-сан? Йўқ, бундай одам асло бўлмас. Шундай экан, одамлар бир-бирининг хато ва камчиликларини кечириб, уларни тузатишга ҳаракат қилишлари ва бир-бирларини қўллаб-қувватлаб, ҳаётда ҳамжиҳат бўлиб яшашлари керак. Ҳатто душман деб қаралган одамга ҳам инсоф билан муомала қилинади. Агар душманам деб унга зулм ва адолатсизлик қилинса, бунинг оқибати ёмон бўлади. Кечиримлилик душманни дўстга, бағритошлик эса дўстни душманга айлантириши мумкин. Демак, бағрикенг ва кечиримли бўлиш ҳаётдаги шиоринг бўлсин!

Болалар лугати



Кечиримли бўлиш – бировнинг хатосини кечириб, бағрикенг ва меҳрибонлик.

Янглишмоқ — адашиш, хато қилиш.

Ҳамжиҳат — аҳил, иноқ.

Бағритошлик — бераҳмлик, шафқатсизлик.

Бағрикенглик — бирон нарсага очиқ кўнгил билан ёндашиш, қалбни кенг қилиш.

Фойдали насиҳатлар

1. Сен кечириш хислатини ўзингга шиор қил, атрофингдагилардан арзимас гуноҳлари учун юз ўгираверма!



2. Кечира олиш мардлик ва кечира олмаслик номардликдир.

3. Гуноҳкор кишининг гуноҳини кечир, адоват илдизини кес ва қўпориб ташла.

* * *

Инсоний фазилатлар қуйидагилардир:

1. Исломият.
2. Диёнат.
3. Ота-онани ҳурмат қилиш.
4. Илм-маърифат.
5. Идрок, фаҳм-фаросат.
6. Сабр-қаноат.
7. Тартиб-интизом.

8. Виждон.
9. Ватанни севиш.
10. Адолатли бўлиш.
11. Олий ҳиммат.
12. Тилни ёмон сўзлардан сақлаш.
13. Сир сақлай билиш.
14. Иффатли бўлиш, одамлар қўлидаги нарсалардан таъма қилмаслик.
15. Мулойимлик.
16. Хайрихоҳлик (одамларга яхшилиқни ишташ).
17. Авф, кечиримли бўлиш.
18. Ғайрат, шижоат.
19. Виқор, салобатли бўлиш...

Камтарлик – зийнат

Инсон ўзини бошқалардан ортиқ деб билмаслиги, ўзини ақлли, ўзгаларни ақлсиз деб тасаввур қилмаслиги, ҳар қандай яхши ишни ўзига лойиқ ва ўзгаларга нолойиқ деб ҳисобламаслиги зарур. Ким юқоридаги иллатларга қўл урса, демак у ўзини ўйлайдиган худбин боладир. Худбин одам фақат ўзини ўйлайди, ўзгалар билан иши йўқ. Уларга ўз хатолари кўринмайди. Агар кўрса-

лар ҳам уни камчилик деб ҳисобламайди ёки тан олишни истамайди. Бошқаларнинг фазилатларини кўрсалар ёки эшитсалар, бундан ғазабланадилар. Агар бошқаларда бирон камчилик кўриб қолсалар, дарров шов-шув кўтариб, буни ҳаммага ошкор қиладилар.

Эй фарзанд, сен бундай камчиликлардан узоқ юр. Доим камтарин бўл, фақат ўз айбингни кўр, ўзгаларни текшириб, ортидан айб қидириб юрма. Агар бировнинг айбини кўриб қолсанг, бир ўзига айтиб, уни тўғрилашга ҳаракат қил. Зинҳор манманлик кўчасига кирма, қилган ишинг ва айтган гапинг зўр бўлганда ҳам кеккайма. Манманлик инсонни хорликка етаклайди. Камтарлик сени улуғ мартабаларга эриштиради. Зеро, камтарга камол, манманга завол, дейди халқимиз.

Фойдали насиҳатлар

1. *Кимда-ким манманлик қилиб ўзини юқори тутса, уни на халқ ва на Тангри севади.*

2. *Кибр ва гурурдан узоқ бўл. Кибр кишини эл орасида хор, беқадр ва безътибор қилади.*



3. Биров сени ўзингда йўқ сифатлар билан мақтаса, ундай одамга ишонма, чунки у сенда йўқ ёмон сифатлар билан бошқа жойда сени ёмонлаши мумкин.

Сарой қаерда? (Ибратли ҳикоя)

Хазрати Умар халифалиги даврида халқидан ажрамас ва улар қаторида ҳаёт кечирарди. Камтарин бўлганидан ўзи учун тахт қурдирмаган эди.

Византиялик бир ҳоким ҳазрати Умарнинг зиёратига келиб, уни қидира бошлади. Қараса шаҳарда на сарой ва на бир данғиллама уй бор.

Йўлда бир одамдан: “Халифангиз қаерда?” деб сўради. Йўловчи: “Халифамиз шу ерда, қумлар устида ётибди”, дебди.

Шунда ҳоким жуда ҳам ҳайратда қолибди.

– Эрон ва Ҳиндга фармон жўнатган халифа шуми? Тожу тахти, саройи йўқми? Посбонлар билан қўриқлайдиган одамлари йўқми? Бизнинг ўлкамизда бўлсайди, каттакон саройлари бўларди. Шунчалик камтарлик ҳам бўладими? – деб ёқа ушлаб қолибди.

Шукр қилиш фазилати

Азиз болалар, биласизки, биз фойдаланадиган барча нарсаларни меҳрибон Аллоҳ таоло беради. Булар эвазига У Зотга шукр қилиб, ўша неъматларни фақат яхшилик йўлида ишлатишимиз керак. Бир инсон сизга икки дона олма совға қилса, бундан қанчалик қувонасиз. Аллоҳ бизга беҳисоб неъматларни ато қилиб қўйибди. Буларга, албатта, шукр қилиш керак.

Яна ўзингизга тегишли китобни дўстингизга ўқиш учун берсангиз-у, аммо у китоб ва рақларини йиртиб, муқовасини кир-чир қилиб қайтариб берса, қанчалик жаҳлингиз чиқади. Шундай экан, бизлар ҳам берилган неъматларни авайлаб-асраб, уни ўз ҳолича сақлаш ва танамизни турли иллатлардан ҳимоя қилишимиз лозим. Бунинг учун ичкилик, тамаки чекиш, соғлиққа зарарли нарсаларни истеъмол қилишдан узоқ бўлиб, қабих ишлардан сақланишимиз ва компьютер ўйинларини кўп ўйнашдан эҳтиёт бўлишимиз керак.

Болалар, бизнинг тана аъзоларимиз баҳоси йўқ неъматлардир. Ёруғ оламни кўриш

учун берилган икки кўзимиз қанчалик қадрли, тўғрими? Кўзнинг қадрига ундан жудо бўлганлар етади, дейишади. Аммо ақлли болалар кўз ва бошқа аъзолар қадрига етиши учун кўзларидан жудо бўлиши шарт эмас. Зукко болалар бир ёмонликни у келмасдан олдин сезиб, ундан қутулиш йўлини биладилар. Бизнинг аъзоларимиз ҳам олтиндан қимматроқдир. Чунки олтинни пулга сотиб олинса ҳам, бироқ тана аъзоларининг соғлиғини қайтариб бўлмайди. Шундай экан, бизга ато этилган ҳар бир неъматни авайлаб-асрашимиз, уни фақат яхшилик ва эзгулик йўлига ишлатишимиз лозим.

Болалар лугати



Шукр қилиш – миннатдорлик изҳор қилиш, мақтов айтиш (неъматларни бергани учун Аллоҳга мақтов айтиб, ўша неъматни яхши ишларга сарфлаш шукрдир).

Қадрига етиш – бирон нарсанинг қийматини билиш, авайлаш.

Авайлаб-асраш – эҳтиёт қилиш, сақлаш, озор ва шикастлардан ҳимоя қилиш.

Ҳавас қилиб яшанг!

Болалар, ҳавас деганда яхши инсонлардаги фазилат ва хислатларни кўриб, уларни ўзимизда ҳам бўлишини хоҳлаш тушунилади. Ҳавас қилиш бизларни шундай яхши сифатларга интилишга чорлайди. Ҳавас қилиб яшайдиган болалар доим ҳаракатчан ва тиришқоқ бўладилар. Ҳавас қилиш турлича бўлиши мумкин. Масалан, бир ўртоғимиз ота-онасининг гапига қулоқ тутиб, уларни ҳурмат қилади. Шу сабаб ота-онаси ҳам у болани жуда яхши кўришади. Улар бахтли ҳаёт кечирадилар. Мана шу ўртоғимизга ҳавас қилсак, арзийди.

Яна бир ўртоғимиз ота-онасидан олган пулларини тежаб-тергаб ишлатади, пулни беҳуда сарфламайди, фақат китоб, дафтар каби керакли нарсаларга сарфлайди. Унинг бу тежамкорлиги мақтовга лойиқдир. Биз ҳам унга ўхшашни ҳавас қилсак арзийди. Пулни тежаб ишлатсак, ота-онамизнинг топган пулларига барака киради, ўзимиз ҳам фойдасиз харажатлардан сақланамиз, исрофдан узоқ бўламиз.

Ҳаётда ҳавас қилса арзигулик инсонлар кўп. Илм-маърифатли, олиму фузалоларга ҳавас қилиш нақадар яхши! Яна кучли, бақувват кишиларга, ватан ва миллатини душманлардан қўриқлайдиган аскарларга ҳавас қилиш ҳам яхшидир.

Демак, азиз болажонлар, ҳаётда яхши инсонларга ҳавас қилиб яшасак, фақат эзгулик ва ютуқларга эришамиз. Ҳасад билан яшаган одамлар эса ёмонлик сари қадам қўйган бўладилар...

Ҳасаддан узоқ бўлинг!

Ҳасад энг ёмон иллат. Болалар, ҳасад нималигини биласизларми? Ҳасад бу бир кишидаги яхши хусусиятлар ва ютуқларни кўра олмаслик ва ундаги ютуқ ва яхшиликнинг йўқ бўлишини хоҳлашдир. Ҳасад кўнгли қора, қалби тошдек қаттиқ кимсаларнинг ишидир. Ҳасад инсонни худбин, фақат ўзи ҳақида ўйлаб, ўзгалар билан иши бўлмаслигига сабабдир. Ҳасадгўй бирон натижага эришганларни оёғидан чалиб, уларга зарар етказишга уринади. Бу энг ёмон одат. Ҳасадгўй ҳавас қилиш нималигини билмайди. Ҳавас қиладиган одам

ўзига ҳам шундай яхшилик берилишини хоҳласа, ҳасадгўй эса одамлардан бу яхшилик олиниб, фақат ўзигагина берилишини истайди. Бу худбинлик ва ичиқораликдан бошқа нарса эмас. Демак, болалар, биз ҳасаддан узоқ бўлишимиз, кек ва адоватдан сақланишимиз керак экан.

Болалар луғати

Ҳавас – қизиқиш, иштиёқ, интилиш, рағбат, бировлар эришган ютуқлар ўзида ҳам бўлишини орзу қилиш.

Ҳасад – одамлардаги яхшиликларни кўролмаслик, ичиқоралик.

Ҳасадгўй – ҳасад қилувчи, қалби ҳасадга тўла одам.

Худбин – ўзини ўйловчи, ҳамма нарсадан ўз фойдасини устун қўювчи.

Ичиқоралик – дили бузуқлик, ҳасадгўйлик, бировнинг ютуқларини кўра олмаслик.



Фойдали насиҳатлар



1. Ҳасад ва ғазаб икки қанот бўлиб ҳаракатга келса, тоза ва чиройли ҳаётларни хира қилиб юборади.

2. Олов ўзидан-ўзи ёниб кул бўлгани каби ҳасадчининг жасади ҳасад ўтидан куйиб, барбод бўлади.

3. Одамзот ҳасад қилмаслиги керак, ҳавас қилиши керак. Ҳавас қилган одам муродига етади.

4. Ҳасадчида роҳат йўқ.

Ота-боболаримиз ўғитлари

Хурматли болалар, мана китобимизнинг сохирига ҳам етиб келдик. Сиз ушбу китобни ўқиш орқали ўзингизга керакли кўп маълумотларни билиб олдингиз, шундайми? Энди ота-боболаримизнинг қимматли панд-насиҳатларидан бир қанчасини келтирамиз. Уларни ёдлаб олишга ҳаракат қилинг:

– Икки тоифа одам доимо бойдир, ҳеч камбағал бўлмайди: бири – олим, иккинчиси – қаноат эгаси.

– Икки нарсa борки, ози ҳам кўпдир: биринчиси – адоват, иккинчиси – чақимчилик.

– Икки нарсa қалбни бузади: бири – кўп овқат ейиш, иккинчиси – кўп ухлаш.

– Икки нарсa инсонни тез адо қилади: бири – аҳмоқлик, иккинчиси – ахлоқсизлик.

– Икки нарсани киши ўзидан қувиши қийин: бири – соя, иккинчиси – бадфеъллик.

– “Нима десам экан” деб андиша қилиш “нега айтдим” деб пушаймон бўлишдан яхшироқ.

– Уч нарсани унутган одам ақлли эмас: дунёнинг ўткинчилигини, ундан қачондир ажралишини ва ўлимдан ҳеч ким қутулиб қолмаслигини.

– Ҳақимларнинг айтишича, одамлар уч гуруҳга, яъни ақллиларга, ярим ақллилар ва нодонларга бўлинадилар. Ақлли шундай кишики, бирон воқеа юз бермасдан аввал ундан қутулишнинг чора-тадбирини ўйлаб иш тутади. Одамлар охирида қиладиган ишни у олдиндан қилиб қўяди. Ярим ёки ўрта ақлли шундай кишики, бирон ҳодиса юз берса, эсанкираб қолмайди, ундан қутилиш чорасини қидиради ва шу туфайли бу бало домидан озодликка эришади. Нодон шундай кишики, бирон нохуш воқеа юз берса, ундан қутилиш йўлларини қидириш ўрнига дод-вой қилиш билан чекланади.

– Уч сифат уч хил натижа келтиради: мулойимлик – улуғ мартаба, қаноат – роҳат, тавозеъ – эъзоз келтиради.

– Уч нарсa инсон учун жуда зарур: қаҳру ғазаб вақтида ўзини тутa билиш, бошга кулфат тушганда бетоқат бўлмай сабр қилиш ва хайрли ишларга шошилиш.

– Уч неъмат қадрига уч тоифа одам етади: ёшлик қадрига қарилар, саломатлик қадрига беморлар ва хотиржамлик қадрига ғамташвишли кишилар.

– Ақлли кишида учта хислат бўлади: бирон нарсa сўралса, одоб билан жавоб беради, бировдан ёмонлик кўрса ҳам яхшилик қилади, халқи учун фойдали фикрларни олға суради.

– Уч хил кишининг хизматидан бўйин товламаслик керак: ота-она, меҳмон ва бемор хизматидан.

– Бир улуғ киши шундай деди: “Кишининг қалбида тўртта гавҳар бўлиб, бу тўрт гавҳарнинг тўртта душмани ҳам бор. Биринчиси ақл гавҳаридир, унинг душмани ғазабдир. Иккинчиси илм гавҳаридир, унинг душмани такаббурликдир. Учинчиси қаноат гавҳари, унинг душмани ҳирсдир. Тўртинчиси сахийлик гавҳари, унинг душмани таъмадир”.

Фойдаланилган манбалар

1. Машриқзамин – ҳикмат бўстони. Ҳамиджон Ҳомидий, Маҳмуд Ҳасаний. Тошкент, 1997.
2. Ватандош алломаларимизнинг ҳикматли фикрлари. Тошкент, 2012.
3. Фарзандлар жаннат райҳонларидир. Турсунхўжа Ҳидоятхўжаев. Тошкент, 2002.
4. Буюк имом Абу Ҳанифа. Йўлдош Эшбек. Тошкент, 2004.
5. Илм олиш сирлари. Сафо Сайгили. Тошкент, 2010.
6. Ислом одоби ва ахлоқи. Аҳмаджон Бобомурод. Тошкент, 2002.
7. Саодат қучганлар ибрати. Абдуқаюм Ҳикмат. 2001.
8. Яхшилар одоби. Сумайро Абдумурод қизи. Тошкент, 2013.
9. Саодат калити. Йўлдош Эшбек. Тошкент, 2001.
10. Ўғлимга ўғитлар. Муҳаммад Камол. Тошкент, 2001.
11. Қадимдан ҳозиргача... Бобомурод Эрали. Тошкент, 2013.

12. Одобли бола элга манзур. Муҳаммадамин Тўхлиев, Муҳаммадсодиқ Тожалиев. Тошкент, 2013.

13. Овқатланиш психологияси. Сафо Сайгили.

14. Қалбимиз нури. Абдуллоҳ Мурод Холмурод ўғли, 2003.

15. Нишонга урилган сўзлар. Муҳаммад Собир. Тошкент, 1996.

16. Ҳаёт томчилари. Муҳаммад Камол. Тошкент, 2002.

17. Луқмони ҳакимдан ўғлига 365 ўғит. Абдумурод Тилавов. Тошкент, 2013.

18. Интернет маълумотлари: www.muxlis.uz, www.muslim.uz ва ҳоказо.

МУНДАРИЖА

КИРИШ.....	3
ОДОБ НИМА?.....	6
Нега инсон азиз ва мукаррам?.....	8
Одоб олтиндан қиммат.....	10
Одобли ва одобсиз бола.....	13
Қайси бири яхшироқ?.....	17
Дуоси мустажоб бола.....	19
Луқмони Ҳакимнинг ўғлига насиҳатлари (1).....	20
Болалар тарбиясининг ўзига хос жиҳатлари.....	24
Одобли бўлиш йўллари.....	26
Одобли боланинг белгиси.....	28
Ота ҳақини адо этган ўғил.....	31
Одобли бола бўлиш қийинми?.....	33
Қизалоқлар одоби.....	35
Инсон жисм ва руҳдан иборат.....	37
Ухлаш одоблари.....	37
Уйқуга тайёргарлик.....	38
Уйқу одоблари.....	39
Уйқудан эрта туришни ўрганинг.....	40
Уйқудан эрта туриш учун нима қилиш керак?.....	40
Эрта туришнинг фойдалари.....	41
Уйғонгандан сўнг.....	42
Уйғонгандан сўнг қилиш номаъқул ҳисобланган амаллар.....	43
Луқмони Ҳакимнинг ўғлига насиҳатлари (2).....	44
Ҳожатхонага кириш ва ундан чиқиш одоблари.....	47
Ҳожатхонага киришдан олдин.....	48
Ҳожатхонага киргандан кейин.....	49
Ҳожатхонада қилиш таъқиқланадиган ишлар.....	51
Ҳожатхонадан чиқиш.....	52
Соғлиқни сақлаш чоралари.....	53
Озодалиқ соғлиқ гарови.....	56
Кўчада ҳолва еган бола.....	58
Тоза тутиш керак бўлган нарсалар.....	58
Тана аъзоларини тоза тутиш.....	59
Ҳар бир соҳада тозалик муҳимдир.....	62
Зарарли одатлардан узоқ бўлинг!.....	63
Жанжалкаш бола.....	64
Овқатланиш одоби.....	66

Овқатланишдан олдин.....	66
Овқатланишга тайёргарлик.....	67
Ёши катта биринчи бошлайди.....	68
Овқатланиш пайтида.....	69
Овқатланиш пайтидаги ёқимсиз ишлар.....	69
Овқатлангандан сўнг бажариладиган ишлар.....	71
Овқатланишнинг умумий одоблари.....	72
Ҳикоя.....	76
Бекинмачоқ ўйини.....	77
Болалар учун нонуштанинг фойдаси.....	79
Ҳалол ризқ ва ҳалол меҳнат.....	80
Ҳаром луқма	82
Қулининг қулидан нарса сўрамаган одам.....	83
Кийиниш одоби	84
Нима учун кийим кийилади?.....	84
Кийим кийиш ва ечиш одоблари	85
Кийим турлари.....	86
Кийиш мумкин бўлмаган кийимлар.....	87
Кийимларни тоза сақлаш.....	90
Тоза кийим – покиза табиат	90
Устки кийимлар.....	91
Қўйлак ва ички кийимлар.....	91
Оёқ кийимлари.....	93
Дастрўмол.....	94
Аҳмаднинг яхши иши.....	95
Нарсаларни тоза тутиш.....	97
Буюмлар тозалиги.....	97
Китоблар.....	98
Ўқув қуроллари.....	99
Сочиқ, тиш чўтка ва кўрпа-ёстиқлар	100
Техник жиҳозлар ва ўйинчоқлар.....	101
Уй ва хоналарни озода сақлаш	103
Роҳат ва тарбия маскани.....	103
Меҳмонхона	104
Ётоқхона ва дарсхона.....	105
Ошхона ва омбор	107
Ҳовли, йўлак ва ҳаммом.....	109
Қўшнисини ўйлаган Зокир.....	111
Ўқувчининг уйидаги одоби.....	112

Ўқувчининг мактабдаги одоби.....	114
Ўқимаган боланинг оқибати.....	118
Кўчада юриш одоби.....	119
Ҳақиқий паҳлавон ким?.....	121
Фарзанд ота-онаси учун	122
нима қилиши керак?.....	122
Она фазилати.....	122
Ота фазилати.....	123
Сен ота-онангга қандай яхшилик қила оласан?	124
Ота-онага яхшилик қилиш	126
Ота-она ўрнини ҳеч ким босолмайди.....	128
Фарзанд ота-онадан доим қарздор	129
Фарзанд онанинг бир бўлагидир!	130
Бойиш “йўли”ни топган бола.....	131
Ота-онага қандай муносабатда бўлиш керак?	132
Ака-ука ва опа-сингилларимиз олдидаги вазифаларимиз.....	134
Кичикнинг ўзидан каттани ҳурмат қилиши ва каттанинг ўзидан кичикка меҳрибонлиги.....	135
Каттанинг ўзидан кичикка меҳрибонлиги.....	136
Ҳикоя.....	136
Бахил савдогарнинг оқибати.....	137
Устоз отангдек улуг!.....	139
Ҳикмат.....	141
Одамларни ҳурмат қилиш.....	142
Нақадар ёмон иш.....	144
Одамларнинг ҳурмати нима билан ўлчанади?.....	144
Чиройли муомала - бола зийнати.....	146
Насиҳатлар.....	148
Олим бўлган чўпон.....	148
Зиёрат қилиш одоби.....	149
Ҳикмат.....	152
Яхшиликнинг мукофоти.....	152
Уйимизга меҳмон келганда.....	153
Сахий Абу Ҳанифа.....	155
Рухсат сўраш одоби.....	156
Ожиз одамларга меҳрибонлик қилиш.....	157
Ожизларга меҳрибонлик олийжанобликдир.....	158
Садоқатли хизматкор мукофоти.....	159
Дўст танлаш ва уларни ҳурмат қилиш.....	160
Ҷамият олдидаги вазифалар.....	163

Жонзотларга шафқатли бўлиш.....	165
Мушукка озор берган бола.....	168
Навоий бобомиз ибрати.....	169
Меҳрибон Ҳасан	170
Мушукка айланган шер.....	171
Саломлашиш одоби	172
Ҳикмат.....	175
Ҳақиқий дўстлик қадри.....	175
Сўзлашиш ва муомала одоби	176
Турли ҳолатларга қандай муносабат билдириш ҳақида.....	181
Ақлли боланинг жавоби.....	183
Жамоат жойларда одобсизлик саналган ишлар.....	184
Тилни бефойда сўзлардан тийиш.....	185
Ҳикматлар.....	187
Тилини тиймаган бола.....	188
Сир сақлаш	190
Бировларни ёмонламаслик.....	191
Ғийбат эвазига қилинган яхшилик	193
Чақимчилик иллоти.....	193
Саккиз хил таом ва бир оғиз ғийбат	194
Мақтанчоқ бўлманг!.....	195
Ҳикмат.....	196
Баҳоуддин Нақшбанднинг каромати.....	197
Ўйнаш одоби	198
Ҳикоя.....	200
Вақтни тежаш ва умр қадрига етиш	201
Мақоллар.....	204
Ҳикмат.....	205
Ёшлиқ қадрига етиш	205
Кундалик ишларни тартибга солиш.....	207
Тежамкорлик.....	208
Исрофдан сақланинг!.....	212
Бахилликдан узоқ бўлинг!.....	215
Тўртга бўлинган олма	218
Бахиллик оқибати	218
Ўртача бўлишни одат қилинг!.....	220
Телевизорни меъёрида кўринг!.....	223
Болалар телевизорни қанча вақт кўришлари мумкин?.....	224
Ёмон сифатларни билиб олинг!.....	225
Илм олиш фазилати.....	228
Ривоят	230

Ҳеч ким олим бўлиб туғилмас.....	232
Доим олға қадам ташланг!.....	232
Эй инсон, илм олгин.....	234
Илм олиш сирлари.....	235
Чет тилларни ўрганиш.....	244
Ақл-идрок фазилати.....	244
Донолар хислати.....	247
Ўғри топилди.....	248
Истеъдод ва қобилият.....	249
Ўз ҳақингни тани,.....	249
бировнинг ҳақидан қўрқ!.....	249
Қўйлаги ямоқ бола.....	251
Чироқнинг ёғи кимники?.....	252
Шижоат ва жасорат.....	253
Жасур ўғлон.....	257
Дангасалиқдан узоқ бўлинг!.....	258
Эътиборли бўлиш.....	259
Ҳар бир қўй ўз оёғидан.....	259
Меҳнаткашлик камолот омили.....	260
Мақоллар.....	261
Омонат.....	262
Ҳикоя.....	265
Алдоқчи Фаррух жазо олди.....	266
Ростгўйлик фазилати.....	268
Ёлгончи бола.....	269
Тил ва дил бирлиги.....	271
Ваъдаси устидан чиқиш.....	272
Ишончли Муҳаммад.....	274
Сабрли бўлишни ўрганинг!.....	275
Қаноатли бўлиш фазилати.....	278
Очкўзлик оқибати.....	282
Отнинг туёқлари нечта?.....	283
Кечиримли бўлиш фазилати.....	284
Камтарлик – зийнат.....	286
Сарой қаерда?.....	288
Шукр қилиш фазилати.....	289
Ҳавас қилиб яшанг!.....	291
Ҳасаддан узоқ бўлинг!.....	292
Ота-боболаримиз ўғитлари.....	294
Фойдаланилган манбалар.....	297

65000

169292-169293

Адабий бадиий нашр

Бола – одоби билан азиз

(Фарзанд тарбиялашда
ота-оналарга маслаҳатлар)

Нашр учун масъул Эркин Малик

“Sharq” нашриёт-матбаа
акциядорлик компанияси
Бош таҳририяти
Тошкент – 2018

Нашрга тайёрловчи:
Зиёвуддин Раҳим

Муҳаррир:
Илҳом Халилов

Бадиий ва техник муҳаррир:
Хуршидбек Иброҳимов

Мусахҳиҳа:
Нилуфар Бозорбой қизи

Нашр лицензияси AI № 201, 28.08.2011 й.

Босишга 2018 йил 4 апрелда рухсат этилди.
Қўғоз бичими 60x90 $\frac{1}{16}$. Офсет босма усули.
“Journal” гарнитураси. Шартли босма табоқ 20,0. Нашриёт-
ҳисоб табоғи 18,07. Адади 5000 нусха. 77-сонли буюртма.
Баҳоси шартнома асосида.

**“Sharq” нашриёт-матбаа акциядорлик
компанияси босмаҳонаси,
100000, Тошкент шаҳри, Буюк Турон кўчаси, 41.**